

Mehmet Akif Ersoy
Üniversitesi

UYGULAMALI BİLİMLER DERGİSİ

dergipark.org.tr/tr/pub/makuubd

Yıl 2024

Cilt 08

Sayı 01

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
UYGULAMALI BİLİMLER DERGİSİ

(MAKÜ-Uyg. Bil. Derg.)

(Cilt/Volume:8 Sayı/Issue:1 Yıl/Year:2024)

Sahibi / Publisher

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Rektör, Prof. Dr. Hüseyin DALGAR

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Correspondence Manager in Charge

Doç. Dr. Ali APALI

Editör Kurulu

Prof. Dr. Adnan KALKAN

Doç. Dr. Ali APALI

Doç. Dr. Harun ÖĞÜNÇ

Alan Editörleri/ Field Editors

Prof. Dr. Adnan KALKAN (Sosyal ve Beşeri Bilimler/Social and Human Sciences)

Doç. Dr. Ali APALI (Sosyal ve Beşeri Bilimler/Social and Human Sciences)

Editör Yardımcısı / Associate Editor

Dr. Öğr. Üyesi İlknur KORKMAZ

Yazışma Adresi / Correspondence

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu

BURDUR / Bucak

<http://dergipark.org.tr/tr/pub/makuubd>, makuubd@mehmetakif.edu.tr

Mizanpaj Editörü / Layout Editor

Dr. Öğr. Üyesi İlknur KORKMAZ

Dil Editörü / Language Editor

Dr. Öğr. Üyesi İlknur KORKMAZ

Sekreteryaya/ Secretariat

Arş. Gör. Simge COŞKUN

Kapak Tasarım / Cover Design

Öğr. Gör. Yasemin KAYABAŞI

Baskı / Print

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

MAKÜ Rektörlüğü Basım Merkezi-100

Danışma Kurulu-Bilim Kurulu /Advisory Board

- Prof. Dr. Adem KORKMAZ (Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Türkiye)
Prof. Dr. Ali M. AKHMEDOV (Baku State University, Azerbaijan)
Prof. Dr. Arzu ŞENCAN ŞAHİN (Süleyman Demirel University, Türkiye)
Prof. Dr. Asiya CHAUDHARY (Aligarh Muslim University, India)
Prof. Dr. Berrin ONARAN (Dokuz Eylül University, Türkiye)
Prof. Dr. Birgül KUTLU BAYRAKTAR (Boğaziçi University, Türkiye)
Prof. Dr. Cemal ZEHİR (Yıldız Teknik University, Türkiye)
Prof. Dr. Diana DZIDZIGURI (Tbilisi State University, Georgia)
Prof. Dr. Durmuş ACAR (Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Türkiye)
Prof. Dr. Erdoğan GAVCAR (Muğla Sıtkı Koçman University, Türkiye)
Prof. Dr. Erkan POYRAZ (Muğla Sıtkı Koçman University, Türkiye)
Prof. Dr. Erman COŞKUN (Sakarya University, Türkiye)
Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ (Adnan Menderes University, Türkiye)
Prof. Dr. Feriştah SÖNMEZ (Adnan Menderes University, Türkiye)
Prof. Dr. Hakkı BÜYÜKBAŞ (Ardahan University, Türkiye)
Prof. Dr. Hasan DAĞ (Kadir Has University, Türkiye)
Prof. Dr. Hayrettin USUL (İzmir Kâtip Çelebi University, Türkiye)
Prof. Dr. Himmet KARADAL (Aksaray University, Türkiye)
Prof. Dr. Imran SALEEM (Aligarh Muslim University, India)
Prof. Dr. İbrahim Atilla ACAR (İzmir Kâtip Çelebi University, Türkiye)
Prof. Dr. İsmail BEKÇİ (Süleyman Demirel University, Türkiye)
Prof. Dr. Kemaleddin TAŞ (Süleyman Demirel University, Türkiye)
Prof. Dr. Lütüfihak ALPKAN (İstanbul Teknik University, Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet GENÇTÜRK (Süleyman Demirel University, Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet KARACA (Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL (Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Türkiye)
Prof. Dr. Meltem ÖZTURAN (Boğaziçi University, Türkiye)
Prof. Dr. Mohammad. Ashraf ALİ (Aligarh Muslim University, India)
Prof. Dr. Muazzez BABACAN (Dokuz Eylül University, Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa Zihni TUNCA (Süleyman Demirel University, Türkiye)
Prof. Dr. Nawad Ali KHAN (Aligarh Muslim University, India)
Prof. Dr. Nezihe Figen ERSOY (Anadolu University, Türkiye)
Prof. Dr. Nilüfer KOÇAK (Dokuz Eylül University, Türkiye)
Prof. Dr. Oya ERDİL (Gebze Teknik University, Türkiye)
Prof. Dr. Özlem ÇETİNKAYA BOZKURT (Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Türkiye)
Prof. Dr. Petraq MILO (University of Tirana, Albania)
Prof. Dr. Ramazan ERDEM (Süleyman Demirel University, Türkiye)
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR (İstanbul University, Türkiye)
Prof. Dr. Selim ÇAĞATAY (Akdeniz University, Türkiye)
Prof. Dr. Sotirag DHAMO (University of Tirana, Albania)
Prof. Dr. Yusuf KADERLİ (Adnan Menderes University, Türkiye)
Prof. Dr. Yücel BOZDAĞLIOĞLU (Adnan Menderes University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Dababrata CHOWDHURY (University of Suffolk, United Kingdom)

Derginin Amacı ve Kapsamı

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi, 6 ayda bir olmak üzere (Mart ve Eylül) yılda 2 sayı olarak yayımlanan, elektronik ortamda uygulamalı sosyal ve beşeri bilimlerle ilgili olan tüm taraflara ulaşmayı hedeflemektedir. Kısaltılmış adı “MAKÜ-Uyg. Bil. Derg.” olan dergi, bilimsel ve hakemli bir dergi olup, yayım dili Türkçe ve İngilizce dilleridir. Uygulamalı Bilimler Dergisi, tüm uygulamalı bilimler yükseköğretim kurumlarının ve uygulamalı bilimler fakültelerinin bünyelerindeki bölümlerden ve bu bölümler ile ilişkili uygulamalı sosyal ve beşeri bilimleri kapsayacak şekilde üretilen özgün bilimsel çalışmaları yayımlamayı amaçlamaktadır.

Dergi Kurulları

Dergi yayım kurulunun iki sosyal ve beşeri bilimler alan üyesi, sosyal ve beşeri bilimler alan editörü tarafından, üç yıllığına görevlendirilir. İlgili editörler, yayım kurulu üyelerini gerektiğinde değiştirebilir. Yayım Kurulu ve Editörlerin görevleri, yükseköğretim kurumları kadrolarına bağlı olup, herhangi bir nedenden dolayı yükseköğretim kurumlarından ayrılanların görevleri de otomatik olarak sonlanmaktadır. Bu durumda ilgili editör, görevi yükseköğretim kadrosunda bulunan bir başka öğretim üyesine devreder. Bilim/Danışma Kurulu üyeleri, editörler tarafından, belirlenen profesör ünvanlı öğretim üyelerinden izinleri doğrultusunda belirlenir. Dergiye gönderilen çalışmaları değerlendirecek olan hakem kurulu üyeleri ise doktor ünvanına sahip, öğretim üyelerinin izinleri doğrultusunda ilgili alan editörleri tarafından belirlenir.

Dergi Yayım Süreci ve Kuralları

Dergide yayımlanmak üzere gönderilen bilimsel çalışmalar, editör ve/veya yayım kurulu tarafından dergi ilke ve yazım kurallarına uygunluğu incelenir. Uygun bulunan özgün çalışmalar, bağımsız hakemlik “peer-review” ilkeleri doğrultusunda hakem kurulundan en az 2 hakeme gönderilir. Hakemlerden 15 gün içerisinde değerlendirme kabul onayı gelmediği takdirde çalışma başka bir hakeme gönderilir. Ayrıca değerlendirilmesi amacıyla hakemlerden 1 ay içerisinde değerlendirme raporu gelmediğinde çalışma değerlendirilmek üzere başka bir hakeme gönderilir. Hakemlerden gelecek kararlar doğrultusunda özgün çalışmalarla yayımlanır ya da reddedilir. Dergi yayım ilkelerine ve yazım kurallarına uygun olmayan çalışmalar çalışma sahibine/sahiplerine düzeltmeleri sağlamaları için geri gönderilir.

Dergide yayımlanan çalışmalar için ücret alınmamakla birlikte, çalışması yayımlanan yazar/yazarlara da ücret ödenmemektedir. Ayrıca yazar/yazarlar, dergiye gönderilen çalışmaların tüm yayım haklarının Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi’ne ait olduğunu kabul eder. Dergide yayımlanan çalışmaların bilimsel ve hukuksal sorumluluğu yazarlarına aittir.

*Dergimizin bu sayısı,
Abbas Kasım İbn Firnas'a
ithaf edilmiştir...*

Editörler'den

T.C. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu kurulduğu günden itibaren çağın gerektirdiği bilimsel yeterliliklere sahip, yerele kök salmış ancak evrensel değerlere açık, bilimin rehberliğini ilke edinen, yaratıcı ve eleştirel düşünebilen, özgür ve özgürlükçü, etik değerleri önemseyen, doğa ve çevre bilinci gelişmiş, dinamik, araştırmacı, girişimci özelliklere sahip, sanat ve spor alanlarıyla da ilgili bireyler yetiştirmek ve bilimsel araştırma geliştirme faaliyetleri ile bölgesel ve ulusal sorunlara yönelik çözümler sunan misyonu ve vizyonu doğrultusunda 17. yılını tamamlamıştır. Genç ve aktif kadrosu ile yurtiçi ve yurtdışı bilimsel etkinliklere katılmak başta olmak üzere birçok bilimsel çalışmanın içerisinde bulunmuş ve elde ettiği bilgi ve deneyimi ile **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi**'ni bilim dünyasına kazandırmıştır.

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi, "İstiklalden İstikbale" sloganı ile bilim üreten üniversiteler arasında araştırmacı bir üniversite olarak Mehmet Akif Ersoy'un yakıtığı ışık ile özgün sosyal ve beşeri bilimler alanlarına ait çalışmalarını bilim dünyası ile buluşturma amacı ile ilk sayısını 2017 yılının Eylül ayında yayınlamıştır. Dergimiz siz bilim insanlarının sağlayacağı katkılar ile varlığını sürdürmeye ve gelişmeye devam edecektir.

Editör Kurulu

Prof. Dr. Adnan KALKAN

Doç. Dr. Ali APALI

Doç. Dr. Harun ÖĞÜNÇ

Bu Sayının Hakemleri (Reviewers for This Issue)

Prof. Dr. Kadriye AVCI	Afyonkarahisar Health Sciences University
Assoc. Prof. Dr. Ahmet ALKAN	Süleyman Demirel University
Assoc. Prof. Dr. Ali KAHRAMANOĞLU	Ondokuz Mayıs University
Assoc. Prof. Dr. Ebru ERTÜRK	Necmettin Erbakan University
Assoc. Prof. Dr. Eda ORUÇ ERDOĞAN	Akdeniz University
Assoc. Prof. Dr. Mehmet KAPLAN	Isparta University of Applied Sciences
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Levent ERDAŞ	Akdeniz University
Assoc. Prof. Dr. Tuğba ERHAN	Süleyman Demirel University
Asst. Prof. Dr. Murat DEMİREZEN	Afyonkarahisar Health Sciences University
Asst. Prof. Dr. Zühal ARSLAN	Isparta University of Applied Sciences
Rest. Asst. Dr. Nusret Soğancılar	Osmaniye Korkut Ata University

Dizinler ve Platformlar (Indexes and Platforms)

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi, uluslararası hakemli ve indeksli bir dergi olup aşağıdaki dizinlerde taranmaktadır.

Google Scholar

Sobiad (Sosyal Bilimler Atıf Dizini)

DRJI (Directory of Research Journals Index)

ASOS Index (Academia Sosyal Bilimler İndeksi)

Index Copernicus

MAKÜ UYGULAMALI BİLİMLER DERGİSİ

(MAKÜ-Uyg. Bil. Derg.)

Cilt/Volume 8, Sayı/Issue 1, Yıl/Year 2024

İÇİNDEKİLER

Danışma Kurulu-Bilim Kurulu	
Derginin Amacı ve Kapsamı, Dergi Kurulları, Dergi Yayım Süreci ve Kuralları	
Editörler'den.....	
Bu Sayının Hakemleri.....	
Dizinler ve Platformlar.....	
İÇİNDEKİLER.....	

Araştırma Makaleleri/Research Articles

Anne Girişimciler ve Sosyal Medya: İstanbul İlindeki Anne Girişimci Sayfalarının İncelenmesi (Momprenurship and Social Media: Examining Momprenurship Pages in İstanbul) <i>Melis SOYER, Duygu ULUDAĞ</i>	1
Türkiye'de Banka Kredileri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Analizi (Analyzing The Causal Relationship Between Bank Credits and Economic Growth in Türkiye) <i>Fatime ALTUN, Gamze GÖÇMEN</i>	24
Damgalama (Stigma) Düzeyini Tespit Etmeye Yönelik Yapılan Ölçek Geliştirme ve Uyarlama Çalışmalarının Metodolojik İncelenmesi (Methodological Study of Scale Development and Adaptation Studies to Detect Stigma Level) <i>Özgür ÖNAL, Birsal ÖZEK, Caner TEKİNKUŞ, Azime ARISOY</i>	39
Türkiye'de Kadın Kooperatifleri Üzerine Çalşılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi (Bibliometric Analysis of Postgraduate Theses on Women's Cooperatives in Turkey) <i>Ayşe Gül GÖK, Mahmut Sami ÖZTÜRK</i>	56

Derleme Makalesi/Review Article

Endüstri 4.0: Yönetim Bilişim Sistemleri Bakış Açısıyla Değerlendirme (Industry 4.0: Evaluation From a Management Information Systems Perspective) <i>Hikmet AKINCI, Ümmü Gülsüm KAHRAMAN</i>	76

Dergi Yayım İlkeleri	
HAKEM DEĞERLENDİRME FORMU	

Anne Girişimciler ve Sosyal Medya: İstanbul İlindeki Anne Girişimci Sayfalarının İncelenmesi

Melis SOYER^{1*} , Duygu ULUDAĞ²

¹ Asst. Prof. Dr., Nişantaşı University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Aviation Management, İstanbul, Türkiye

² Asst. Prof. Dr., Nişantaşı University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Aviation Management, İstanbul, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 11.07.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 04.01.2024

Doi:10.31200/makuubd.1325991
Araştırma Makalesi/Research Article

ÖZET

Çalışmanın amacı, hobileri veya yetenekleri olan kadınların sosyal medya ortamlarını nasıl bir çalışma alanına dönüştürdüklerini ortaya çıkarmaktır. Bu çalışmada, kendi küçük döngüsünü kuran ve sunan girişimci annelerin sosyal medya sayfaları incelenmektedir. Kadın girişimciler; evde kalan anneler, çalıştıkları işlerinden ayrılan kadınlar veya yanlarında yeni iş istihdamı yaratanlar olarak kategorize edilmektedir. Araştırmadaki amaç, sosyal medya kullanan ancak iş hayatında aktif rol oynamayan annelerin sosyal medyada ne gibi çalışmalar yaptığını incelemektir. İstanbul ili özelinde anne girişimciliğine uygun olan sosyal medya sayfalarında yer alan görsel öğeler, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma bulguları sonucunda elde edilen sonuçlara göre, anne girişimcilerin sosyal medya sayfalarını etkinlik duyuruları ve bilgilendirme ve tanıtım amaçlı kullanıldığı görülmüştür. Günümüzde sosyal medya kullanımının yoğunluğu yaş, cinsiyet, eğitim durumu farketmeksizin birçok insanın ilgisini çekmektedir. Özellikle anneler sosyal medya sayfalarını etkin bir şekilde kullanmaktadır. Girişimcilik ile annelik kavramlarını birleştirerek anne girişimciliği kavramına değinilecek bu çalışmada; iş-aile dengesinin kurulmasında sosyal medyanın yeri ve önemi araştırılacaktır. Literatür taraması yapılırken kavramın sınırlı sayıda çalışıldığı görülmektedir. Girişimcilik kavramı literatürde desteklenmiş ancak anne girişimciliği ile ilgili sosyal medya alanında çalışmaya rastlanılmamıştır. Literatürde yapılan çalışmalar, anne figürünün kutsallığına değinirken aynı zamanda girişimcilik olgusunu kadın girişimciliği çatısı altında açıklamıştır.

Anahtar kelimeler: Girişimcilik, Anne Girişimcilik, Sosyal Medya.

* Sorumlu yazar/Corresponding author
E-mail/e-ileti: melis.soyer@nisantasi.edu.tr

Mompreneurship and Social Media: Examining Mompreneurship Pages in Istanbul

ABSTRACT

The purpose of this study is to show how women with hobbies or talents transform their social media environments into a workspace. This study describes the social media pages of mother entrepreneurs who have built and presented their own small circuit; women entrepreneurs, stay-at-home moms, women who have quit their jobs, or those who are using it to create new jobs. The goals of the research is to examine what kind of work mothers do on social media who use social media but do not play an active role in business. The visual elements on the social media pages that are suitable for mothers' entrepreneurship in Istanbul province were analyzed using the content analysis method. The results of the research show that the social media pages are used by women entrepreneurs for event announcements and informational and promotional purposes. Nowadays, the intensity of social media use attracts the attention of many people regardless of age, gender and education level. Especially mothers use social media pages effectively. This study discusses the concept of mother entrepreneurship by combining the concepts of entrepreneurship and motherhood; the place and importance of social media in achieving a balance between work and family is examined. During the literature review, it was found that limited research has been conducted on the concept. The concept of entrepreneurship is supported in the literature but there is no study in the field of social media related to maternal entrepreneurship. While the studies in the literature address the sanctity of the mother figure, they also explain the phenomenon of entrepreneurship under the umbrella of female entrepreneurship.

Keywords: Entrepreneurship, Mompreneurship, Social Media.

1. GİRİŞ

Anne ve girişimci olarak çocuk bakım görevlerini yerine getirirken kendi gelirini elde edebileceği yeni fırsatlar yaratan bir kadını tanımlayan bir sıfattır. Kadın girişimciliğinin bir alt dalı olarak son yıllarda literatürde yerini alan anne girişimciliği kavramı ve bu yeni girişimcilik türünü etkileyen çeşitli değişkenler bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Kadın girişimciliği, istihdamın artırılması, yoksulluğun azaltılması ve ekonomik büyümenin desteklenmesi gibi meselenin aslında kadın değil aile olduğu neoliberal yaklaşımlar

içinde ortaya çıkmıştır (Ecevit, 2007). Anne girişimcilik hareketi; çocuklu kadın girişimcileri dünyaya tanıtmış oldu ve girişimciliğin eşsiz bir parçası olarak kabul edilmiştir. Kadın girişimciler, girişimciliği iş ve aile sorumlulukları arasında bir denge bulmalarını sağlayan bir uygulama olarak tanımlamışlardır (Richomme-Huet vd., 2014). Ekinsmyth'e (2011) göre "annelik" terimi, iş-yaşam dengesini birleştiren başka bir girişimcilik biçimidir; böylece "anne" ve "iş insanı" sıfatları arasındaki keskin çizgi gün geçtikçe daha çok bulanıklaşmaktadır. Ekinsmyth'e (2011) göre "anne girişim", kavram dahilinde mümkün olan ağ ve desteği kazanmak için kendi işini kuran iş kadınları tarafından türetilen bir sıfattır. Bu girişimcilik biçimi olguya kavram olarak atıfta bulunulmadan ayrılamaz ve tartışılmaz olduğundan, etiketleme sürecinin önemi çok önemli kabul edilmektedir. Sunulan ebeveyn girişimci grubunun özellikleri, teoride olduğu gibi, geniş ilgiyi hak etmektedir. Bu açıdan bazı uluslararası kurumların rapor ve görüşlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Kadınların çalışma hayatına katılmadıkları için kullanamadıkları Türkiye'nin işgücü piyasasındaki cinsiyet eşitsizliğini tamamen ortadan kaldıracabileceği ve mevcut kadın işgücü potansiyelinin tamamını kullanabileceği varsayıldığında, ülkenin kişi başına düşen GSYİH'sini artırabileceği ve (dijital) cinsiyeti ortadan kaldıracabileceği tahmin edilmektedir (Kochhar vd., 2016). Bu noktada kadınların güçlendirilmesi, benlik saygısı ve sosyal kimliğin gelişimi ile ilgili kaynakların ve yaşamın mevcudiyetinde dikkate değer değişiklikler vardır. Bu değişikliğin etkisinin hem özel hem de kamusal alanda daha eşit ve adil bir yaşama yol açacağı düşünülmektedir (Kabeer, 2008). Güçlendirmenin merkezi boyutlarından biri olan ekonomik güçlendirme, ekonomik karar alma süreçlerinde özerklik sağlayarak kadınların güçlendirilmesini teşvik etmelidir (Haugh & Talwar, 2016). Kadın girişimciliğinin desteklenmesi, cinsel bir ürün olarak kadına yönelik şiddetin azaltılması, kadının ekonomik ve sosyal statüsünün iyileştirilmesi, örneğin kadınların hane içindeki müzakere gücünün artırılması; ekonomik güçlendirme ile ilgili olarak, kalkınmanın bir ürünü olarak ülke ekonomisini geliştirerek yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılmasına katkı sağladığı söylenmektedir (Scott vd., 2012; Haugh & Talwar, 2016). Başka bir deyişle, ailenin ve toplumun genel refahından ve buna eşlik eden sosyal sektördeki gelişmelerden bahsedilmiştir. Mevcut sosyal yapıda kadın girişimciliği hem sosyal aktivite hem de gelir getirici aktivite olarak çok sınırlı fırsatlar arasında önceliğe sahiptir (AIDajani & Marlow, 2013). Girişimci bir anne, bilinmeyen bir bölgeye adım atmakta ve tüm zorluklara rağmen başarının peşine düşmektedir (Newhouse, 2018; Reiem Hanna, 2016; Dhaliwal, 2022).

Ataerkillik ve erkek egemenliği kavramları, günümüzün ekonomik ve sosyal sistemleri değişse bile var olmaya devam etmektedir. İş dünyasındaki erkek girişimcilerle birlikte kadın girişimcilerle yapılan bir anket çalışması, kadın girişimcilerin çoğunun; çok çocuklu biyolojik anneler olduğunu göstermektedir. Bu durum son yıllarda literatürde yerini alan anne girişimci kavramını ortaya çıkarmıştır. Annelerin “sorumluluk çatışmalarına” sunduğu çözüm, çalışmalarını çocuklarına ve ihtiyaçlarına göre uyarlamaktır. Bu nedenle, çocuk dostu bir çalışma programı içinde tüm iş sorumluluklarını yerine getirmeye çalışırken yaşadıkları stresi vurgularlar. Zaman ayırmanın zor olduğu zamanlarda, özellikle çocuklar hasta olduğunda ya da okullar tatil olduğunda stresin arttığı düşünülür. Hâlâ iyi bir anne olurken ayak işlerini yürütmenin stresi, sınırlı zamanı olan tüm annelerde özellikle ispatlanmıştır. “Sıradan bir ev hanımı” olmak istemediklerini açıkça ifade eden kadınlar, içsel bir faktör olarak “kişisel doyuma” daha çok atıfta bulunmaktadır (Halaç, 2015; Lecaj, 2019). Anne girişimci kavramı Ekinsmyth (2011) tarafından “yeni istihdam olanakları keşfetmek isteyen, bunları sosyal ve coğrafi bağlamda kullanan, annelik ve iş gereksinimlerini bütünleştiren bireyler” olarak tanımlanmıştır. Kadın girişimcileri, çocuk sahibi olduktan sonra girişimci olan kadınlar oluşturmaktadır. Çocuklu kadınlar, çocuklarına hem kariyer hem de boş zaman ayırmalarına izin veren işlere başlayarak girişimci olma eğilimindedir. Bu kadın grubunu “hepsine sahip ol” yaklaşımıyla yeni bir tanım altında bir araya getirmek, kariyer yolları çizmek ve geleneksel annelik normlarını sürdürmek için girişimlerde bulunmaktadır. Anneliği, çalışma hayatında veya çalışma hayatından uzak bir sosyal rol olarak kabul etmek tüm annelerin ve/veya anne adaylarının yüzleşmesi gereken zorluklardan biridir.

Uzmanlar, kadınların anne olmak ve çalışmak arasında bir seçim yaptıklarına dair sürekli bilgi paylaşmaktadır. Evde vakit geçiren anneler, çocuklarıyla etkileşime girerken, kendilerine ayrılan gelirin dışında ev işlerini de yapmaktadır. Bu süreçte anne olma gerçeği devam ettiği için kadınlar, yarı zamanlı ve ücretli bir iş aramaya başlamıştır (Duberley & Carrigan, 2013). Bu içeriğin yarattığı fırsat 'girişimci anne' kavramının doğuşunu kolaylaştırmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Anne Girişimciliği

Anne girişimciliği kavramının temeli USA Today' de yer alan bir makaleye dayanmaktadır. Bu makale "ekip değiştiren, uzun yolculuklara çıkan ve 9-6 evden çalışan farklı anne tipleri" hakkında çalışma yapmıştır. Yirmi beş yıllık evden çalışma deneyimine sahip

Amerika’da iki kadın girişimci Patricia Cobe ve Ellen H. Parlapiano, anne girişimcilik kavramını güçlendirmiştir ve konsept üzerine iki kitap yazmıştır. 2005 USA Today makalesinde, annelerin evden başlattığı işleri anlatmış ve ailelerine bakmaya devam ederken kendi işlerini kuran kadınlar üzerine araştırmasını gerçekleştirmiştir. Üç yıl sonra, Sunday Times gazetesi anne girişimciliğinin zaten ihtiyaç duyulan ebeveynliğe yeni bir zorlayıcı faktör ekliyor gibi görünse de değerinin gün geçtikçe arttığını ve istatistiğin inkâr edilemez olduğunu bildirmiştir (Gültaş Durak, 2019).

Jean ve Forbes (2012) bir annenin girişimcilik ifadesini şirkete giriş tarihine bağlamakta ve girişimci anne olarak nitelendirilmek için, kuruluş tarihine kadar en az bir çocuğu olan kişi olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlardan hareketle annelik girişimciliği asil bir kavram olan annelik ile iş dünyasının ortak yönüdür ya da ortak payda olarak ifade edilebilir (Kaplan & Çelik, 2017; Kaplan, 2021; Kaplan & Kaplan, 2022).

Uluslararası alanda yayılmaya başlayan anne girişimciliği olgusu, akademisyenler ve araştırmacılar tarafından oldukça tartışmalı yeni bir feminist kimlik olarak kabul edilmiştir (Ekinsmyth, 2013). Anne Girişimcilik Hareketi, çocuklu kadın girişimciyi; girişimciliğin eşsiz bir parçası olarak kabul ederek dünyaya tanıtmıştır. Kadın girişimciler; girişimciliği iş ve aile sorumlulukları arasında bir denge kurmalarını sağlayan uygulamalar olarak tanımlamaktadır. Ekinsmyth'e (2011) göre "anne girişimcilik", kendi işini kuran iş kadınlarının ağ oluşturmak ve bu kavram çerçevesinde destek almak için kullandıkları bir sıfattır. Etiketleme sürecinin önemi temel olarak kabul edilir, çünkü bu özel girişimcilik biçimini atıfta bulunmadan ayırt etmek ve tartışmak imkansızdır. Girişimci anneler grubunun özellikleri, teoride de olduğu gibi, ciddi bir ilgiyi hak etmektedir. Bu kadın girişimciler grubu, annenin genel hedefleri ve kariyer beklentilerini değiştirmiştir. Değişimin temel amacı, çocukları için evde olması gereken annelere yardımcı olurken, aynı zamanda başarılı bir kariyer ile ortaya çıkan sorunları çözmektir (Duberley & Carrigan, 2013). Annenin ve girişimciliğin merkezinde, kadınların ekonomik ve ailevi açıdan güçlendirilmesi ile özgürlüklerini artırmak için değerli bir araç yaratma kavramı yer almaktadır (Soomro vd., 2020).

Serbest meslek kavramı, ekonomi ve sosyal bilimler gibi akademik disiplinlerde sıklıkla tartışılmakta ve kadınların çalışma hayatlarını ve çocuk bakımını çeşitli şekillerde zenginleştirmesini ele almaktadır (Noseleit, 2014). Çocuklu kadın girişimciler, iş ve aile hayatında erkek girişimcilere göre daha fazla kısıtlama yaşamaktadır (Arendell, 2000). Jennings ve McDougald'e (2007) göre, annelik kavramı genel aile bağlamı için bir metafor

olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle kadınlar anne girişimciliğin etkisini erkeklerden farklı hissetmektedirler (Jean & Forbes, 2012). Ebeveynlik genellikle bir kadının birincil sorumluluğu ve önemi olarak görülmektedir. Jacobs ve Gerson'e (1995) göre, annelerin iş yerindeki durumlarıyla başa çıkmak için genellikle daha az fırsatı vardır.

Son yıllarda, aile sorumluluklarını daha fazla üstlenen kadınlar; ücretli işlerinden ayrılarak kadın girişimci olmayı tercih etmiştir. Bu güçlü değişim isteğinin kaynağı, kadınların anne olmadan önceki yaşam tarzlarının, anne olduktan sonraki yaşam tarzlarından farklı olmasıdır (Hapenciuc vd., 2014). Jean'e göre (2012), artan anne odaklı girişimcilik fırsatlarına yönelik eğilim, çalışan annelerin gerçekçi olmayan beklentilere sahip olmaları ve bu beklentileri karşılamak için yoğun çalışma gerekliliğiyle ilişkilidir. Kadınlar, erkeklerle eşit koşullarda kendi işlerini farklı pazarlarda ve sektörlerde kurabilirler, ancak asıl zorluk, kendi işlerine sahip olmaları ve aynı zamanda anne olmalarıdır. Ayrıca, sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, geleneksel çalışma hayatından girişimcilik dünyasına geçişi kolaylaştırmakta ve uygun çerçeve koşullarını sağlamaktadır (Hosseinia & Ramezani, 2016).

Günümüzün girişimci anneleri, işlerini kurma, başlatma ve geliştirme konusunda hâlâ çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Araştırmacılar, çocuklu kadınların kendi işlerini kurmaları için hala gizli engeller olduğu hipotezini desteklemektedir. Çift gelirli hanelerde, kadınların saatlik çalışma saatleri ne olursa olsun ev işlerinden ve çocuklardan sorumlu olması gerektiği tartışması devam etmektedir. Ebeveyn girişimcilerinin temel amaçlarından biri, aile için sürdürülebilir bir çevre ve daha geniş bir sosyal değer yaratmaktır. Bilimde girişimciler genellikle fırsatlar karşısında potansiyeli keşfedebilen ve geliştirebilen bireyler olarak tasvir edilir. Anne Girişimcilik kavramı ise girişimcilik kavramına tamamen farklı ve yeni bir boyut kazandırmaktadır. Bu yeni boyut, anne girişimci olarak tanımlanan kendi işinin sahibi olan kadınların girişimcilik ve annelik arasında bir denge bulup başarılı olmalarıdır (Nel vd., 2010).

Annelik kavramı, anneyi; kendini başkalarına bakmaya adanmış bir kadın olarak tanımlar. Kavrama açık bir şekilde odaklanıldığında, kadınların daha çok çocuk yetiştirme faaliyetleriyle meşgul oldukları ve kadınların yalnızca gebe kalma, doğum yapma ve doğurma yeteneklerini sınırladığı ortaya çıkmaktadır (Arendell, 2000). Anne girişimcilerin, annelik ve çalışma hayatı arasındaki sınırlar konusunda kendi kararlarına dayalı nihai anlaşmalar beklediklerini savunmaktadır. Annelik kavramının tanımları kültürler arasında farklılık gösterir ve her toplum kendi kurallarını, inançlarını, beklentilerini, değerlerini ve sembollerini yaratır. Örneğin, etnik köken ve sınıf gibi sosyal yapılar, kadınların nasıl anne olduklarını ve

çocuklarının sorumluluğunu nasıl aldıklarını etkiler (Liamputtong, 2006). Öte yandan, çeşitli araştırmacılar, iyi anneliğin, bir annenin çocuklarına bakma sorumluluğu olduğunu savunmaktadır. Ancak tüm günü çocuklarına ayırarak evde kalan anneleri desteklememişlerdir (Gregory & Milner, 2009; Kodagoda, 2018).

Martin'e (2001) göre kadın girişimcilerin önündeki en temel engel zamansızlıktır. Örneğin, aile bağlılıkları kadınların toplantılara katılmasını zorlaştırabilir. Sonfield ve Lussier (2009), kadınların daha bağımlı ve başkaları hakkında endişeli olduklarını, erkeklerin ise daha özgür davranma eğiliminde olduğunu göstermiştir. Blisson ve Rana (2001) yapmış oldukları araştırmada Asyalı kadınların kendi işlerini yaratmada karşılaştıkları başlıca engellerin çevre olduğunu bulmuşlardır. Aslında, farklı iş gruplarından insanlarla ağ kurmaya çalışırken karşılaştıkları zorluklar, işlerini erkek girişimcilerle aynı şekilde yürütmelerini engelleyen ev içi sorumluluklar ve kültürlerdir (Blisson & Rana, 2001).

Günümüzde yapılan araştırmalar, kadınların girişimcilik dünyasına girişi konusunda çelişkili görüşler sunmaktadır. Rehman ve Frisby (2000) bu konularda iki farklı bakış açısı sunmaktadır. Bu bakış açısı, serbest çalışmayı ideal bir çalışma seçeneği olarak sunar. Özerklik, özgürlük ve kontrol kavramları ile ilişkilidir. Bu kavramlar, geleneksel ücretli işte elde edilmesi zor olan gönül rahatlığı, teşvikler ve finansal ödüller sağlar (Jurik, 1998). Buna karşılık, diğer perspektif "ötekileştirme" perspektifidir. Bu bakış açısı, serbest çalışmayı gelir istikrarsızlığı, düşük gelir ve emeklilik yardımlarının, ikramiyelerin veya iş güvencesinin olmaması olarak tanımlar. Bu nedenle girişimciliğin kadınları kolektif güç merkezlerinden uzaklaştırarak iş yaşamına yabancılaştırdığı ve kadınların birincil rolünü evini ve çocuklarını önemseme olarak somutlaştırdığı ileri sürülmüştür (Phizacklea & Wolkowitz, 1995).

Ekinsmyth (2011), Anne Girişimcilik literatürüne yaptığı bir katkıyla, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan yirmi sekiz Anne Girişimci ile yaptığı yoğun görüşmeler sonucunda Anne Girişimciliğin ekonomik coğrafı farklılıklara dayandığını tespit etmiş ve girişimciliğin iki ana nedeni olduğunu bulmuştur. Anneliğin kadınlara getirdiği yeni yaşam standartlarını ve bu standartların yarattığı yeni fırsatları görmek girişimciliğe girişmek için temel motivasyondur. İkincil bir güdü, annenin finansal olarak dahil olma ve koşullara göre uygun bir çözüm arama arzudur.

Duberley ve Carrigan (2012) yaptıkları çalışmada annelerin girişimciliğine yönelik motivasyonunu iki başlık altında incelemiştir. Birincisi, iyi bir anne olmak; ikincisi, annelik ve

iş birleştirerek günlük hayatını düzenleyebilmektir. Anne girişimciliği hakkındaki söylemin bir analizinden, girişimcilikle ilgili annelik motivasyonlarını üç temel maddede sınıflandırmıştır. Birincisi, iş ve aile sorumluluklarını dengeleme arzusu, ikincisi, aile sorumluluklarını aynı anda yerine getirmenin zor olmadığı bir çalışma ortamı yaratma arzusu, esnek bir çalışma ortamı yaratma ve kendi kendini yönetme arzusu ve üçüncüsü; yeni iş deneyimleri ve ev hanımı olma istekleridir.

Osorno (2014) ise ebeveyn girişimciliğinin literatürde yer almasıyla yeni keşfedilen bu alanda ilk lisansüstü çalışma olarak literatürde karşımıza çıkmaktadır. Finlandiya'da yürütülen bu yüksek lisans tezi, Malta ve Finlandiya'dan girişimci anne ile derinlemesine görüşmeleri içermektedir. Sonuçları göz önüne alındığında, bir kadının girişimci olmayı seçmesinin en önemli nedeni, geleneksel çalışma hayatının gerektirdiği uzun ve yorucu saatlere kıyasla, iyi bir anne olamama korkusuyla baş edebilmek için daha çok çalışmaya istekli olmasıdır. .

2.2. Anne Girişimciliğinde Sosyal Medya Sayfaları

Sosyal anlamda etkileşim ve iş birlikleri yapabilmek adına oluşturulan internet tabanlı sitelere sosyal medya adı verilmektedir (Bruns & Bahnisch, 2009). Geçmiş yirmi yıla bakıldığında; sanal topluluklar, hobi ilgi alanları ve düşünce tabanlı bloglar ve kişilerin düşüncelerini özgürce yapmalarına imkân sağlayan tek yönlü bir ortamdaki daha çok çift yönlü ortama dönüşmüştür. Sosyal medya sayfalarının bu durumda köprü görevi görmesiyle birlikte kullanıcılara çalışma alanları oluşturulmuştur (Kasavana vd., 2010). Pazarlama faaliyetlerinin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi için sosyal medyanın sağlamış olduğu imkanlardan yararlanmak ve dijital ortamlardaki gelişmeleri takip etmek neredeyse zorunlu hale gelmiştir.

Sosyal medya ortamının gündelik hayatı kolaylaştırma durumu, hizmet anlayışının değişmesi, daha pratik ve daha sakin bir yaşam şekline etki etmektedir. Gün geçtikçe gelişen ve değişen dünyada, dünya nüfusunun %48'i sosyal medya sayfalarını aktif şekilde kullanmaktadır. Dünya nüfusunun artış oranı ile sosyal medya uygulamalarını aktif kullananların sayısı arasında artış oranı önemli ölçüde göze çarpmaktadır. Aralarındaki artış oranı beş kat fazla büyümeyi ifade etmektedir (Kemp, 2019).

Türkiye'de, sosyal medya sayfalarının gündelik yaşantıda kullanma sıklığına bakıldığında, diğer ülkelere kıyasla kullanıcıların ortalamasından daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Özellikle Türkiye'de Instagram sosyal medya uygulamasının oldukça yoğun olarak

kullanıldığı tespit edilmiştir (Deloitte Global Mobil Kullanıcı Anketi, 2019). Bu durumda, sosyal medyaya bağlı olarak gelişen pazarlama faaliyetleri, tüm sektörleri etkilemiştir.

Woodall ve Colby (2011), sosyal medyanın neden geleneksel medyadan daha popüler ve çekici hale geldiğini açıklayan dört başlığı incelemektedir. Birincisi, sosyal ağlar; kullanıcıların istedikleri zaman iletişim kurdukları ve istemedikleri zaman bağlantılarını kestikleri platformlardır. İkincisi, kullanıcılar deneyimlerini başkalarıyla paylaşmak ve sosyal medya aracılığıyla iletişim ağlarını genişletmek için sosyal medyayı kullanırlar. Üçüncüsü, topluluk üyelerine sunulan uzmanlık ve sosyal ağ etkileşimlerine odaklanarak, topluluğun bilgisini artırır ve kullanıcıların bir topluluk olarak bir araya gelmelerini sağlar. Son olarak, sosyal medya kullanıcıları genellikle uzman olarak kabul edilir, bu nedenle onların tavsiyeleri, işle ilgili endişeleri olan satıcılardan gelen geri bildirimlerden daha güvenilir olarak kabul edilir. Bu nedenle sosyal medya, diğer kullanıcılardan bilgi toplamak için etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

İnternet, sosyal medya ve özellikle bloglar sıradan insanların düşünce ve fikirlerini uygun bir şekilde ifade etme özgürlüğünü yaratmıştır. Sosyal medya, bireysel, toplumsal ve kolektif bilincin gelişmesinde çok önemli araçlar olarak görülmelidir. Sosyal medyanın önemli bir parçası olan Instagram, bilginin gelişmesinde ve küresel bir yazarlık zincirinin oluşturulmasında özel bir konuma sahiptir. Sosyal medya siteleri, öğrenme, paylaşma, iletişim kurma ve deneyim toplama olanağı sunar. Bu kişisel, kurumsal ve toplumsal faydalara yol açar. Sosyal medya siteleri genellikle teknik bilgisi olmayan, ne istediğini ve nasıl istediğini yazan kişiler tarafından oluşturulan web siteleridir. Aslında pek çok sosyal medya sitesi, internet üzerinde herkese açık olan ekranlar/sayfalar olarak düşünülebilir, bu siteler gerektiği gibi düzenlenip içerikle doldurulur. Bunlar genellikle insanların hayatlarında neler olup bittiğini internette söylenenlerle birleştiren bir tür günlük/rehberdir. Yorumlar, sosyal medya sayfalarının en önemli unsurlarından biridir. Yorumlar sayesinde sosyal medya sayfalarının sahipleri ve okuyucular arasında iletişim sağlanır. Sosyal medya siteleri bu nedenle en etkileşimli iletişim araçlarından biridir (Yamamoto & Şekeroğlu, 2014).

Gelişen teknoloji ile anneler de gelişmektedir. İster evde ister iş yerinde kalsın anneler sürekli iletişim halindedir ve bu da bu gerçeği mümkün kılmaktadır. Bugün anneliğin altında yatan belirli sosyal, kültürel ve çoğunlukla ahlaki bağlamlar, annelik deneyimi ve sorumluluğu hakkında neyin ifade edilip edilmediğini de şekillendirir (Beyenal, 2019). Anneler interneti sosyal destek, hikâye paylaşımı, ebeveynlik sorunları ile ilgili öneriler ve algılarının doğru

olduğundan veya çocuklarının davranış ve gelişiminin normal olduğundan emin olmak için kullanırlar. Buna ek olarak, teknoloji annelerin bilgiye kolay erişimini sağlamaktadır. Bu alanda geliştirilen çeşitli uygulamalar, web siteleri ve sosyal medya platformları aracılığıyla annelikle ilgili kaynaklara erişmektedir. Örneğin, doğum öncesi ve doğum sonrası dönemde annelere yönelik uygulamalar, bebek bakımı, emzirme, uyku düzeni gibi diğer ebeveynlik konularında rehberlik ve destek sunabilir. Ayrıca, online annelik grupları ve forumları, annelerin deneyimlerini paylaşmalarını, sorular sormalarını ve birbirlerine destek vermelerini sağlamaktadır (Özdemir, 2023).

Anne girişimci olmak için çocuk sahibi olmak ve bir sosyal medya sahibi ve takipçisi olmak yeterlidir. Aynı zamanda diğer annelerle online ortamda iletişim kurmak ve birbirlerine destek olmak anlamına da gelir. Sanal günlük/akım olarak da bilinen sosyal medya sayfaları nispeten "özel" bir alana aittir ve geçmişte notlara kaydedilmiştir. Duygu ve düşüncelerimizin internette nispeten 'kamusal' görünürlük kazandığı bir ortamdır (Teke, 2014). Ebeveynlik "ilkelerini" anlamak için tarihsel ve coğrafi bağlam esastır. Çünkü iyi annelik mutlak bir "zamansız gerçek" değildir. Annelerin kültürel olarak farklı beklentileri, yarattıkları sosyal baskılar ve "iyi anne" algısı, annelerin davranışlarında farklılıklar yaratmakta ve çalışma hayatına katılımlarını etkilemektedir. Anne girişimciliği, bu suçluluğu ve annelerin üzerlerinde yarattığı baskıyı ortadan kaldırmak veya daha esnek ve bağımsız bir çalışma ortamı yaratmak için bir başlangıç noktası olarak görülmektedir (Halaç, 2015).

Yeni nesil anneler, teknoloji kullanımında annelik rollerini sürdürmekte oldukça aktiflerdir. İnternet ve sosyal ağların kullanımı yeni nesil annelerin doğum sorumluluklarının bir parçası haline gelmektedir. Sosyal medya sayfaları, çevrimiçi ve popüler kültürün yaygın ve köklü bir biçimidir ve bir tür olarak anne sayfaları, annelik ve aile hayatı hakkında çevrimiçi pratiğini tanımlar (Arnold & Martin, 2016). Günlük yaşantı; doğası gereği özel ve kişiseldir, ancak sosyal medya sayfalarında geniş ve belirsiz bir hedef kitle için yazılır. Bu tür, sosyal medya sayfaları insan ve kitle iletişiminin bir melezidir. Sosyal medya sahipleri anne girişimciler ilişkiler içinde iletişim kurmak ve bir kitleye mesaj göndermek için yazarlar (Webb & Lee, 2011). Bu noktada sosyal medya uygulamaları annelerin kendilerini tanıtmalarının yeni yollarıdır. Anne girişimcilerin sosyal medya sayfaları, annelerin daha geniş bir kitleye ulaşmasının bir yoludur. Bu, annelerin annelik deneyimlerini ve düşüncelerini geniş bir kitleyle paylaşmalarına olanak tanır.

Bu çalışma özellikle anneler arasında girişimcilik operasyonlarında sosyal medya sayfalarının önemini tartışmaktadır. Geleneksel medyadan sosyal medya platformlarına geçiş ve sosyal medyanın günlük yaşamda artan bir şekilde vurgulamaktadır. Çalışma; sosyal medyanın, özellikle Instagram'ın pazarlamadaki önemli konumu ve çeşitli sektörler üzerindeki hedeflerini vurgulamaktadır.

Geleneksel iletişim biçimleri, sosyal medya öncesi dönemde insanların deneyimlerini paylaşmak, bilgi alışverişinde bulunmak ve destek aramak için kullandıkları çeşitli araçları içermektedir. Kitap, dergi, aile toplantıları, topluluk etkinlikleri, ebeveynlik kursları, komşular, aile büyükleri, köyün ileri gelenleri gibi unsurlar bireylerin bilgiye ulaşmasında ve sosyal bağların güçlenmesinde önemli rol oynamıştır. Telefon görüşmeleri ve yazışmalar, uzakta yaşayan sevdiklerinizle iletişim kurmanın geleneksel yollarıydı. Her ne kadar sosyal medyanın etkisiyle bu geleneksel yöntemler hala mevcut olsa da dijital iletişim araçlarının yardımıyla iletişim ve bilgi alışverişi biçimleri büyük ölçüde gelişmiştir.

Sosyal medyayı gelenekselden daha popüler ve çekici kılan dört temel faktörden bahsetmek gerekirse; herhangi bir zamanda bağlantı kurma gücü, deneyimleri paylaşma ve sosyal iletişim ağları genişletme fırsatı, topluluk uzmanlığına ve algı etkileşimlerine odaklanma ve kullanıcının beklentilerine yönelik güvenilirlik olarak sıralanabilmektedir. Bu çalışma ayrıca, sosyal medyanın kadınları; iletişim kanalları ve destek ağları sağlamadaki sosyal rolünü vurgulamaktadır.

Girişimci anneler tarafından yaratılan sosyal medya iletişimi, ilişki kurma ve daha geniş bir kitleye ulaşma platformu olarak ortaya çıkmakta ve öne çıkan sayfalara yayılmaktadır. Suçluluk ve toplumsal baskıların toplamanın ve anneler için daha esnek ve bağımsız bir çalışma ortamı yaratmanın bir yolu olarak görülmektedir. Sosyal medyanın girişimcilikteki varlığının sağlanması, annelere destek ve iletişim kanallarının sağlanması, deneyimlerin ve yapının daha geniş kitlelerle paylaşılmasını kolaylaştırması gibi muhtemel potansiyel çıktılara dikkat çekmektedir.

3. METODOLOJİ

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma kapsamında ağırlıklı olarak literatür araştırması ve içerik analizi yöntemi kullanılmış ve bu usule göre hazırlanılmıştır. Bu analizler teorik bilgileri desteklemektedir.

Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve döküman analizi gibi nitel verilerin toplanmasını ifade eder. Doğadaki gözlem ve olayların gerçekçi ve kapsamlı sunumu nitel bir süreç izleyen bir çalışma olarak tanımlanabilir (Yıldırım & Şimşek, 2008). Niteliksel çalışmalar, araştırma problemine bütüncül bir yaklaşıma dayalı olarak, araştırma yaklaşımını benimseyen bir yöntemdir. Vaka çalışmaları ve olaylar, insanların onlara yüklediği anlamlara göre bağlamları içinde tartışılmaktadır. Nitel araştırma kendi sırlarını keşfeder ve oluşturduğu sosyal sistemlerin derinliklerini araştırmak için geliştirdiği bilgi üretim yöntemlerinden biridir (Karataş, 2015). Bu araştırma, nitel yöntemleri kullanarak fenomenolojik bir yaklaşım içerisinde incelenmiştir ve nicel araştırma tasarımına dayanmadığı için hipotezler içermemektedir (Creswell, 2014).

Araştırma modeli (deseni), araştırmanın ele aldığı sorunsalın çözülmesi amacıyla oluşturulan araştırma sorularını yanıtlamak üzere kurgulanmaktadır. Söz konusu kurgu araştırmacı tarafından geliştirilen bir plandır (Büyüköztürk vd., 2013; Karasar, 2012). Bu araştırmada ise, nitel araştırma yöntemi kullanılması sebebiyle araştırma modeline ihtiyaç duyulmamıştır. Nitekim, sosyal medya unsurlarından olan Instagram'ın anne girişimciler tarafından hangi hedefler çerçevesinde kullanıldığını belirlemek için geliştirilen bu araştırmada, içerik analiz yöntemi tercih edilerek başlıca temalar ve yardımcı temalar üzerinde kodlamalar yapılmıştır. Söz konusu kodlamalar ise araştırma sorularına yanıt aramıştır. İlgili araştırma soruları ise, sırasıyla şu şekildedir; (1) Kadın girişimcilerin kategorik sınıflandırmaları nelerdir? (2) Kadın girişimcilerin demografik özelliklerin yanında sosyal medyanın etkin kullanım kolaylığı ve girişimciliği sağlayan faktörleri nelerdir? (3) Sosyal medya kullanan ancak iş hayatında aktif rol oynamayan anneler sosyal medyada ne gibi çalışmalar yapmaktadır?

3.2. Araştırmanın Verilerinin Toplanması

Araştırma konusu ve yöntemi göz önünde alındığında, anne girişimcilerin Instagram sayfalarında yaptıkları paylaşımlar ve görseller üzerinden içerik analizi elde edebilmek için anne girişimci sayfalarının paylaşım türlerine uygun olacak şekilde başlıca temalar ve yardımcı temalar olmak üzere bir kodlama cetveli düzenlenmiştir. Araştırma ile ilgili Instagram'ın doğrudan mesaj kısmından bilgiler verilmiş olup, sorular sayfa sahiplerine yöneltilmiştir. Veriler Nisan 2022- Eylül 2022 arasında anne girişimcilerin sosyal medya sayfalarından elde edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda tanımlayıcı istatistik değerlerinden frekans ve yüzde tabloları oluşturulmuş ve yorumlanmıştır. Araştırma, Instagram'da paylaşım yapan anne girişimcilerin Ekim 2020 ile Ekim 2022 tarihleri arasında yaptıkları tüm içerik paylaşımlarını içermektedir. Araştırmada belirlenen ana tema ve alt temalar aşağıda belirtilmiştir:

Etkinlik Duyuruları ve Bilgilendirmeler: Instagram sayfalarının hitap ettikleri lokasyonda gerçekleşen özellikle anne-çocuk etkinlikleri konularındaki aktiviteler ile ilgili duyuruları ve bilgilendirmeleri içeren kategoridir.

Ürün ve Hizmet Tanıtımı: Bu kategoride özellikle çocuklara yönelik ürünlerin ve hizmetlerin tanıtımı yapılmaktadır. Aynı zamanda annelik kavramı ile özdeşleşen “ev işleri” konularında yer alan faaliyetler hakkında ürün/hizmet tanıtımı bu kategorinin içerisinde yer almaktadır.

Sosyal Sorumluluk: Çevresel ve sosyal konulara destek veren paylaşımlar sosyal sorumluluk kategorisinde bulunmaktadır.

Özel Günler: Dini ve milli bayramlar, çeşitli anma törenleri gibi özel günler ile ilgili yapılan paylaşımlar bu kategoride yer almaktadır.

İş İmkanları ve İstihdam: Takipçileri için iş istihdamı yaratmak adına yapılan paylaşımlardan oluşan kategoridir.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırma, sosyal medya unsurlarından olan Instagram’ın anne girişimciler tarafından hangi hedefler çerçevesinde kullanıldığını belirlemek için geliştirilmiştir. Örneklem oluşturulurken İstanbul ili ve semtleri şeklinde sınırlama getirilmiş ve tüm semtler adına oluşturulmuş anne girişimci sayfaları incelenmiştir. Evren seçiminde eşit olasılıklara sahip olan basit tesadüfi örneklem yöntemi kullanılarak araştırma yapılmıştır. Evren, karmaşık bir yapıya sahip olmadığı zaman istatistiksel olarak yapılan uygulamalar ağırlıksız şekilde değerlendirilebilir ve örneklem hataları basitçe ortaya çıkarılabilir (Kılıç, 2013).

Örneklem seçimi yapılırken dikkate alınan unsur, anne girişimcilerin Instagram sayfalarını minimum 2 yıllık bir zaman dilimi içerisinde aktif olarak kullanmalarındadır. Aynı zamanda İstanbul ili sınırları içerisinde var olan toplam 39 ilçenin hepsine ait olan anne girişimci sayfaları taranmış ve nihai olarak 26 sayfa aktif kullanıcı olduğu için örnekleme dahil edilmiştir. Araştırmanın analizi, 26 anne girişimcinin Instagram sayfalarında yer alan görsel paylaşımlar ve içerikler kullanılarak yapılmıştır. İçerik analizi, belirli verilerin içerisinden düzenli ve objektif sonuçlar elde etmek için kullanılan araştırma yöntemidir (Stone vd, 1966). Dolayısıyla araştırma içerisinde yapılan içerik analizi yöntemi neticesinde anne girişimcilerin yaptıkları paylaşımlar üzerinden tarafsız ve geçerli sonuçlar elde etmek mümkündür.

Çalışma seçilen 26 Instagram sayfası ve onların takipçileri ile sınırlıdır. Ayrıca, incelenen sayfalar arasından seçim yaparken; anne girişimci sayfalarının oldukça iyi bir örneklem olduğu ortaya çıkmıştır. Bu anlamda sayfalar "anne girişimcileri temsil edecek kadar içerik ve paylaşıma sahiptir. Böylece sosyal medya sayfaları incelendiğinde, genellikle anne girişimcilerin göstergesi sayılabilecek sayfalardan bahsedilmektedir. Anne girişimcileri yukarıda belirtilen sınırlamalara ilişkin olarak, blogların tercihen sadece İstanbul ilinin ilçelerinde son iki yıl içerisinde aktif gönderileri olan anneler tarafından oluşturulan sayfalar tercih edilmiştir

3.4. Bulgular

Tablo 1. Instagram sayfalarının genel dağılımları

Sayfalar	Toplam Paylaşım	Takipçi Sayısı	Takip Sayısı
S1	298	3.675	39
S2	790	43.200	215
S3	769	11.900	1.520
S4	176	12.000	1.621
S5	1.020	13.600	686
S6	104	2.293	5.284
S7	72	21.700	107
S8	700	18.900	4.752
S9	2.011	30.700	4.136
S10	163	10.600	161
S11	2.132	29.900	4.663
S12	614	12.400	1.210
S13	133	5.217	557
S14	1.043	21.500	30
S15	2.001	6.364	4.135
S16	2.908	12.100	573
S17	2.615	18.400	1.067
S18	384	38.100	6
S19	901	14.700	1.379
S20	884	7.188	3.304
S21	259	35.500	1.685
S22	201	13.200	1.377
S23	63	2.118	857
S24	1.196	18.800	1.613
S25	93	126.000	3.398
S26	281	5.632	4.761

Araştırmanın örneklem sayfa adları "S" ile kodlanmış olup Tablo 1 ve Tablo 2'de kısaca ifade edilmiştir. Anne girişimcilerin Instagram sayfalarını toplam paylaşım, toplam takipçi sayısı ve toplam takip sayısı olarak genel seviyede değerlendirmek için Tablo 1 oluşturulmuştur. Analizi yapılan veriler neticesinde Tablo 1'e göre en fazla paylaşım sayısına sahip olan sayfa 2.908 paylaşım sayısı ile S16'dır. Bu sayfayı sırasıyla; S17 (2.615), S11 (2.132) ve S9 (2.011) takip etmektedir. En az paylaşım yapan sayfa ise 63 paylaşım ile S23 ve sırasıyla, S7 (72) ve S25 (93)'dür. En fazla takipçi sayısına sahip olan sayfa 126.000 takipçi ile S25' dir. Onu takip eden sayfalar takipçi sayılarına göre sırasıyla; S2 (43.200), S18 (38.100) ve S9 (30.700)'dur. En az takipçi sayısına sahip olan sayfalar ise sırasıyla; S23 (2.118), S6 (2.293)

ve S1 (3.675)'dir. Takip sayısı verileri incelendiğinde en fazla takip sayısı 5.284 ile S6'ya aittir. Onu takip eden takip sayıları sırasıyla; S26 (4.761), S8 (4.752) ve S11 (4.663)'dir. En az takip sayısına sahip olan sayfa ise 6 takip sayısı ile S18'dir. Bu sayfayı sırasıyla S14 (30) ve S1 (39) izlemektedir

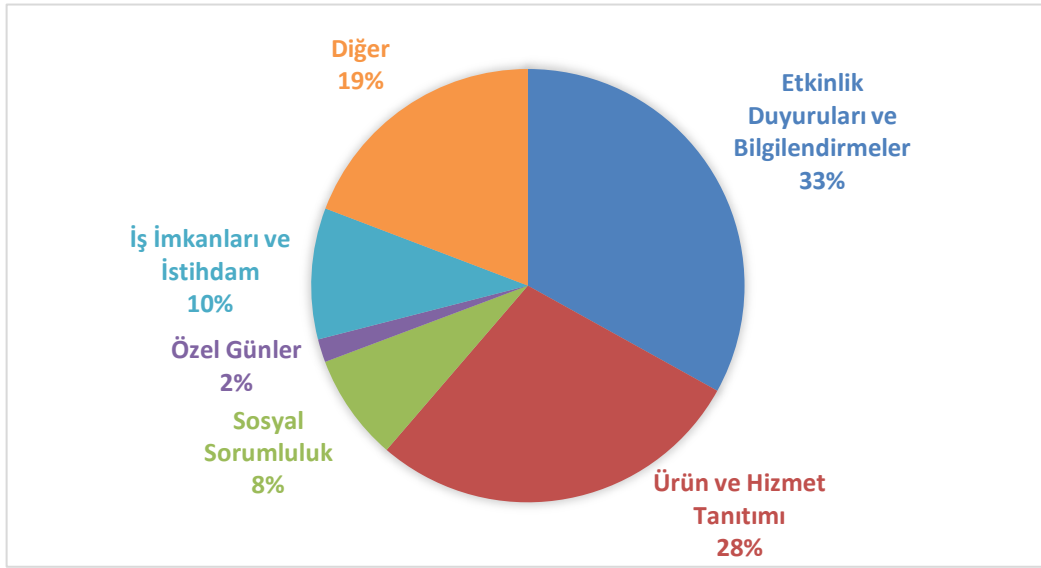
Tablo 1'de yapılan genel analiz neticesinde en fazla paylaşım sayısına sahip olan sayfalardan 4. sırada yer alan S9 (2.011) aynı zamanda en fazla takipçi sayısına (30.700) ve takip sayısına (4.136) sahiptir. En az toplam paylaşım yapan sayfa sıralamasında 1. Sırada yer alan S23 aynı zamanda en az takipçi sayısına (2.118) sahiptir. Dolayısıyla Instagram sayfalarının yaptıkları paylaşım sayıları ile takip ve takipçi sayılarının doğru orantılı olarak oluştuğu yorumunu yapmak mümkündür.

Tablo 2. Instagram sayfalarının kategorilendirilmiş içerik paylaşımları

Sayfalar	Etkinlik Duyuruları ve Bilgilendirmeler	Ürün ve Hizmet Tanıtımı	Sosyal Sorumluluk	Özel Günler	İş İmkanları ve İstihdam	Diğer	Toplam
S1	96	71	42	11	68	10	298
S2	278	245	89	14	98	66	790
S3	345	167	46	16	52	143	769
S4	48	42	15	6	9	56	176
S5	365	401	69	23	93	69	1.020
S6	21	17	6	7	19	34	104
S7	14	25	3	9	12	9	72
S8	329	221	38	17	43	52	700
S9	613	654	254	26	378	86	2.011
S10	34	32	12	10	14	61	163
S11	693	780	169	25	123	342	2.132
S12	223	174	46	21	36	114	614
S13	26	47	10	12	17	21	133
S14	318	282	42	17	94	290	1.043
S15	662	476	178	19	257	409	2.001
S16	941	631	223	27	344	742	2.908
S17	844	612	201	30	267	650	2.604
S18	89	97	14	13	45	126	384
S19	311	356	55	18	26	135	901
S20	367	277	37	12	44	147	884
S21	64	56	31	6	22	80	259
S22	47	66	13	8	16	51	201
S23	12	17	13	4	6	11	63
S24	393	316	94	13	25	355	1.196
S25	23	19	14	5	7	25	93
S26	52	75	24	8	20	102	281

Tablo 2’de Instagram sayfalarının kategorilere ayrılarak hangi alanda paylaşım yaptıkları incelenmiştir. Etkinlik duyuruları ve bilgilendirmeler kategorisinde en fazla paylaşım yapan sayfa S16 (941), ürün ve hizmet kategorisinde en fazla paylaşım yapan sayfa S11 (780), sosyal sorumluluk kategorisinde en fazla paylaşım yapan sayfa S9 (254), özel günler kategorisinde en fazla paylaşım yapan sayfa S16 (27), iş imkanları ve istihdam kategorisinde en fazla paylaşım yapan sayfa S9 (378) ve son olarak diğer kategorisinde değerlendirilen paylaşımlar en fazla S16 (742)’dadır.

Grafik 1: Kategorilendirilmiş içeriklerin frekans ve yüzde değerleri

Grafik 1’de paylaşım kategorilerine ayrılan sayfaların genel olarak sınıflandırılması ile ilgili olan analiz bulunmaktadır. Grafik 1’e göre etkinlik duyuruları ve bilgilendirmeler kategorisi genel paylaşımın %33’ünü oluşturarak en fazla paylaşım yapılan alan olmuştur. Sırasıyla ürün ve hizmet tanıtımı %28’lik dilimi, diğer kategorisi %19’luk dilimi, iş imkanları ve istihdam kategorisi %10’luk dilimi, sosyal sorumluluk kategorisi %8’lik dilimi ve son olarak özel günler kategorisi %2’lik dilimi oluşturmaktadır.

4. SONUÇ

Geçmişten günümüze değin annelik mecrasında gözlenen değişim, girişimciliğin sosyal medya ile etkileşimini ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda günümüz annelik anlayışının tercihlere göre farklılık gösterdiği ve sosyal medya kullanımı üzerinden çeşitlendirildiği bilinmektedir. Bu noktada sosyal medyada tüm annelik süreçleri paylaşmakta ve bu paylaşımlar anneler arasında yeni bir sosyalleşme sürecini başlatmaktadır (Aktaş, 2019). Söz

konusu sosyalleşme sürecinden hareketle, bu çalışma, kadının toplumsal cinsiyet rollerine göre konumlandırılmasını ve anne girişimcilik kavramının sosyal medya ile arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Nitekim, sosyal medya ve girişimcilik üzerine yapılan araştırmalarda bu ilişki yoğun olarak gözlemlenmektedir.

Sosyal medya sayfaları, anne girişimciler için ürün ve hizmetlerinin reklamını yapmak, pazarlamak ve müşteri tabanlarını büyütmek için güçlü araçlar olmaktadır. Özellikle internet ve sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte sosyal medya sayfaları, işletmelerin hedef kitleleri ile doğrudan iletişim kurabildikleri bir platform haline gelmiştir. Bir anne girişimci için sosyal medya sayfaları, işletmelerini tanıtmak, ürünlerini sergilemek, müşteri geri bildirimini toplamak ve satışları artırmak için değerli bir araç olabilir. Sosyal medya sayfaları ayrıca girişimcilerin marka bilinirliği oluşturmaya ve potansiyel müşterilerle bağlantı kurmasına yardımcı olur. Ancak başarılı bir sosyal medya stratejisine sahip olmak ve sosyal medya sitelerinden geçimini sağlamak için işletme sahiplerinin içerik oluşturma, etkileşim yönetimi, pazarlama stratejisi ve müşteri ilişkileri gibi alanlarda bilgi ve beceriye sahip olması kritik öneme sahiptir.

İlgili literatür bilgisi göz önüne alındığında, bu çalışma Instagram sayfasına sahip anne girişimci kadınların, Instagram'ı bir tanıtım aracı olarak hangi yoğunlukta ve hangi amaçla kullandıklarını belirlemek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Kadın girişimcilerin sahip oldukları Instagram sayfalarının genel bilgilerinin incelendiği araştırma bulgularından çıkarılan ilk sonuç; en fazla takip ve takipçi sayısı bulunan sayfanın yine en fazla gönderi sayısına sahip olduğudur. Sayfaların genel yapıları incelendiğinde takipçi sayısı ile gönderi sayılarının doğru orantılı olduğu görülmüştür. En fazla gönderi sayısına sahip sayfanın künye bilgilerinde sayfanın içerik bilgileri ve tanıtım bilgileri yer almaktadır. En az gönderi sayısına sahip sayfanın künye bilgilerinde ise kendi sayfasına ait Instagram hesabı yer almaktadır. Bu bilgiler neticesinde, anne girişimcilerin, Instagram sayfalarını tanıtım ve reklam amaçlı olarak yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmüştür.

2020 Ekim-2022 Ekim tarihleri arasında incelenen gönderilerin frekans dağılımlarında yoğunlukta olan kategori “etkinlik duyuruları ve bilgilendirmeler” (%33) ‘dir. Sayfaların genel yapısı, çocuklara ve kadınlara yönelik etkinlik ve duyuruların olduğu, anne girişimcilerin sosyal medyayı “etkinlik duyuruları ve bilgilendirmeler” tanıtımı amacı ile daha yoğun kullandıkları saptanmıştır. Frekans dağılımlarında yoğunluğu yüksek olan ikinci kategori “ürün ve hizmet tanıtımı” (%28) ‘dir. Ürün ve hizmet tanıtımı kategorisi anne girişimcilerin sayfalarının

işbirlikleri ile maddi anlamda kazanç sağlamalarına imkân yaratmıştır. Anne girişimcilerin üstlendikleri misyon ve vizyonların en önemlilerinden biri olan iş imkanları yaratma ve istihdam ise sayfalarında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Milli ve dini bayramların, yılbaşı, anneler günü vb. kutlama paylaşımlarının olduğu “özel günler” (%2) en az paylaşıma sahiptir. Araştırma bulguları bize işletmelere ait Instagram sayfalarının toplam gönderi sayıları, takipçi sayıları, takip sayıları ve tanıtım yazısını vermektedir. Veriler neticesinde sayfaların %74’ü 10.000 ve üzeri takipçi sayısına sahiptir. Ancak sayfaların yapmış oldukları paylaşımlara bakıldığında oldukça düşük olduğu gözlemlenmiştir. S15 Instagram sayfasının istisnai bir durumu olduğu gözlemlenmiş olup gönderi sayısı (2001) ile takipçi sayısı (6364) arasında doğru orantı olmadığı saptanmıştır. Sayfa içeriklerine bakıldığında paylaşımların art arda yapılması ve beklenilenden farklı içerikler oluşturduğundan dolayı beğeni sayısı ve takipçi sayısının az olması durumu mevcuttur.

Kadınların toplumsal cinsiyet rollerinde algıladıkları uygun roller, kadın doğurganlığı ile doğrudan ilişkilidir. Kadınların biyolojik özellikleri olarak annelik ve doğurganlık özellikleri, cinsiyet rolleri çerçevesinde kadınları erkeklerden ayırabilmekte ve bazen dezavantajlı duruma getirebilmektedir. Bunun nedeni ise kadının hamilelik ve doğum sırasında uğraşmak zorunda kaldığı zorlu süreçtir. Kadınların hamilelikleri sırasında yaşadıkları yoğun ve derin değişimler bu eşitsizliğe katkıda bulunmaktadır. Bu süre zarfında, daha hassas olan kadınlar, çevrelerindeki diğer insanlara ihtiyaç duymaya başlayacaklardır. Bu ihtiyaçlar, maddi yardıma ek olarak mali yardımı da içerir. Diğer bir etken de bebeğin doğumdan sonra biyolojik ve kaçınılmaz olarak annesine olan ihtiyacıdır. Çocukların bakım, sevgi, korunma ve beslenme ihtiyaçları süreklilik gerektiren ihtiyaçlardır. Annelik bakımına muhtaç anneler ve çocuklar, kadınları ev içinde hapsedmiş ve rollerini bu sınırlar içinde tanımlamıştır.

Çalışma yaşamına daha eşit katılım, ev içinde daha eşit denge ve roller ayrımına sahip olup, kadın ve erkek arasındaki rol dağılımını etkilemektedir. Elbette bu değişimler annelerin konumunda farkındalık ve farklılıklar yaratmaktadır. Kadınlar geleneksel annelik anlayışına göre çocuklara bakan ve ev işi yapan anneler olarak yorumlanırken, yeni nesil anneler farklı beklentilerle yeni bir annelik anlayışına sahip olmaktadır. Yeni nesil için anneliği merkeze alan ev işi ve çocuk bakımı kavramı, beklenenden farklı bir annelik kavramıdır. Anneler çalışma hayatına atfedilse de ebeveynlik ve gelişim üzerindeki etkileri de ortaya koymaktadır. Anneliğin yeni yüzü, geleneksel annelikten farklı ve teknolojisinden de etkilenmektedir.

Geleneksel annelerin mükemmel olmasını beklemediği ortaya çıkmıştır. Yeni nesil anneliklerde ise teknolojinin gelişmesiyle birlikte ilk kez ortaya çıkan bu “mükemmel anne” kavramı annelik sürecini daha stresli hale getirmiştir. Bu durum modern yaşamda çekirdek ailenin aktivasyonu ile ilgili olabilir. Mükemmel annelik, bir annenin çocuğuyla ilgili her zaman gerçeği bildiği ve her zaman doğru olanı yaptığı bilincinin sarsılmaz olduğu bir annelik modelidir. Geleneksel annelikte anne yetiştirme ve büyütme süreci önceki nesillerden aktarılan bilgilere dayanırken, artık yeni nesil anneler çocuklarını büyütme için büyükanne ve büyükbabalardan daha az destek görmektedirler. Teknolojik gelişmelerden destek alan ve yararlanan anne, benzer kaygılara sahip anneyle sosyal medyada buluşarak yeni trendlere öncülük etmektedir. Girişimci anneler ise, annelik ve teknolojiyi birleştirerek, bu dünyanın ortak konusu etrafında bir sosyalleşme sürecine girerek sosyal medya sayfalarında ebeveynlik ve ebeveynlik sorunları ile ilgili kendi dünyalarını kurmuşlardır.

Aktaş (2019), sosyal medya anneliğinde gözlemlenen değişimi ve bunun anne girişimciliği ile etkileşimini araştırmıştır. Araştırmasında sosyal medyanın anneler arasında yeni bir sosyal süreci başlattığını, anne girişimcilerin sosyal medyayı yoğun bir şekilde reklam ve tanıtım amaçlı kullandıklarını bulmuştur.

Dumas ve diğerleri (2017) tarafından yapılan bir araştırma, Instagram kullanıcıları arasında narsisizm nedenleri ile akran bağlılığı arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Bu çalışma, sosyal medyanın girişimci fikirleri ifade etmek ve başkalarıyla iletişim kurmak için önemli bir araç olduğunu göstermektedir.

Sheldon ve Bryant (2016) tarafından yapılan bir araştırmada, Instagram'ın kişisel ve yaratıcı kullanımı ile başkalarını takip etme motivasyonu arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu, anne girişimcilerin Instagram'ı ürün ve hizmetleri için hedef kitlelerini tanıtmak, etkileşimde bulunmak ve genişletmek için kullanabileceklerini göstermektedir.

Çakmak ve Baş (2017) tarafından yapılan bir araştırma, Instagram'ın üniversite öğrencileriyle yapılan görüşmelerde kendini ifade etme aracı olarak kullanıldığını, öğrencilerin Instagram'ı moda, haber, alışveriş gibi konuları takip etmek için kullandıklarını ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, ebeveyn girişimcilerin işlerini tanıtmak, ürün ve hizmetlerini pazarlamak ve müşteri tabanlarını etkilemek için sosyal medyayı kullanabileceklerini göstermektedir.

Bu çalışmaların sonuçları, anne girişimciliği ve sosyal medya arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır. Sosyal medya, girişimciler için işlerini tanıtmak, ürün ve hizmetleri pazarlamak, müşteri ilişkilerini yönetmek ve sosyal ağları genişletmek için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Sosyal medya sayfa sahibi anne girişimciler, iş hayatında aktif rol oynamamalarının bazı nedenleri ve yapmış oldukları çalışmalar şunlar olabilir; sosyal medya sayfalarında genellikle içerik üretimi, etkileşim yönetimi, fotoğraf/video grafi gibi yoğun çalışma programları bulunur. Bu nedenle, bu faaliyetleri yönetmek ve sosyal medya sayfalarını etkin bir şekilde yönetmek için şirkete aktif olarak katılmaları zor olabilir. Anne girişimciler sosyal medyadaki esnek çalışma düzenlemelerine sahip olma eğilimindedir. Bu, çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmelerini ve işleriyle aile yaşamlarını dengelemelerini sağlar. Aktif bir iş hayatı sürdürmek bu esnekliği sınırlayabilir ve ailelerle daha az zaman geçirilmesine yol açabilir. Diğer bir yandan öncelikleri belirlemek; iş dünyasında aktif olarak yer almamalarının nedenlerinden biri olabilir. Birçok sosyal medya sayfasına sahip anne girişimciler, çocukları ve ailesiyle daha fazla zaman geçirebilir ve bu nedenle profesyonel yaşamlarında daha az aktif olabilir. İş birlikleri ve Marka Ortaklıkları ile sosyal medya sayfalarını kullanan anne girişimciler, markalarla iş birliği ve sponsorluk anlaşmaları yaparak gelir elde edebilirler. Bu tür iş birlikleri, aktif bir iş hayatı olmadan gelir elde etmeyi mümkün kılar.

Gelecekteki çalışmalar, özellikle Türkiye'de anne girişimcilerin girişimcilik fırsatları yaratmadaki motivasyonlarını derinlemesine araştırılması önerilmektedir. Ayrıca sosyal ve ekonomik birliktelikler dikkate alındığında, anne girişimciliğin bir sıfat olarak değil, yüz yüze gelinmesi gereken önemli bir gerçek olarak ele alınması gerekmektedir. Türkiye'de girişimcilik anne girişimcilik hakkında derinlemesine araştırma ve literatür yeterli değildir. Bu bağlamda, girişimci annelerin deneyimleri, zorlukları, başarıları ve potansiyel faydalarına odaklanan araştırma eksikliği dikkat çekicidir. Anne girişimciliği, kadınların iş dünyasındaki varlıklarını artırmada ve aile hayatı ile iş faaliyetlerini dengelemede önemli bir rol oynamaktadır. Bu kadınların, şirketin mevcut yapısı, destek mekanizmaları ve bunların kurumsal yapıya etkisi ile annelik ve girişimciliği uzlaştırmaya çalışırken karşılaştıkları zorluklar ve bunların kurumsal yapıya etkileri konusunda sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu nedenle, anne girişimciliği konusunda artan kaliteli araştırmalar hem alanı bilgilendirmeye yardımcı olacak hem de benzer şekilde deneyimli kadın girişimcilere yol gösterecektir. Bu tür çalışmalar, anne girişimciliğinin ekonomi, cinsiyet eşitliği, aile dinamikleri ve iş dünyasına katkı gibi birçok önemli yönünü anlamamıza yardımcı olabilir. Bu nedenle, anne girişimciliğiyle ilgili daha fazla çalışma hem

akademik hem de uygulamalı literatüre değerli bir katkı sağlayabilir. Öyle ki, kadınların her alanda varoluşsal çabası ve ikincil rollerinden uzaklaştırılması açısından oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Anne girişimciliği kavramının nitel ve nicel araştırmalar yoluyla genişletilmesi, kadın çalışmaları alanındaki çeşitli değişkene ışık tutacak vb. ve kadınlarla ilgili bir başka temel gerçeği ortaya çıkarmaya katkı sağlayacaktır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI BEYANI

Araştırmacıların çalışmaya katkı oranları eşittir.

ÇATIŞMA BEYANI

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

REFERENCES / KAYNAKLAR

- Aktaş, G. (2019). Günümüz toplumlarında anneliğin değişen biçimlerini sosyal medya kullanıcıları üzerinden değerlendirmek. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36(2), 253-271.
- Al-Dajani, H., & Marlow, S. (2013). Empowerment and entrepreneurship: A theoretical framework. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 19(5), 503-524.
- Arendell, T. (2000). Conceiving and investigating motherhood: The decade's scholarship. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1192-1207.
- Arnold, L B., & Martin, B. (2016). *Taking the village online: Mothers, motherhood, and social media*. Toronto, ON, Canada: Demeter Press.
- Blisson, D., & Rana, B. K. (2001). The role of entrepreneurial networks: The influence of gender and ethnicity in British SMEs. In *46th ICSB World Conference*, Taipei, Taiwan.
- Beyenal, S. (2019). *Çalışan anne olmanın ev, iş ve sosyal yaşam üzerindeki etkileri* (Doktora tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Bruns, A., & Bahnisch, M. (2009). Socialmedia: Tools for user-generated content-social drivers behind growing consumer participation in user-led content generation. *Smart Services CRC Report*, Australia, 1-60.
- Çakmak, V., & Baş, Ü. (2017). Benlik sunum aracı olarak instagram kullanımı. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (UHIVE)*, (17), 96-118.
- Creswell, J. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dhaliwal, A. (2022). Anne girişimciliği fenomeni: Annelerin iş dünyasındaki geçmişlerinin ve zorluklarının incelenmesi. *Uluslararası Hizmet Bilimi, Yönetim, Mühendislik ve Teknoloji Dergisi (IJSSMET)*, 13(1), 1-17.
- Duberley, J., & Carrigan, M. (2013). The career identities of 'mumpreneurs': Women's experiences of combining enterprise and motherhood. *International Small Business Journal*, 31(6), 629-651.

Dumas, T. M., Maxwell-Smith, M., Davis, J. P., & Giuliotti, P. A. (2017). Lying or longing for likes? Narcissism, peer belonging, loneliness and normative versus deceptive like-seeking on instagram in emerging adulthood. *Computers in Human Behavior*, 71, 1-10.

Ecevit, Y. (2007). *Türkiye'de kadın girişimciliğine eleştirel bir yaklaşım*. Ankara: ILO.

Ekinsmyth, C. (2011). Challenging the boundaries of entrepreneurship: The spatialities and practices of UK 'mumpreneurs'. *Geoforum*, 42(1), 104-114.

Güldaş Durak, M. (2019). *Anne girişimciliği olgusu: sistem bir yazın incelemesi* (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Gregory, A., & Milner, S. E. (2009). Work-life balance: A matter of choice? *Gender, Work and Organization*, 16(1), 1-13.

Hapenciuc, C. V., Pinzaru, F., Vătămănescu, E. M., & Stanciu, P. (2015). Converging sustainable entrepreneurship and the contemporary marketing practices. An insight into romanian start-ups. *Amfiteatru Economic Journal*, 17(40), 938-954.

Haugh, H. M., & Talwar, A. (2016). Linking social entrepreneurship and social change: The mediating role of empowerment. *Journal of Business Ethics*, 133(4), 643-658.

Hosseini, G., & Ramezani, A. (2016). Factors influencing sustainable entrepreneurship in small and medium-sized enterprises in Iran: A case study of food industry. *Sustainability*, 8(10), 1010.

Jean, M., & Forbes, C. S. (2012). An exploration of the motivations and expectation gaps of mompreneurs. *Journal of Business Diversity*, 12(2), 112-130.

Jennings, J. E., & McDougald, M. S. (2007). Work-Family interface experiences and coping strategies: Implications for entrepreneurship research and practice. *Academy of Management Review*, 32(3), 747-760.

Jurik, N. C. (1998). Getting away and getting by: The experiences of self-employed homeworkers. *Work and Occupations*, 25(1), 7-35.

Kabeer, N. (2008). *Paid work, women's empowerment and gender justice: Critical pathways of social change*. London: LSE Library.

Kasavana, M. L., Nusair, K., & Teodosic, K. (2010). Online social networking: Redefining the human web. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 1(1), 68-82.

Kelan, E. K. (2008). The discursive construction of gender in contemporary management literature. *Journal of Business Ethics*, 81(2), 427-445.

Kemp, S. (2019). Digital 2019: Global internet use accelerates. *We Are Social*, 30.

Kılıç, S. (2013). Örnekleme yöntemleri. *Journal of Mood Disorders*, 3(1), 44-46.

Kochhar, K., Jain-Chandra, S., & Newiak, M. (2017). *Women, work, and economic growth: Leveling the playing field*. Washington, Dc: International Monetary Fund.

Kodagoda, T. (2018). Working long hours and its impact on family life: Experiences of women professionals and managers in Sri Lanka. *Indian Journal of Gender Studies*, 25(1), 108-126.

Lecaj, F. (2019). *Yeni nesil annelik ve yeni medya ilişkisi blogger anneler örneği* (Doktora tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Liamputtong, P. (2006). Motherhood and "moral career": Discourses of good motherhood among Southeast Asian immigrant women in Australia. *Qualitative Sociology*, 29(1), 25-53.

- Martin, L. (2005). Internet adoption and use in small firms: Internal processes, organisational culture and the roles of the owner-manager and key staff. *New Technology, Work and Employment*, 20(3), 190-204.
- Nel, P., Maritz, A., & Thongprovati, O. (2010). Motherhood and entrepreneurship: The mumpreneur phenomenon. *International Journal of Organizational Innovation (Online)*, 3(1), 7-8
- Newhouse, F. (2018). Mompreneur immunity: An exploration of meaning-making and relational support of self-employed women with children. *Academic Press*.
- Noseleit, F. (2014). Female self-employment and children. *Small Business Economics*, 43(3), 549-569.
- Özdemir, M. B. (2023). Değişen dünyada yeni bir ebeveynlik yaklaşımı: Helikopter ebeveynlik. *Alanyazın*, 4(1), 21-31.
- Phizacklea, A., & Wolkowitz, C. (1995). *Homeworking women: Gender, racism and class at work*. London: Sage.
- Rehman, L., & Frisby, W. (2000). Is self-employment liberating or marginalizing? The case of women consultants in the fitness and sport industry. *Journal of Sport Management*, 14(1), 41-62.
- Reisem Hanna, H. (2016). The benefits and challenges of being a mompreneur. <https://www.theworkathomewoman.com/being-a-mompreneur/>
- Richomme-Huet, K., & d'Andria, A. (2013). L'accompagnement entrepreneurial par et pour les mampreneurs. *Management International*, 17(3), 100-111.
- Scott, L., Dolan, C., Johnstone-Louis, M., Sugden, K., & Wu, M. (2012). Enterprise and inequality: A study of Avon in South Africa. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 36(3), 543-568.
- Seçkin Halaç, D. (2019). Teknoloji oryantasyonu: Yeniden değerlendirme ve gelecek çalışmalar için ajanda. *Istanbul Management Journal*, (86), 25-55.
- Sheldon, P., & Bryant, K. (2016). Instagram: Motives for its use and relationship to narcissism and contextual age. *Computers in Human Behavior*, 58, 89-97.
- Sonfield, M. C., & Lussier, R. N. (2009). Non-family-members in the family business management team: A multinational investigation. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 5(4), 395-415.
- Soomro, B., A., Ghumro, I., A., & Shah, N. (2020). Green entrepreneurship inclination among the younger generation: An avenue towards a green economy. *Sustainable Development*, 28(4), 585-594.
- Stone, P. J., Dunphy, D. C., & Smith, M. S. (1966). *The general inquirer: A computer approach to content analysis*. Cambridge: MA, MIT Press.
- Teke, S. (2014). Dönüşen anneliğe yönelik netnografik bir analiz: Blogger anneler. *Milli Folklor*, 26(103), 32-47.
- Webb, L. M., & B. S. Lee. (2011). Mommy blogs: The centrality of community in the performance of online maternity. In M. Moravec (Ed.), *Motherhood online, newcastle upon tyne* (pp. 244-247). Cambridge Scholars Publishing.
- Woodall, G., & Colby, C. (2011). The results are in: Social media techniques vs. focus groups for qualitative research. *MRA's Alert*, 23-27.
- Yamamoto, G. T., & Şekeroğlu, Ö. K. (2014). *Sosyal medya ve blog*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Yıldırım, A., & Simsek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Türkiye’de Banka Kredileri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Analizi ¹

Fatime ALTUN^{1*} , Gamze GÖÇMEN YAĞCILAR²

¹ Graduate Student, Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences, Department of Finance and Banking, Isparta, Türkiye

² Assoc. Prof. Dr., Süleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Finance and Banking, Isparta, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 06.12.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 18.12.2023

Doi: 10.31200/makuubd.1401237
Araştırma Makalesi/Research Article

ÖZET

Banka kredileri ve ekonomik büyüme arasında çok yönlü ilişki söz konusudur. Banka kredileri ekonomik büyümeyi desteklerken aynı ilişki tam tersi durum için de geçerlidir. Bu çalışmada banka kredileri ekonomik büyüme arasındaki ilişki test edilmiştir. Çalışmada Türkiye’de 2010 Q1 – 2022 Q4 yılları arasındaki üçer aylık veriler incelenmiştir. Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre ekonomik büyüme ile KOBİ kredileri, ticari krediler ve tüketici kredileri arasında nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bir başka ifadeyle ekonomik büyümenin, bankalar tarafından kullanılan kredi hacmine etkisi olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Banka Kredileri, Makroekonomi, Toda-Yamamoto Nedensellik Testi.

Analyzing The Causal Relationship Between Bank Credits and Economic Growth in Türkiye

ABSTRACT

There is a multidirectional relationship between bank loans and economic growth. While bank loans support economic growth, the same relationship is also valid for the opposite situation. This study tests the relationship between bank loans and economic growth. The study analyzes

¹ Bu çalışma Fatime ALTUN tarafından Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Finans ve Bankacılık Anabilim dalında Doç. Dr. Gamze GÖÇMEN YAĞCILAR danışmanlığında yürütülmekte olan, “KOBİ’lere Verilen Kredilerin Makroekonomik Etkileri” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

quarterly data for the period between 2010 Q1 - 2022 Q4 in Turkey. According to the results of Toda-Yamamoto causality test, there is a causality relationship between economic growth and SME loans, commercial loans and consumer loans. In other words, economic growth has an effect on the volume of loans extended by banks.

Keywords: Bank Credits, Macroeconomic, Toda-Yamamoto Causality Test.

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme, bir ekonominin büyüklüğündeki artışı tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Bu, bir ülkede üretilen tüm mal ve hizmetlerin toplam değeri olan ülkenin gayri safi yurtiçi hasılası (GSYİH) hesaplanarak ölçülebilir. Ekonomik büyüme, kişi başına çıktının zaman içinde ne kadar arttığı hesaplanarak da ölçülebilir. Bir ülkenin ekonomik büyüme oranı, yıllık reel GSYİH'nın nüfusuna bölünmesiyle hesaplanır (Muhsin, 2003; Aslan & Küçükaksoy, 2006).

Xepapades (2005)'in çalışmasında, ekonomik büyümenin aşağıdakiler de dâhil olmak üzere çeşitli faydaları olduğu ifade edilmiştir:

-İstihdam olanaklarının artması: Bu, işsiz veya eksik istihdam edilen kişilerin iş bulmasını ve daha fazla para kazanmasını sağlamaktadır.

- Hâlihazırda işi olan işçilerin ortalama ücretlerinde artış: Bu onlara, diğer şirketlerden mal ve hizmet satın almak için kullanabilecekleri (aynı zamanda istihdam fırsatları da yaratacak) daha fazla harcanabilir gelir sağlamaktadır.

-Hükümetlerin eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerine daha fazla para harcamasına olanak tanıyan vergi gelirlerinde artış sağlamaktadır.

Ekonomik büyümenin bu denli önemli olması, büyümeyi sağlamak ve sürdürmek için yapılması gerekenleri tespit etmek ve uygun politikalar oluşturmak üzere ekonomik büyümenin belirleyicilerinin neler olduğunun araştırılmasını gerekli kılmıştır. Büyümenin dinamiklerinin anlaşılması sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanmasına yönelik politikalara da ışık tutacaktır.

Ekonomik büyümeye katkıda bulunan faktörleri açıklamak için ekonomik büyüme modelleri kullanılmaktadır (Koç, 2018). Bu modellerden Keynesyen büyüme modeli, yatırım harcamalarının ve tüketimin GSYİH ile pozitif ilişkili olduğunu varsayar. Bu modele göre,

yüksek düzeyde yatırım harcaması ve tüketimi, daha fazla sermaye birikimine ve daha yüksek çıktı seviyelerine yol açar, bu da daha yüksek yatırım harcaması ve tüketimine yol açar. Bu süreçler ekonomik büyümeye neden olur ki bu da zaman içinde kişi başına düşen gelirden artış olacağı anlamına gelmektedir (Tekgül & Cin, 2013; Doruk vd., 2011; Doruk & Kardeşler, 2019).

Bu bağlamda gerek ulusal tasarruf düzeyinin artmasına sağladığı katkılar (Vural & Dündar, 2022), gerekse yatırımların ve tüketim harcamalarının finansmanı için sağladığı kaynaklara dolayısıyla ekonomik büyümenin önemi lokomotiflerinden birinin bankacılık sektörü, spesifik olarak da banka kredileri olduğu düşünülmektedir.

Bankacılık, bir ulusun ekonomik büyümesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bankacılık sistemi, hükümet, işletmeler ve bireyler arasındaki işlemleri kolaylaştırır. Aynı zamanda hem bireylere hem de işletmelere kredi imkânı sağlamaktadır. Bankaların kredi imkanları, işletmelerin üretim yapmak için makine ve ekipman satın almalarını ve işletme sermayelerini geliştirmelerini sağladığı için ekonomik büyüme için çok önemlidir ki bu, her işletmenin başarılı olması için önemlidir. Bankaların ayrıca, bu fonları üretken faaliyetlere yatırılabilen bireylere tasarruf imkânları sağlayarak ekonomik büyümeyi hızlandırması beklenmektedir (Furgani & Mulyany, 2009; Vural & Dündar, 2022; Turgut & Ertay, 2016).

Bankalar, kredi sağlamanın yanı sıra çek hesapları ve tasarruf hesapları gibi hizmetler de sunmaktadır. Bu hesaplara yatırılan fonlar daha sonra müşteriler tarafından satın alma yapmak için kullanılır. Bir banka şubesinden borç para alabilmeleri nedeniyle tüketiciler, bir ekonomide ekonomik büyümeyi teşvik etmeye yardımcı olan mal ve hizmetlere harcamak için daha fazla paraya sahip olacaklardır (Yüksel & Canöz, 2017; Tunay, 2016; Abduh & Azmi Omar, 2012).

Bankalar ayrıca, herhangi bir zamanda ne kadar borç vereceklerini kontrol ederek, bir ekonomide borç verme için ne kadar paranın mevcut olduğunu düzenlemede önemli bir rol oynarlar. Faiz oranları çok yükselirse veya kendi bölgelerinde kredi geçmişleri olan borçlular tarafından şu anda teklif edilenden daha düşük faiz oranları sunmaya istekli olan diğer borç verenlerle çok fazla rekabet varsa, borç vermemeye karar verebilirler. Bankalar ayrıca, enflasyon seviyeleri dünya çapında para politikasını yöneten federal düzenlemeler tarafından belirlenen belirli eşik değerlerin üzerine çıktığında daha yüksek faiz oranları talep ederek enflasyon seviyelerinin düzenlenmesine yardımcı olmaktadır (Tunay, 2016; Bozkurt vd., 2020; Furqani & Mulyany, 2009).

Ekonomideki hareketlilik bankaların kredi kullandırmasıyla artış eğilimi göstermektedir. Bankalar piyasayı krediler aracılığı ile fonlarken bir taraftanda kredi riskini de taşımaktadırlar. Finansal risk açısından önemli olan kredi riskini dikkate alarak işletmelerin taleplerini gidermektedirler (Erdaş, 2019). İşletmeler ve tüketiciler bankalardan kullandıkları krediyi reel piyasaya sürerek ekonomik canlılığa katkı sağlamaktadırlar. Buradan hareketle bu çalışmanın temel amacı bankacılık sektörü tarafından kullandırılan krediler ve ekonomik büyümeye etkilerini araştırmaktır. Türkiye’de 2010Q1-2022-Q4 döneminde kullandırılan krediler ile ekonomik büyüme ilişkisinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Toda-Yamamoto yöntemi ile üçer aylık büyüme verileri kullanılarak yürütülen çalışmada krediler KOBİ, ticari ve tüketici kredileri olmak üzere üç segment halinde incelenmiştir. Elde edilen bulgular KOBİ kredilerinin ekonomik büyümenin nedeni olduğunu gösterirken, büyümenin üç kredi segmentindeki değişimin nedeni olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmanın sonraki bölümlerinde sırasıyla literatür araştırmasına yer verilmiş, veri seti tanıtılarak ve yöntem açıklanmış, bulgular sunularak sonuçlar tartışılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine ilişkin kanıtlar ortaya koymak üzere ulusal ve uluslararası literatürde pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde söz konusu güncel çalışmalardan bir kısmına yer verilmiştir.

Tuna ve Bektaş (2013), 1998-2012 dönemi için Türkiye’de kredi hacminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Granger Nedensellik ve Gregory-Hansen Eşbütünleşme testleri ile yapılan analizler sonucunda seriler arasında uzun dönemde bir ilişkinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye’deki mevduat bankalarının sağladığı kredilerdeki büyümenin, ekonomik büyümeye neden olmadığı fakat enflasyon ve cari açık konusunda risk oluşturabileceği görüşüne varılmıştır.

Mercan (2013) 1992-2011 dönemi için yaptığı araştırmada Türkiye’de yurtiçi kredi hacminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada aylık veriler kullanılmış olup, Granger Nedensellik Analizi ve Eşbütünleşme Testlerinden yararlanılmıştır. Bulgular uzun dönemde toplam yurtiçi kredi hacminin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu, kısa dönemde ise değişkenler arasında iki yönlü nedenselliğin olduğu şeklindedir.

Vurur ve Özen (2013), çalışmalarında Türkiye’de mevduat, banka kredileri ve ekonomik büyüme arasındaki karşılıklı etkileşimi araştırmışlardır. Çalışma 1998:Q1- 2012:Q1 dönemi aralığı üçer aylık verileri ile yapılmıştır. Kredi, mevduat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi Granger Nedensellik Testi kullanılarak incelenmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda ekonomik büyümeden kredilere doğru nedensellik ilişkisinin olduğu gözlemlenmiştir.

Tutar ve Ünlüleblebici (2014), KOBİ’lere kullandırılan krediler ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini test etmek amacıyla yaptıkları çalışmada 2006: 12- 2011:6 dönem aralığı aylık veriler kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki Granger Nedensellik testi ile incelenmiştir. KOBİ kredileri ve ekonomik büyüme arasında KOBİ kredilerinden büyümeye doğru tek yönlü ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ak vd. (2016), yaptıkları çalışmada Türkiye ekonomisi için büyüme ve finansal gelişme arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünü tespit etmeyi amaçlamışlardır. Söz konusu çalışmada 1989-2011 dönemi yıllık verileri kullanılmış, Toda-Yamamoto testi uygulanmıştır. 89 sonrası dönemde ağırlıklı büyümeden finansal gelişmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisine ulaşılmıştır. Sonuçtan hareketle reel sektörün gelişmesine imkân sağlayacak politikalara öncelik verilmesi gerektiği öngörüsünde bulunmuşlardır. Türkiye’nin reel sektör odaklı güçlü bir büyüme modeli oluşturmasına, uzun dönem büyüme potansiyeli üzerinde belirleyici etkiye sahip yapısal reformlarla ekonominin desteklenmesi gerektiği söylenmiştir. Böyle bir politik yaklaşım ekonominin daha verimli çalışabilmesi ve şoklara karşı daha dayanıklı hale gelmesini sağlayarak Türkiye’nin büyüme hızını potansiyel büyüme düzeyi üzerine çıkaracağını büyümeyi güçlendirici bir zeminin oluşmasına katkı sağlayacağı belirtilmiştir.

Turgut ve Ertay (2016), çalışmalarında Türkiye ekonomisinde bankacılık sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlamışlardır. 2003Q1-2013Q4 dönem aralığında 3’er aylık verileri ve aynı dönemlerdeki GSYİH verileri ile çalışmışlardır. Granger Nedensellik ve Eşbütünleşme testleri ile analiz yapılmışlardır. Analiz sonuçlarında bankacılık sektöründen ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisine ulaşılmıştır. Ekonomik büyümenin bankacılık sektörünün sunmuş olduğu kredilerin yatırımı teşvik etmesi neden olduğu kanaatine varmışlardır.

Yüksel ve Adalı (2017), farklı kredi türlerinin ekonomik büyümeye olan etkisini inceleyen çalışmada Türkiye’de 2008 Q1 ve 2017 Q3 dönem aralığında 3’er aylık verileri ele alarak yapılan çalışmada Toda-Yamamoto nedensellik analizi ile analiz etmiş olup araştırma

sonucunda bireysel ve KOBİ kredilerinin ekonomik büyümeye etkisinin olduğu görülmüştür. Bireysel kredilerin tüketimi arttırması, KOBİ'lere verilen kredilerin ise yatırımları arttırarak ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağladığı görüşüne varılmıştır.

Karahan vd. (2018), Türkiye için banka kredilerindeki genişlemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 2002 1. Dönem ve 2016 4. Dönem verilerini ele alan çalışma Johansen eşbütünleşme analizi ve Granger nedensellik analizi testleri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda banka kredi hacmindeki genişleme ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Yazarlar ekonomik büyüme hedefine ulaşmak için kredi hacminin genişletilmesine yönelik para politikalarının etkin olacağını önermişlerdir.

Örs (2021), Türkiye'de banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında 2003 Q1 ve 2020 Q1 yılları arası çeyrek dönem verilerini ele almıştır. Çalışmada Engle-Granger Eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Bulgular banka kredilerinin uzun ve kısa dönemde ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı etkilerinin bulunduğunu göstermiştir.

Akpınar ve Kara (2021), çalışmalarında 2002Q1-2018Q4 dönemleri arası üç aylık verileri kullanarak Türkiye'de banka kredileri ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi ve yönünü bulmayı amaçlamışlardır. Çalışmada uygulanan Johansen Eşbütünleşme Testi ile banka kredileri ve iktisadi büyüme arasında uzun dönemli ilişki olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Granger Nedensellik Testin ekonomik büyümenin bankacılık sektörü kredilerini etkilediğini ortaya koymuştur.

Yetiz ve Ergin Ünal (2021), çalışmalarında banka kredileri, para arzı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi bulmayı amaçlamışlardır. 2005:1 2011:11 dönemleri arası aylık veriler kullanılarak ADRL sınır testi ve Toda Yamamoto nedensellik testi uygulamışlardır. Uzun dönemde ve kısa dönemde kredilerindeki artışın Türkiyedeki ekonomik büyümeye etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Coşkun ve Kandemir Kulaoğlu (2022), Türkiye'deki bankaların özel sektöre verdikleri krediler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi bulmak için yaptıkları çalışmada 1980 – 2019 dönemi arası yıllık veriler ile çalışmışlardır. Johansen eşbütünleşme testi, ve Toda-Yamamoto nedensellik testinden yararlanmışlardır. Çalışma sonunda özel sektör kredileri ile ekonomik büyümenin eşbütünleşik olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca değişkenler arasında iki yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Yabancı literatür incelendiğinde Beck ve Levine'in (2004) banka kredilerinin ekonomik büyümeye etkisini araştırdıkları görülmüştür. Kırk ülke için yaptıkları çalışmada 1976 ve 1998 yılları arası verileri kullanmışlardır. Panel veri analizi sonuçlarında ise banka kredilerindeki büyümenin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna varmışlardır.

Diğer bir çalışmada Egbetunde (2012), 1982-2009 dönemini ve Nijerya ekonomisini ele almış ve banka kredileri ile ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Bulgular uzun dönemde banka kredileri ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı çift yönlü bir ilişkinin olduğu ortaya koymuştur.

Leitao (2012), çalışmasında 27 Avrupa Birliği ülkesi için banka kredisi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamıştır. 1990-2010 yıllarını kapsayan çalışmada Dinamik Panel Veri Analizi uygulanmıştır. Bulgulara göre banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin olumsuz olduğu ortaya çıkmıştır.

Koleda ve Saksonova (2017), çalışmalarında 2001-2015 döneminde Letonya ekonomisini ele almışlardır. Granger Nedensellik ve Johansen Eşbütünleşme testlerinden yararlanmak suretiyle ticari bankaların faaliyetleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bulgular ticari bankacılık faaliyetleri ile ekonomik büyümenin çift yönlü nedensellik ilişkisinin varlığına dair kanıtlar ortaya koymuştur.

Ramiez Guerra 2017'de yapmış olduğu çalışmada Meksikada banka kredileri ve ekonomik büyüme arasındaki nedenselliği 2001-2016 yılları arası verileri kullanarak araştırmıştır. Çalışma sonunda GSYİH büyümesinin bankacılık kredileri büyümesinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu fakat bankacılık kredilerinin GSYİH büyümesine etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

3. YÖNTEM VE VERİ SETİ

Türkiye'de bankacılık sektöründe verilen krediler ve makroekonomi arasındaki nedensellik ilişkisini analiz etmek ve nedenselliğin yönünü bulmak amaçlanmıştır. Ekonominin banka kredileri üzerindeki etkisinin olup olmadığı ve var ise yönüne ulaşmak, üzere verilere uygun ekonometrik analizler yapılmıştır.

Ekonometrik analizde kullanılan değişkenler milyar TL olarak ele alınmıştır. KOBİ kredileri, tüketici kredileri, ticari krediler, takipteki krediler ve GSYH değerleridir. 2010 – 2022 üçer aylık dönemleri kapsayan veriler Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK),

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) veri tabanından elde edilmiştir.

3.1. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi

Toda-Yamamoto analizi değişkenler arasındaki nedenselliği ve yönünü bulmak için kullanılan bir yöntemdir. Toda-Yamamoto testinin Granger nedensellik analizinden üstün yanı Granger nedensellik analizinde söz konusu seriler durağan olmalı ya da aynı seviyede durağanlaşması gerekirken, Toda-Yamamoto analizinde farklı düzeylerde durağan seriler ile de eşbütünleme durumundan bağımsız olarak analiz edilebilmesidir (Kocabıyık & Fattah, 2020, ss.116-151).

Toda-Yamamoto analizinin uygulanabilmesi için değişkenlere birim kök testi yapılarak değişkenlerin durağanlığı gözlenir. Uygun gecikme uzunluklarını belirlemek için Vektör Otoregresif (VAR) modeli kurulmalıdır. VAR modelinde maksimum gecikme uzunluğunu k , d_{max} ise maksimum bütünleşme seviyesini ifade etmektedir. Maksimum gecikme uzunluğuna maksimum bütünleşme seviyesi eklenerek VAR modeli tahmin edilir (Göçmen Yağcılar & Arslan, 2020, s.2465 olmalı). Toda-Yamamoto model spesifikasyonu aşağıdaki gibidir.

$$\begin{aligned}
 Y_t &= \omega + \sum_{i=1}^k a_{1,i} Y_{t-i} + \sum_{j=1}^{d_{max}} a_{2,j} Y_{t-j} + \varepsilon_{1,t} \\
 &= 1X_t - i + \sum_{j=1}^{d_{max}} \beta_{2,j} Y_{t-j} + \varepsilon_{1,t} \\
 &= k + 1X_t - j \\
 &+ \varepsilon_{1,t}
 \end{aligned} \tag{1}$$

$$\begin{aligned}
 X_t &= \mu + \sum_{i=1}^k \gamma_{1,i} X_{t-i} + \sum_{j=1}^{d_{max}} \gamma_{2,j} X_{t-j} + \varepsilon_{2,t} \\
 &= 1Y_t - i + \sum_{j=1}^{d_{max}} \delta_{2,j} X_{t-j} + \varepsilon_{2,t} \\
 &= k + 1Y_t - j \\
 &+ \varepsilon_{2,t}
 \end{aligned} \tag{2}$$

Seriler arasındaki nedensellik ilişkisi, MWALD testi ile araştırılmaktadır. Testin hipotezleri şu şekildedir:

$$H_0: \beta_{1,1} = \beta_{1,2} = \dots = \beta_{1,k} = 0 \tag{3}$$

$$H_0: \delta_{1,1} = \delta_{1,2} = \dots = \delta_{1,k} = 0 \tag{4}$$

H_0 hipotezlerinin reddedilmesi, X ve Y serileri arasında nedensellik ilişkisinin var olduğu anlamına gelmektedir.

4. BULGULAR

Tablo 1. Tanımlayıcı istatistikler

	BUYUME	B_KOBI	B_TICARI	B_TUKETICI	B_T_KOBI	B_T_TICARI	B_T_TUKETICI
Ortalama	0.0645	0.0612	0.0620	0.0460	0.0479	0.0501	0.0288
Ortanca	0.0795	0.0483	0.0616	0.0391	0.0455	0.0270	0.0000
Maximum	0.3648	0.2212	0.3063	0.1562	0.2222	0.2444	0.2632
Minimum	-0.1362	-0.0769	-0.0923	-0.0251	-0.1031	-0.0588	-0.1053
Std. Dev.	0.1199	0.0612	0.0577	0.0363	0.0670	0.0769	0.0643
Çarpıklık	0.1458	0.8041	1.2467	0.9760	0.3362	1.1192	1.0166
Basıklık	2.8788	3.6874	8.4041	4.0673	2.9047	3.3365	5.0984
Jarque-Bera	0.2119	6.5000	75.2715	10.5180	0.9800	10.8877	18.1405
Olasılık	0.8995	0.0388	0.0000	0.0052	0.6126	0.0043	0.0001
Gözlem Sayısı	51	51	51	51	51	51	51

Tabloda GSYH, KOBİ kredileri, ticari krediler ve takipteki kredilerin büyüme oranlarının tanımlayıcı istatistik değerlerine yer verilmiştir. Büyüme rakamları durağan olmadığından dolayı çalışmaya büyüme oranları alınarak devam edilmiştir. GSYH büyümesi, KOBİ kredi büyümesi, ticari kredi büyümesi ve takipteki kredi büyümeleri ele alındığında GSYH, KOBİ kredileri ve ticari kredi büyüme ortalamaları birbirlerine yakın olduğu ve takipteki KOBİ kredileri ile takipteki ticari kredi büyüme ortalamalarının da birbirlerine yakın olduğu gözlemlenmektedir. Standart sapma değerleri kıyaslandığında en yüksek standart sapma değeri GSYH büyümesinde gözlemlenmişken KOBİ kredileri ve tüketici kredileri 0.0612 ve 0.0577 standart sapma değerlerini almıştır. Takipteki krediler içerisinde ticari krediler 0.0769 değeri ile en yüksek standart sapmaya sahiptir. Jarque-Bera değeri ve olasılık değerleri ele alındığında GSYH normal dağılmakta ve KOBİ, ticari, tüketici kredi büyümeleri ile takipteki kredi büyümeleri normal dağılmadığı görülmüştür.

Çalışmada verilerin durağanlık seviyesinin test edilmesi için Augmented Dickey & Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) yöntemi kullanılmıştır. Birim kök testleri değişkenlerin maksimum bütünleşme derecelerinin tespit edilmesi amacıyla yapılmaktadır. ADF ve PP birim kök testleri sonucunda ulaşılan test istatistik değerleri, %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesinde kritik değerlerden mutlak değerce büyük olduğunda, sıfır hipotezi reddedilmektedir. Verilerin birim kök içerdiği sıfır hipotezine karşı birim kök testi uygulaması tabloda verilmiştir.

Tablo 2. ADF ve PP birim kök testi sonuçları

	ADF			PP	
	Sabit	Sabit & Trend		Sabit	Sabit & Trend
Kobi Büyüme (düzey)	-4.9373	-4.8887	***	-4.9373	-4.8887
Ticari Büyüme (düzey)	-7.6590	-7.7518	***	-7.6390	-7.7457
Tüketici Büyüme (düzey)	-3.7709	-3.7444	***	-3.8773	-3.8490
Takip_Kobi_Büyüme (düzey)	-3.6887	-3.6180	***	-3.5849	-3.5063
Takip_Ticari_Büyüme (düzey)	-4.9769	-4.9297	***	-5.0195	-4.9817
Takip_Tüketici_Büyüme (düzey)	-2.9762	-2.9572	**	-5.8384	-5.8339
Takip_Tüketici_Büyüme (1.fark)	-14.0191	-13.8716	***	-14.5005	-14.3430
GSYH Büyüme (düzey)	2.3893	1.4627		-6.4927	-7.2345
GSYH Büyüme (1. fark)	-17.5515	-18.72742	***	-20.6063	-26.0468
		Sabitli Model için kritik değerler		Sabitli ve Trendli Model için kritik değerler	
Anlamlılık	ADF	PP		ADF	PP
1%	-3.5777	-3.5713		-4.1658	-4.1577
5%	-2.9252	-2.9224		-3.5085	-3.5043
10%	-2.6007	-2.5992		-3.1842	-3.1818
NOT: *, ** ve *** sembolleri sırasıyla 10%, 5% ve 1% anlamlılık seviyelerini ifade etmektedir.					

Tabloda yer alan ADF ve PP testi incelenen değişkenler sabitli ve sabitli & trendli değerleri içermektedir. KOBİ büyüme, ticari büyüme, tüketici büyüme, takipteki KOBİ kredilerinin büyümesi, takipteki ticari kredilerin büyümesi düzeyde durağandır. Takipteki tüketici kredilerinin düzeyde 0.05 anlamlılık seviyesinde durağan olduğu görülmüş buna ek olarak birinci farkı alınmış ve anlamlılık seviyesi 0.01'e yükselmiştir. GSYH büyümesi düzeyde durağan değildir. Bu nedenle birinci farkı alınarak durağan hale geldiği görülmüştür. Analizde tüm değişkenler büyüme ile karşılaştırılacağından dolayı bütün modellerde maksimum bütünleşme derecesi d_{max} 1 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3. Gecikme uzunlukları sonuçları

	Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
b kobi>büyüme	5	131.5954	9.2615	2.14e-05*	-5.0975*	-4.1964	-4.7652*
b ticari>büyüme	7	140.9607	9.7663*	2.09e-05*	-5.1609*	-3.9322	-4.7078
b tüketici>büyüme	4	162.0831	36.2911*	4.27E-06	-6.7015	-5.9643*	-6.4297*
b t kobi>büyüme	5	127.1823	8.3845	2.63e-05*	-4.8922*	-3.9911	-4.5599*
b t ticari>büyüme	8	132.8926	9.5694*	3.78e-05*	-4.5996*	-3.2070	-4.0861*
b t tüketici>büyüme	5	124.3309	12.1833*	3.01e-05*	-4.7596*	-3.8585*	-4.4272*

Tabloda her bir modelin aldığı geçilme uzunluklarına yer verilmiştir. KOBİ büyüme modelinde bilgi kriterlerinin en düşük değerlerini aldığı gecikme uzunluğunun 5 olduğu tespit edilmiştir. KOBİ büyüme modeli beşinci gecikmede FPE, AIC, HQ bilgi kriterleri en düşük

değerleri almıştır. Ticari büyüme modelinde en düşük değerler yedinci gecikmede LR, FPE, AIC kriterlerinde gözlemlenmiştir. Tüketici büyüme modelinde LR, SC, HQ bilgi kriterlerinde dördüncü gecikmede en düşük değerler gözlemlenmiştir. FPE, AIC, HQ bilgi kriterlerinde ve beşinci gecikme uzunluğunda en düşük değeri alan model takipteki KOBİ büyüme modelidir. Takipteki ticari büyüme modelinde gecikme uzunluğu sekiz olduğu tespit edilmiştir. Modelde LR, FPE, AIC, HQ bilgi kriterleri en düşük değerlerini almıştır. Takipteki tüketici kredileri modelinde beşinci gecikmede LR, FPE, AIC, SC, HQ bilgi kriterlerinin en düşük değeri aldığı gözlemlenmiştir.

Tablo 4. Kredi büyümesi ekonomik büyüme ilişkisi toda-yamamoto nedensellik testi sonuçları

Bağımsız Değişken>Bağımlı Değişken	K	Dmax	Kikare	Olasılık	Sonuç
<i>Büyümeye doğru nedensellik</i>					
b_kobi>büyüme	5	1	12.8535	0.0248**	Nedensellik Var
b_ticari>büyüme	7	1	8.93213	0.2576	Nedensellik Yok
b_tüketici>büyüme	4	1	4.8515	0.3068	Nedensellik Yok
<i>Büyümeden diğerlerine nedensellik</i>					
Büyüme>b_kobi	5	1	13.9136	0.0162**	Nedensellik Var
Büyüme>b_ticari	7	1	18.0705	0.0117**	Nedensellik Var
büyüme > b_tüketici	4	1	25.7796	0.0000***	Nedensellik Var

Tablo 5. Takipteki krediler ve ekonomik büyüme ilişkisi toda-yamamoto nedensellik testi sonuçları

Bağımsız Değişken>Bağımlı Değişken	K	Dmax	Kikare	Olasılık	Sonuç
<i>Büyümeye doğru nedensellik</i>					
b_t_kobi>büyüme	5	1	5.8767	0.3184	Nedensellik Yok
b_t_ticari>büyüme	8	1	13.4771	0.0965*	Nedensellik Var
b_t_tüketici>büyüme	5	1	0.4952	0.9923	Nedensellik Yok
<i>Büyümeden diğerlerine nedensellik</i>					
Büyüme> b_t_kobi	5	1	3.4161	0.6361	Nedensellik Yok
Büyüme> b_t_ticari	8	1	6.1811	0.6269	Nedensellik Yok
Büyüme> b_t_tüketici	5	1	10.6773	0.0582*	Nedensellik Var

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam düzeyini ifade etmektedir.

“>” Nedenselliğin hangi değişkenden hangi değişkene doğru olduğunu gösterir.

Toda – Yamamoto nedensellik analizi sonuçları ele alındığında KOBİ kredilerindeki büyüme ile GSYH büyümesi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ticari krediler ile GSYH büyümesi arasında GSYH büyümesinden ticari kredi

büyümesine doğru tek yönlü nedenselliğe ulaşılmıştır. Tüketici kredileri ve GSYH büyümesinin nedensellik analiz sonucunda ise GSYH büyümesinden tüketici kredi büyümesine doğru tek yönlü nedenselliğe ulaşılmıştır.

Takipteki kredi büyümeleri ve GSYH büyümesi analizleri sonucunda ise takipteki kobi kredileri ile GSYH büyümesi arasında nedensellik ilişkisine ulaşılamamış olup, takipteki ticari kredi büyümesi ile GSYH büyümesi arasında tek yönlü GSYH büyümesine doğru ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bir diğer tek yönlü ilişki ise GSYH büyümesinden takipteki tüketici kredilerine doğru olan nedensellik ilişkisidir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınma için ekonomik büyümenin gerekliliği göz ardı edilemez bir öneme sahiptir. Ekonomik büyüme ise banka kredilerindeki hareketliliği tetiklemektedir. Banka kredi gelişimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki farklı parametrelere bağlıdır. Ekonomik büyümeyi, banka kredileri destekleyebilir ancak ekonomik koşullar, politika kararları ve diğer faktörlerle birlikte değerlendirilmelidir. Banka kredi gelişimi, sürdürülebilir ve dengeli bir ekonomik büyümeye ulaşmada önemli bir araç olabilir. Banka kredilerinin ekonomik büyümeye olan etkisi her zaman olumlu değildir. Dikkatsizce verilen krediler, aşırı borçlanma, kötü kredi yönetimi veya finansal krizler gibi sorunlara yol açabilir. Bu nedenle, kredi politikalarının dengeye ve sürdürülebilirliğe dikkat edilmesi önemlidir.

Ayrıca, ekonomik büyümeyi etkileyen diğer faktörler de bulunmaktadır. Mali politikalar, para politikaları, ticaret politikaları ve küresel ekonomik koşullar gibi unsurlar da büyüme üzerinde etkili olabilir. Banka kredileri, bu faktörlerle birlikte değerlendirildiğinde, ekonomik büyümeye olan etkisi daha iyi anlaşılabilir.

Çalışmanın amacı, Türkiye’de banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini ve yönünü bularak literatüre katkı sağlamaktır. Elde edilen bulgular neticesinde ekonomik büyüme ile krediler arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tuna ve Bektaş (2013), çalışmalarında kredi hacminin ekonomik büyümeye neden olmadığı sonucuna ulaşırken söz konusu çalışmada KOBİ kredileri ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmayı destekler nitelikte olan Coşkun ve Kuloğlu (2021), Karahan vd. (2018), Vurur ve Özen (2013) tarafından yapılan çalışmalar ile uyusmaktadır. Tutar ve Ünlüleblebici (2014) ise KOBİ kredileri ve ekonomik gelişme arasında

tek yönlü nedensellik ilişkisine ulaşılmıştır. Nedenselliğin yönü ise KOBİ kredilerinden ekonomik gelişmeye doğru olduğu sonucuna ulaşımlardır. Ülkemizde işletmelerin büyük bölümünü oluşturan KOBİ'ler kredi ihtiyaçlarını daha çok işletme sermayelerini karşılamak, işletme faaliyetlerini sürdürmek ve yeni projelerini finanse etmek için kredi kullanırlar. KOBİ'lerde kredinin devamlılığı önemlidir ve kredi döngüsü hızlıdır. Dolayısı ile KOBİ'lerdeki nakit akışı oldukça hızlıdır. Söz konusu işletmeler içinde mikro işletmelerin de sayıca fazla olması nedeniyle kredi kullanım hedefleri işletmeyi sürdürülebilir kılmaktır. Bu nedenle sıklıkla kullanılan krediler ekonomi çarklarına aktarılır.

Diğer yandan çalışmada ekonomik büyümenin tüketici kredileri ve ticari kredilerinin artışında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ticari işletmeler yatırımlarını ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumu göz önüne alarak yapmaktadırlar. Ekonomik büyüme hedefleri, daralmalar, mali politikalar gibi koşulları değerlendirerek bu koşullar içinde ticarethanelerinin yıllar içindeki büyüme hedeflerini planlar ve kredi kullanımına yönelirler. Çalışma sonuçlarına göre GSYH dan ticari kredilere doğru tek yönlü nedenselliğe ulaşılmıştır. Başka bir ifadeyle ekonomik büyüme ticari kredilerin gelişmesine neden olmaktadır. Aynı şekilde ekonomik büyümenin tüketici kredilerindeki artışa da neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç Ceylan ve Durkaya (2010), tarafından yapılan çalışmayı desteklerken Yüksel ve Adalı (2017), çalışmalarında tüketici kredilerinin büyümeye etkisinin olduğu sonucuna ulaşımlardır.

Ekonomik büyümedeki gelişme krediye olan talebi arttırmakla birlikte takibe düşen kredileri de etkilemektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda takipteki ticari kredilerden GSYH'ya doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin varlığına ulaşılmış, bununla birlikte ekonomik büyümeden takipteki tüketici kredilerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Takipteki ticari kredilerin artışı bankaların kredi vermeme eğilimine sebep olarak işletmelerin finansmana erişimini kısıtlayabilir, bu da ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki yaratabilir. Bu sonucu Erdaş ve Ezanoğlu (2022), çalışmaları destekler nitelikte olup takipteki krediler ile GYSH büyümesi arasında negatif yönlü ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Takipteki kredi hacmindeki artış risk algısını artırır. Bu durum ticari işletmelerin ve tüketicilerin güvenini azaltabilir. Uygulanacak olan yeni makroekonomik politikalar takipteki kredilerin ekonomiye etkilerini azaltabilir. Kredi yapılandırmaları desteklenebilir veya ekonomik teşvik programları uygulanarak ekonomik büyümeyi teşvik edebilir. Takipteki kredilerin ekonomik büyüme üzerine etkisi, genellikle ekonomik koşulların yanı sıra politika önlemlerine de bağlıdır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI BEYANI

Araştırmacıların çalışmaya katkı oranları eşittir.

ÇATIŞMA BEYANI

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

REFERENCES / KAYNAKLAR

- Ak, M. Z., Altıntaş, N. & Şimşek, A. S. (2016). Türkiye'de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinin nedensellik analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17(2), 151-160.
- Akpınar, S., & Kara, M. (2021). Bankacılık sektörü kredileri ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 8(18), 66-86.
- Beck, T., Levine, R., & Loayza, N. (2000). Finance and the sources of growth. *Journal of Financial Economics*, 58(1-2), 261-300.
- Ceylan, S., & Durkaya, M. (2010). Türkiye'de kredi kullanımı – ekonomik büyüme ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 21-35.
- Coşkun, H., & Kandemir Kuloğlu, B. (2022). Türkiye'de banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 6(1), 44-58.
- Egbetunde, T. (2012). Bank credits and rural development in Nigeria (1982-2009). *International Journal of Finance and Accounting*, 1(3), 45-52.
- Erdaş, M. (2019). Makroekonomik değişkenlerin takipteki krediler üzerinde simetrik veya asimetric bir etkisi var mı? Türkiye'den kanıtlar. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 370-392.
- Erdaş, M., & Ezanoğlu, Z. (2022). Bankaya özgü faktörler takipteki kredileri nasıl etkiliyor: G20 ülkelerinden kanıtlar. *Merkez Bankacılığı Teorisi ve Uygulaması Dergisi*, 11(2), 97-122.
- Gazel, S. (2017). BİST sınai endeksi ile çeşitli metaller arasındaki ilişki: Toda-Yamamoto nedensellik testi. *The Journal of Academic Social Science*, 5(52), 287-299.
- Göçmen Yağcılar, G., & Arslan, Z. (2020). Gelişmekte olan ülkelerin CDS primleri arasındaki eş-bütünleşme ve nedensellik ilişkilerinin araştırılması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 2461-2475.
- Guerra, E. A. R., (2017). The economic growth and the banking credit in Mexico: Granger causality and short-term effects, 2001Q1-2016Q4. *Economia Informa*, 406(1), 46-58.
- Karahan, Ö., Yılğör, M., & Özekin, A. A. (2018). Türkiye'de banka kredilerindeki genişleme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 55(636), 25-36.
- Kocabıyık, T., & Fattah, S., (2020). Makroekonomik değişkenlerin borsa endeksleri üzerine etkisi: Türkiye ve ABD karşılaştırması. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22), 117-151.
- Leitao, N. C. (2010), Financial development and economic growth: A panel data approach. *Theoretical and Applied Economics*, 17(10-551), 15-24.

- Mercan, M. (2013). Kredi hacmindeki değişimlerin ekonomik büyüme etkisi: Türkiye ekonomisi için sınır testi yaklaşımı. *Bankacılar Dergisi*, 24(84), 54-71.
- Örs, E. S. (2021). *Türkiye’de banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerine etkisi* (Yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Özen, E., & Vurur, S. (2013). Türkiye’de mevduat banka kredisi ve ekonomik büyüme ilişkisinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), 117-131.
- Saksonova, S., & Koleda, O. (2017). Evaluating the interrelationship between actions of Latvian commercial banks and Latvian economic growth. *Procedia Engineering*, 178, 123-130.
- Tuna, K., & Bektaş, H. (2013). Kredi hacminin ekonomik büyüme üzerindeki rolünün incelenmesi: Türkiye örneği. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(9), 139-150.
- Turgut, A., & Ertay, H. İ. (2016). Bankacılık sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye üzerine nedensellik analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4), 114-128.
- Tutar, F., & Ünlüleblebici, Y. (2014). Türkiye’de KOBİ kredilerinin ekonomik büyüme etkisi (2006-2011). *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 3(5), 1-14.
- Yetiz, F., & Ünal, E. A. (2021). Banka kredileri, para arzı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4489-4509.
- Yüksel, S., & Adalı, Z. (2017). Farklı kredi türleri ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmesi: Türkiye üzerine bir uygulama. *Politik Ekonomik Kuram*, 1(1), 1-21.

Damgalama (Stigma) Düzeyini Tespit Etmeye Yönelik Yapılan Ölçek Geliştirme ve Uyarlama Çalışmalarının Metodolojik İncelenmesi

Özgür ÖNAL¹ , Birsal ÖZEK² , Caner TEKİNKUŞ³ , Azime ARISOY^{4*}

¹ Assoc. Prof. Dr., Süleyman Demirel University Faculty of Medicine, Department of Public Health, Isparta, Türkiye

² Student, Süleyman Demirel University Faculty of Medicine, Department of Public Health, Isparta, Türkiye

³ Student, Süleyman Demirel University Faculty of Medicine, Department of Public Health, Isparta, Türkiye

⁴ Assoc. Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Çavdır Vocational School, Department of Social Work and Counseling, Social Services Program, Burdur, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 14.02.2024

Doi: 10.31200/makuubd.1436749

Kabul Tarihi/Accepted: 18.03.2024

Araştırma Makalesi/Research Article

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye’de damgalamaya yönelik geliştirilmiş ve uyarlanmış ölçeklerin geliştirilme ve uyarlanma aşamalarına uygunluğu açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada ölçek geliştirme kapsamında hazırlanmış 27 araştırma irdelendi. İncelenen ölçeklerin örneklem büyüklüğü 95-1100 kişi arasında değişmektedir. Ölçeklerin çoğunluğu üç faktörlüdür (%40,7) ve madde sayıları 9-53 arasında değişmektedir. Ölçeklerin cevaplarında kullanılan likert tipi, çoğunda beşlidir (%51,8). Ölçeklerin 10 tanesinde kapsam geçerliliğinden bahsedilmemiştir. Çalışmaların tamamında açıklayıcı faktör analizine yer verilmiştir fakat doğrulayıcı faktör analizine 4 çalışmada değinilmemiştir. Test tekrar test yöntemi korelasyonları 6 çalışmada 0,70 in üzerinde bulunmuştur. Ayrıca 8 tane çalışmada da paralel test yöntemi kullanılmıştır. Cronbach’s alfa katsayısı tüm ölçeklerde 0,710-0,965 arasında değişmektedir. Ayrıca bazı çalışmalarda iç tutarlılığın belirleyicilerinden Spearman-Brown (13 ölçek) ve Guttman (7 ölçek) test iki yarıya bölünme analizleri gerçekleştirilmiştir. Kaiser-meyer-olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett’in küresellik testi bir çalışma dışındaki tüm ölçeklerde ölçülmüştür. Sonuç olarak genel olarak ölçekler geçerlilik ve güvenilirlik açısından bazı yeterlilikleri gerçekleştirse de standartların arttırılmasına ihtiyaç vardır.

Anahtar kelimeler: Damgalama, Ölçek, Geçerlilik, Güvenirlik.

Methodological Study of Scale Development and Adaptation Studies to Detect Stigma Level

ABSTRACT

This study aimed to examine the scales developed and adapted for stigma in Turkey in terms of their suitability for the development and adaptation stages. In this study, 27 studies prepared within the scope of scale development were examined. The sample size of the examined scales varies between 95-1100 people. The majority of the scales have three factors (40.7%) and the number of items varies between 9-53. The Likert type used in the answers to the scales is five in most (51.8%). Content validity was not mentioned in 10 of the scales. Explanatory factor analysis was included in all studies, but confirmatory factor analysis was not mentioned in 4 studies. Test-retest method correlations were found to be above 0.70 in 6 studies. In addition, the parallel testing method was used in 8 studies. Cronbach's alpha coefficient varies between 0.710-0.965 in all scales. Additionally, in some studies, split-half analyses were conducted using Spearman-Brown (13 scales) and Guttman (7 scales) tests as determinants of internal consistency. Kaiser-Meyer-Olkin coefficient and Bartlett's test of sphericity were measured on all scales except one study. As a result, although the scales generally meet some qualifications in terms of validity and reliability, standards need to be increased.

Keywords: Stigma, Scale, Validity, Reliability.

1. GİRİŞ

Tarih boyunca var olduğu düşünülen damgalama (stigma) halk sağlığını olumsuz yönde etkileyen önemli fenomenlerden birisidir (Hatzenbuehler vd., 2013, s.815). Antik çağlarda Yunan toplumunda bir alt sınıf olarak kabul edilen kölelere atfedilen damgalama, eski Yunancada 'stizein' olarak ifade edilen iz, yara, damga anlamlarına gelen bir kelimedir (Özmen & Erdem, 2018, s.186). Zamanla damgalama, bulaşıcı hastalıkların yayılması ve toplumların değişen yapısıyla ilişkilendirilen çeşitli nedenlere dayanarak temeli aynı tutumsal zeminde farklı formlar kazanmıştır. Özellikle cüzzam, veba, frengi gibi bulaşıcı hastalıkların yayılmasıyla, bu hastalıklara sahip kişilere damgalanmış ve sonuç olarak bu kişiler toplumdan dışlanmış (Williams & Gonzakez-Medina, 2011, ss.59-61). Damgalama farklı etnik gruplara, cinsiyetlere, cinsel yönelimlere, engellilik durumlarına ve diğer sosyal özelliklere dayalı olarak da yaşanmıştır. Toplumda "farklı" olarak algılanan veya ötekileştirilen gruplar, damgalanmış ve ayrımcılığa maruz kalmıştır (Arboleda-Flórez, 2002, ss.25-26). Damgalama olgusu, kişinin

toplumda dezavantajlı olduğu düşünölen herhangi bir özelliği nedeniyle dışlanmasına yol açan etiketleme olarak kabul edilebilir (Link & Phelan, 2001, ss.364-368).

Goffman, 1963 yılında damgalama kavramını kavramsallaştırmıştır. Goffman, damgalamayı bireyin gözden düşmesine yol açan bir özellik ve ayırt edici bir toplumsal utanç kalıbının bireye eklendiği sosyolojik durum olarak tanımlamıştır (Goffman, 1963). Damgalama, belirli aşamalardan geçerek gerçekleşir. Bu aşamalar, öncelikle bireyde belirgin bir özellik ya da farklılık oluşmasıyla başlar. Ardından, bu özellik veya farklılık etiketlenir ve toplum içinde yaygın olan ön yargılar ve ayrımcılıkla ilişkilendirilir. Bu süreç sonucunda birey sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalır. Son aşamada ise birey, kendisini kabul etme süreciyle mücadele eder (Özmen & Erdem, 2018, ss.186-202). Damgalanan bireyler, toplumda var olan ön yargılar ve ayrımcılık nedeniyle olumsuz davranışlara maruz kalmaktadırlar. Bu olumsuz davranışlar; kişilere iş fırsatlarının reddedilmesi, eğitim olanaklarının sınırlandırılması, sağlık hizmetlerine erişimin engellenmesi gibi çeşitli şekillerde kendini gösterebilmektedir. Damgalanan bireyler, toplumun diğer üyeleri tarafından dışlanabilmektedirler. Toplum tarafından kabul görmemek, bireylerin sosyal ilişkilerin zayıflamasına ve onların toplumdaki izolasyonuna neden olabilmektedir. Bu durum; kişinin özgüvenini, özsaygısını ve psikolojik sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu çerçevede damgalama; var olan ve hissedilen damgalama olmak üzere iki şekilde gerçekleşir (Mickelson, 2001, ss.1047-1051). Var olan damgalamayı gerçekleştiren somut olay olarak kabul edilebilir. Hissedilen damgalamaysa kişinin maruz kaldığı durumu hakkettiğini düşünmesi ve kendisini değersiz hissetmesi sonucu toplumdaki kendisini soyutlaştırması ve izole kalmasıdır. Bir bakıma kişinin kendi kendini damgalaması olarak ifade edilen bu duruma içselleştirilmiş damgalama denilmektedir. İçselleştirilmiş damgalama var olan sorunların derinleşmesine yol açan ve kişinin toplumdaki soyutlanması döngüsünden kurtulmasını engelleyen güçlü ve olumsuz bir bariyerdir. Damgalamanın etkileri, bireylerin yaşam kalitesini ve psikolojik iyilik hallerini ciddi bir biçimde etkileyebilirken, toplumların bütünü üzerinde de olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Markowitz, 1998, ss.336-339). Bu nedenle, damgalamanın anlaşılması, ölçülmesi ve azaltılması, toplumsal ve bireysel düzeyde önemli bir araştırma alanı olmuştur. Damgalama düzeyini anlamak, damgalanan grupların ihtiyaçlarını belirlemek ve etkili müdahalelerin tasarlanması için kritik bir adımdır (Stutterheim & Ratcliffe, 2021, s.8). Makalede, damgalamanın farklı boyutlarını ölçmeye yönelik kullanılan ölçekler ve yöntemler ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Herhangi bir ölçeğin bir hastalığın veya durumun tespitinde kullanılabilmesi için ve sistematik bir şekilde yapılan metodolojik çalışmayla uygulanmış olmasına ve geçerli-güvenilir saptanmasına ihtiyaç vardır. Geçerlilik ve

güvenilirlik, yapılan araştırmanın sonuçlarının doğru ve güvenilir olmasını sağlayan iki önemli özelliktir (Mohajan, 2017, ss.61-67). Bir ölçeğin geçerli ve güvenilir olması, elde edilen verilerin araştırma sorularını doğru bir şekilde yanıtlamasını ve doğru sonuçlara ulaşılmasını sağlar (Alpar, 2011, ss.621-651). Aynı zamanda, alınan verilere dayanarak yapılan sonuçlar ve çıkarımlar, diğer araştırmacılar ve toplum için de güvenilir ve geçerli bir referans kaynağı olabilir. Damgalama düzeyini ölçmeye yönelik ölçeklerin çok azı genel bir tespit yapmaktadır. Ölçeklerin çoğunluğu, bireyde bulunan özel ve farklı bir sağlık durumu, ekonomik durum, psikolojik durum gibi konunun incelenmesine odaklanmıştır. Damgalama düzeyinin karşılaştırmasında kullanılan ölçeğin kapsamı ön plana çıkmaktadır.

2. METODOLİJİ

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Türkiye’de damgalama-stigmaya yönelik geliştirilmiş ve uyarlanmış ölçeklerin geliştirme ve uyarlama aşamalarına uygunluğu açısından incelenmesi ve genel-özel formatta hazırlanmış bu ölçeklerin sistematik bir şekilde karşılaştırılması amaçlanmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırma, tarama modelinde betimsel düzeyde bir içerik araştırmasıdır. Araştırma evrenini Türkiye’de yayımlanmış olan damgalama konusu çerçevesinde geliştirilmiş ve uyarlanmış ölçeklerin tümü oluşturmaktadır. Çalışmada herhangi bir örneklem seçimi yapılmamış olup evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Ölçek isminde “stigma” veya “damgalama” kelimesinin geçmesi ve Türkiye sınırları içerisinde geçerlilik veya güvenilirlik çalışması yapılmış olması seçme kriteri olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Türkiye’de geçerlilik ve güvenilirliği yapılmış olan 27 makale çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmaların büyük çoğunluğu, İngilizce dilinden Türkçe diline uyarlama, 1 tanesi Türkçe dilinde yapılan ölçeklerden revizyon, 2 tanesi de orijinal Türkçe dilinde geliştirilen ölçeklerden oluşmaktadır. Çalışmaların 3 tanesi 2010 yılı ve daha öncesi, 4 tanesi 2010-2015 yılları arası, 15 tanesi 2015 yılı ve 2020 yılları arası ve 3 tanesi 2020 yılı ve daha sonrası dönemde yapılmıştır. 3 çalışmada ise çalışmanın yapıldığı tarih belirtilmemiştir. Ölçeklerin 4 tanesi Ankara, 3 tanesi İzmir, 3 tanesi İstanbul ve 2 tanesi Erzurum ilinde diğerleri ise farklı illerde yürütülmüştür. Bir çalışma, 3 ilde (Manisa, İzmir, Sivas) birden yürütülmüştür (Tablo 1).

Tablo 1. Ölçeklerin uygulandığı şehirlerin dağılımı

İl	Sayı	Yüzde
Ankara	4	14,8
İstanbul	3	11,1
İzmir	3	11,1
Erzurum	2	7,4
Antalya	1	3,7
Bingöl	1	3,7
Bursa	1	3,7
Denizli	1	3,7
Eskişehir	1	3,7
Hatay	1	3,7
Kars	1	3,7
Kastamonu	1	3,7
Konya	1	3,7
Zonguldak	1	3,7
3 ilde (Manisa, İzmir, Sivas)	1	3,7
İl belirtilmemiş.	4	14,8
Toplam	27	100,0

2.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışma kapsamında veri toplama süreci, öncelikle dokümanların belgesel tarama yöntemiyle tespit edilmesiyle başlamıştır. Dokümanların bu şekilde tespit edilmesi, çalışmanın temel verilerinin elde edilmesinde kritik bir adım olarak öne çıkmıştır. Daha sonra, bu dokümanlardaki makalelerin tam metinlerine ulaşmak için ilgili dergilerden yararlanılmıştır. Bu yaklaşım sayesinde, araştırma için gereken tüm makalelerin tam metinlerine eksiksiz bir şekilde erişilmiştir. Belgesel tarama yöntemi, çalışmanın gerçekleştirildiği tarih itibarıyla mevcut olan belgelerin, dokümanların ve kayıtların incelenmesi yoluyla veri toplamaya dayalı bir teknik olarak kullanılmıştır (Sak vd., 2021, ss.228-235). Bu yöntem, bilimsel araştırmalarda sıkça tercih edilen ve geniş bir uygulama penceresi sunan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda, belgesel tarama yönteminin, sistemik derleme incelemelerinden bibliyometrik analizlere kadar geniş bir yelpazede kullanılabilmesi, bu çalışmada tercih edilmesindeki önemli bir nedendir. Belgesel tarama yöntemi sayesinde elde edilen veriler, çalışmanın temel analizlerinin yapılmasına olanak sağlamıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada, ölçeklerin içerik analizi yapılırken tanımlayıcı verilerin sunumu için kategorisel analiz ve frekans analizi yöntemleri tercih edilmiştir. Bu analizler, özellikle puanların dağılım özelliklerini belirlemek amacıyla kullanılmış ve verilerin yüzdeler ve sayısal ifadelerle sunulmasını sağlamıştır. Bu şekilde, ölçeklerin puanlarının dağılımı hakkında daha ayrıntılı bilgi elde edilmiştir. İçerik analizi aşamasında ise sistematik kodlamalar kullanılmıştır. Hem nitel hem de nicel veriler, bu kodlamalar çerçevesinde gruplandırılmış ve analiz edilmiştir. Araştırmacılar, özellikle ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarını tarayarak, bu ölçeklerin

nasıl oluşturulduğu ve uygunluğunun nasıl değerlendirildiği konularında gerekli kodlamaları yapmışlardır. Bu çerçevede, özellikle ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik gereksinimlerinin uygulanma durumu dikkatle incelenmiştir. Verilerin istatistiksel analizlerinin doğru ve güvenilir bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla içerik analizi için SPSS 28 paket programı kullanılmıştır. Bu yöntemlerin kullanılması, çalışmanın verilerinin detaylı bir şekilde incelenmesine ve sonuçların güvenilir bir temele dayandırılmasına katkı sağlamıştır. Ölçeklerin geçerliliğini incelemek için; yapı geçerliliğinin, açıklayıcı faktör analizinin, doğrulayıcı faktör analizinin, dil geçerliliğinin, kapsam geçerliliğinin, güvenilirliğinin tespitinde Cronbach alfa katsayısının, test iki yarıya bölünme yönteminin, paralel ve referans testler analizlerin yapılma durumu değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Bu çalışmada, ölçek geliştirme kapsamında hazırlanmış 27 araştırma irdelenmiştir. Söz konusu ölçekler, Tablo 2’de yer almaktadırlar.

Tablo 2. Ölçeklerin uygulandığı şehirlerin dağılımı

Ölçeklerin isimleri	
1.Damgalama (Stigma) Ölçeği (Yaman & Güngör, 2013)	15.Ebeveynlerin Ruhsal Hastalıklarda İçselleştirilmiş Damgalama Ölçeği (Dikeç vd., 2019)
2.Kronik Hastalıklarda Beklenen Stigma Ölçeği (Tünerir, 2019)	16.Epilepsili Çocuklar ve Ebeveynlerine Yönelik Algılanan Damgalanma Ölçeği (Köse & Çelebioğlu, 2018)
3.Type-1 Diyabet Damgalama Değerlendirme Ölçeği (Satıl & Arabacı, 2022)	17.Dikkat Eksikliği/Hiperaktivite Bozukluğu stigma Ölçeği (Kıranşal & Kaya, 2022)
4.Tip 2 Diyabet Hastalarında Damgalama Değerlendirme Ölçeği (İnkaya & Karadağ, 2021)	18.Psoriasisde İçselleştirilmiş Stigmatizasyon (Damgalanma) Ölçeği Güvenirlilik (Alpsoy vd., 2015)
5.Tip 2 Diyabet Hastalarında Damgalama Değerlendirme Ölçeği (Can Gür & Yılmaz, 2021)	19.Üniversite Öğrencilerinde İntihara Yönelik Damgalama Ölçeği (Öztürk vd., 2017)
6.Tip 2 Diyabeti Olan Bireylerde Kendini Damgalama Ölçeği (Ulusoy & Ulus, 2022)	20.Kürtaja Yönelik Damgalayıcı Tutum, İnanç ve Davranışlar Ölçeği (Güner & Öztürk, 2021)
7.Kanser Damgalama Ölçeği (Paltun, 2020)	21.YEDAM Alkol Bağımlılığını Damgalama Ölçeği (Dinç vd., 2019)
8.Ruhsal Hastalıklarda İçselleştirilmiş Damgalanma Ölçeği (Ersoy & Varan, 2007)	22.Madde Kullanımı Damgalama Mekanizması Ölçeği (Babahanoğlu & Daşbaşı, 2021)
9.Psikolojik Yardım Aramada Kendini Damgalama Ölçeği (Sezer & Kezer, 2013)	23.HIV/AIDS damgalama ölçeği (Çalışkan, 2011)
10.Psikolojik Yardım Aramada Kendini Damgalama Ölçeği (Kapıkıran & Kapıkıran, 2013)	24.Berger HIV ile İlgili Damgalama Ölçeği (Yıldız vd., 2021)
11.Depresyon Damgalama Ölçeği (Göktaş vd., 2020)	25.Tüberkülozla İlgili Stigma Ölçeği (Küçük Şapcıoğlu, 2012)
12.Depresyonda Kendini Damgalama Ölçeği (Kamış vd., 2019)	26.Tüberküloz Damgalanma Ölçeği (Özpınar vd., 2015)
13.Şizofreni Hastalarının Yakınları İçin Damgalanma Ölçeği (Yıldırım vd., 2021)	27.Covid-19 Stigma Ölçeği (Erdoğan & Ersoy, 2022)
14.Genç Kadınlarda Cinsel ve Üreme Sağlığı Damgalama Ölçeği (Bayrakçeken, 2018)	

İncelenen çalışmaların 16 tanesi (%59,3), araştırmanın yapıldığı ildeki araştırma hastanesinin ilgili bölümünün polikliniğinde; 5 tanesi (%18,5), üniversitelerde kalanlardan biri özel okul ve şirkette biri toplum ruh sağlığı merkezinde biri denetimli serbestlik müdürlüğünde; biri ilk ve ortaokullarda biri yapıldığı ilin genelinde; biri de bir üniversitenin psikolojik danışmanlık bölümünde yapılmıştır (Tablo 3).

Üniversitede yapılan çalışmalarda katılımcılar öğrenciler arasından seçilmiştir. Polikliniklerde gerçekleştirilen çalışmalardan bir tanesinde hasta çocuklarla beraber ebeveynleri de araştırmaya dahil etmiştir (Köse & Çelebioğlu, 2018, ss.239-241). Bir tanesinde sadece hastaların ebeveynleriyle (Dikeç vd., 2019, ss.2-7), bir tanesinde ise polikliniğe başvuran gönüllüler ile çalışılmıştır (Güner & Öztürk, 2021, ss.66-70). Geri kalan çalışmalarda ise; katılımcılar, sırasıyla okulda ve şirkette çalışanlardan, kayıtlı hastaların yakınlarından, uyuşturucu madde kullanan yetişkin erkeklerden, ilk ve ortaokulda görev yapan öğretmenlerden, ilde bulunan okullarda görev yapan öğretmen ve yöneticilerden, biri de tedavisini en az bir ay önce tamamlamış öğrencilerden seçilmiştir. İncelenen 27 çalışmanın örneklem büyüklüğü, 95-1100 kişi arasında değişmekte olup ortalama ve standart sapması, $309,11 \pm 255,99$ dur. Faktör (alt grup) sayıları ise; 1 ile 6 arasında değişmektedir ve bunlardan büyük çoğunluğu üç faktörlü (%40,7), dört tanesi (%14,8) tek faktörlüdür. Kalan ölçeklerin 2 tanesi altı, 3 tanesi dört, 3 tanesi beş, 4 tanesi de iki faktörlüdürler (Tablo 3).

İncelenen ölçeklerin madde sayıları, 9-53 arasında değişmekte olup ortalaması 22,26, standart sapması 10,10 dur. İncelenen bir makalede madde sayısı hasta çocuklar için 5, ebeveynler için 8 tane olacak şekilde hazırlanmıştır (Köse & Çelebioğlu, 2018, ss.239-241). Likert tipi, çoğunda beşli (%51,8) iken 10 tanesinde dördü (%37,0), sadece birer tanesi ikili (Bayrakçeken, 2018) ve üçlüdür (Yıldırım vd., 2021, ss.116-119). İncelenen 27 çalışmadan sadece birisi hariç (Ersoy & Varan, 2007, ss.164-170) tamamında ölçeklerden elde edilen puanlar arttıkça damgalama düzeyi de artmaktadır.

Çalışmada, incelenen ölçeklerde kapsam geçerliliği yapılmamış olup ölçeklerin 10 tanesinde (%37,0) kapsam geçerliliğine yer verilmediği görülmüştür. İncelenen ölçeklerden bir tanesinde geçerli ve güvenilir bir çalışma olduğu belirtilmiş olmasına rağmen kapsam geçerlilik indeksine (KGİ) dair bir veriye yer verilmemiştir. Ama KGİ değeri verilen 10 çalışmadan birisi (Köse & Çelebioğlu, 2018, ss.239-241) hariç hepsinde anlamlı değerler ($>0,67$) elde edilmiş. Çalışmaların 4 tanesinde Kendal Wkatsayısı verilerek özelleştirilmiştir. Bunlardan da sadece birinde 0,4 ün altında yani uyumu düşük bir değer bulunmuştur.

Kalanlardan bir tanesinde Dörtlü Davis tekniği (Ulusoy & Ulus, 2022, ss.178-180), bir tanesinde de Davis e benzeyen ama ek olarak aritmetik ortalamayı da alarak değerlendirme yapan Polit-beck tekniği (Satil & Arabaci, 2022, s.654) kullanılmıştır (Tablo 3).

Faktör analizi, bir veri kümesindeki değişkenler arasındaki ilişkileri anlamak ve bu değişkenleri daha az sayıda "faktör" altında özetlemeyi amaçlayan istatistiksel bir yöntemdir. Bu kapsamda incelenen açıklayıcı faktör analizi verideki faktör yapısını belirlemeye çalışırken doğrulayıcı faktör analizi, belirlenen kurumsal yapının veride var olup olmadığını test eder. İncelediğimiz çalışmaların hepsinde açıklayıcı faktör analizine yer verilmiştir ama doğrulayıcı faktör analizine 4 çalışmada yer verilmemiştir (Köse & Çelebioğlu, 2018, ss.239-241; Alpsyoy vd., 2015, s.46; Güner & Öztürk, 2021, ss.66-70; Göktaş vd., 2020, ss.10-13) (Tablo 3).

Çalışmanın güvenilirliğini ölçen bir diğer yöntem test-tekrar test yöntemidir. Bu yöntemde, aynı bireylere aynı koşullar altında belli bir zaman sonra aynı test uygulanır. Elde edilen iki sonuç kullanılarak Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanır ve sonucun 0,70 in altına düşmemesi istenir. Yapılan çalışmaların 8 tanesinde bu test yapılmamıştır. 13 tanesinde yapılmış ancak değer verilmemiş, kalan 6 tanesinde (Satil & Arabaci, 2022, s.654; İnkaya & Karadağ, 2021, s.1305; Can Gür & Yılmaz, 2021, ss.668-671; Paltun, 2020; Kapıkıran & Kapıkıran, 2013, ss.; 132-135; Çalışkan, 2011) ise sonuç hep 0,70 in üzerinde yani anlamlı bulunmuştur (Tablo 3).

Test-tekrar test yönteminde, bireyin önceki testten soruları/ maddeleri hatırlaması durumunda sonuç güvenilir olmayacağı için bunun yerine içeriğin farklı olduğu ama diğer bütün değerlerin denk olarak hazırlandığı bir test ile yapılan paralel test yöntemi uygulanır. 8 (%29,6) tane çalışmada da paralel test yöntemi kullanılmıştır (Tablo 3).

Cronbach's alfa katsayısı, Likert türü bir ölçeğin içsel tutarlılığını ve güvenilirliğini değerlendirmede kullanılmaktadır. Bulunan değer 1'e yaklaştıkça anlamlılık artar. Bu çalışma kapsamında incelenen ölçeklerin cronbach alfa katsayısı 0,710-0,965 arasında değişmekte olup ortalaması 0,870, standart sapması ise 0,058'dir.

Test iki yarıya bölünme yöntemi de test içindeki farklı öğelerin birbirleriyle uyumunu değerlendirerek o çalışmanın güvenilirliği hakkında bilgi verir. Değer 1'e yaklaştıkça güvenilirlik artar. Bunun için Spearman-brown ve Guttman olarak iki yaklaşım vardır. Spearman-brown, incelenen ölçekler arasından 13 (%48,1) tanesinde kullanılmıştır. Bulunan sonuçlar 0.203-0.980 arasında değişmektedir. Guttman ise ölçeklerin 7 tanesinde kullanılmıştır.

Bu sonuçlar da 0,642-0,923 arasındadır. Yani çalışmaların 7 tanesinde hem spearman-brown hem de guttman yöntemi kullanılmıştır (Yaman & Güngör, 2013, ss.252-260; Can Gür & Yılmaz, 2021, ss.668-671; Ulusoy & Ulus, 2022, ss.178-180; Bayrakçeken, 2018; Dikeç vd. 2019, ss.2-9; Güner & Öztürk, 2021, ss.66-75; Babahanoğlu & Daşbaşı, 2021, ss.142-150) (Tablo 3).

İncelenen örneklerin faktör analizine uygunluğunu test eden yöntemlerden biri Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlilik ölçüsüdür. Bu değer 0,80 'in üzerinde olması beklenir ama 0,60'ın üzerinde olması da çoğu zaman yeterli olarak kabul edilir. İncelenen ölçekler arasında sadece bir tanesinde KMO değerine bakılmamıştır (Ersoy & Varan, 2007, ss.164-170). Bir çalışma dışındaki KMO değerleri 0,630-0,938 arasında değişmektedir. Hasta çocukları ve ebeveynlerini ayrı ayrı değerlendiren çalışmada çocuklardan elde edilen değer (0,936) ebeveynlerine göre daha yüksek bulunmuştur (0,799) (Tablo 3).

Korelasyon anlamlılığını tek tek incelemek yerine korelasyon matrisinin tümel anlamlılığını incelememizi sağlayan test Bartlett'in küresellik testidir. Bulunan p değeri 0,05'ten küçük ise korelasyon matrisinin faktör analizine uygun olduğu söylenir. Ve bununla beraber korelasyonların 0,30-0,90 arasında olması ilkesine özen gösterilmelidir. Yine çalışmaların sadece bir tanesinde bu değere bakılmamıştır (Ersoy & Varan, 2007, ss.164-170). Onun dışında hepsinde p değeri 0,05' in altında yani faktör analizine uygun bulunmuştur. Yukarıda açıklanan bilgiler Tablo 3 'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Damgalama (stigma) düzeyini ölçmeyle ilişkili çalışmaların irdelenmesi

Sıra No	Ölçeğin kapsamı ve uygulanan grup	Yapıldığı yıl	Örneklem büyüklüğü	Madde sayısı	Faktör sayısı	Likert tipi	Dil geçerliliği	Yapı geçerliliği (Açıklayıcı faktör analizi)	Doğrulamalı faktör analizi	Kapsam geçerliliği (KGI)	Güvenilirlik-Cronbach alfa	Test -tekrar	Guttman (Test iki yarıya bölünmesi)	Paralel test	Kaiser Meyer Olkin (KMO)	Bartlett's küresellik testi (X ² ;p)
1.	Genel-Öğretmen ve yöneticiler	2011-2012	780	22	4	5	Orj	+	+	-	0,84	-	0,85	-	0,89	4051,56; <0,01
2.	Kronik hastalıklar-Hastalar	2018	229+40	12	3	5	+	+	+	0,76	0,85	+	-	-	0,86	? ;<0,005
3.	Tip 1 diyabet Hastalar	2017-2019	147	19	3	5	+	+	+	>0.80	0,89	+	-	-	0,86	1155,64; <0,001
4.	Tip 2 diyabet-Hastalar	2018	153	19	3	5	+	+	+	0,86	0,92	+	-	+	0,91	? ;< 0,05
5.	Tip 2 diyabet-Hastalar	2020	125	19	3	5	+	+	+	>0.80	0,90	+	0,87	-	0,80	1095,44; <0,000
6.	Tip 2 diyabet – Hastalar	2018-2019	180	39	3	4	+	+	+	0,81	0,97	+	0,92	+	0,94	5320,83; =0,001
7.	Kanser-Hastalar	2018-2019	327	23	6	4	+	+	+	0,95	0,90	+	-	-	0,89	4008,27; <0,001
8.	Ruhsal hastalıklar-Hastalar	2004-2005	203	29	5	4	+	+	+	-	0,93	+	-	+	-	-
9.	Psikolojik yardım arama-Lisans öğrencileri	2009–2010	202	23	2	5	+	+	+	-	0,90	+	-	-	0,91	3056,85; <0,01
10.	Psikolojik yardım arama-Lisans öğrencileri	-	544	9	1	5	+	+	+	-	0,71	+	-	+	0,63	226,13; <,001
11.	Depresyon-Lisans öğrencileri	2017-2018	205	18	2	5	+	+	+	0,86	0,80	+	-	-	0,78	? ; p<0,001
12.	Depresyon-Hastalar	2015-2016	173	16	4	4	+	+	+	-	0,85	+	-	-	0,82	1073,97; <0,001

Tablo 3.'ün devamı Damgalama (stigma) düzeyini ölçmeyle ilişkili çalışmaların irdelenmesi

Sıra No	Ölçeğin kapsamı ve uygulanan grup	Yapıldığı yıl	Örneklem büyüklüğü	Madde sayısı	Faktör sayısı	Likert tipi	Dil geçerliliği	Yapı geçerliliği (Açıklayıcı faktör analizi)	Doğrulayıcı faktör analizi	Kapsam geçerliliği (KGI)	Güvenilirlik-Cronbach alfa	Test - tekrar	Guttman (Test iki yarıya bölünmesi)	Paralel test	Kaiser Meyer Olkin (KMO)	Bartlett's küresellik testi (X ² ;p)
13.	Şizofreni-Hasta yakını	2015-2016	170	17	5	3	-	+	+	-	0,91	-	-	-	0,87	1400,27; < 0,001
14.	Cinsel ve üreme sağlığı-Lisans öğrencileri	2018	392	20	3	2	+	+	+	0,99	0,83	+	0,75	-	0,79	1077,825; <0,001
15.	Ruhsal hastalıklar-Hastalar	2017-2018	281	29	5	4	-	+	+	0,19	0,87	-	0,80	+	0,88	? ; <0,001
16.	Epilepsi-Çocuklar ve Ebeveynleri	2015-2016.	170	8-5	1	5	+	+	-	>0,62	0,95	+	-	-	0,94-ç, 0,80-y	Çocuk = 625,46; <0,001 Erişkin= 209,31; <0,001
17.	Dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu-Öğretmen	2018	814	26	1	4	+	+	+	0,93	0,92	+	-	-	0,93	3810,77; < 0,001
18.	Psoriasis-Hastalar	-	100	29	2	5	-	+	-	-	0,89	-	-	-	0,81	1640,77; ?
19.	İntihar-Lisans öğrencileri	2015-2016	1100	53	3	5	+	+	-	>0,80	0,90	+	-	-	0,91	1633,13; <0,001
20.	Kürtaj-Gönüllüler	2020	288	18	3	5	+	+	-	0,73	0,92	+	0,82	-	0,93	3636,51; <0,001
21.	Alkol bağımlılığı-Çalışanlar	-	118	12	3	4	-	+	+	-	0,78	-	-	-	0,80	? ; < 0,05
22.	Madde kullanımı-kullanan yetişkin erkekler	2019	305	18	3	5	+	+	+	0,49	0,84	-	0,64	+	0,86	2883,49; <0,001
23.	HIV/AIDS-Hastalar	2010	125	32	6	4	+	+	+	0,96	0,93	+	-	-	0,83	3865,59; <0,001
24.	Berger HIV-Hastalar	2013	95	40	4	4	+	+	+	-	0,96	-	-	+	0,80	? ; <0,001
25.	Tüberküloz-hastaları ve hastanedeki sağlıklı bireyler	2012	230	10	2	4	+	+	+	0,78	0,87	+	-	-	0,87	585,88; =0,001
26.	Tüberküloz-Hastalar	2011	150	23	1	4	+	+	+	-	0,85	+	-	-	0,81	1163,76; < 0,001
27.	Covid-19-Hasta öğrenciler	2021	700	13	3	5	Orj	+	+	-	0,85	-	-	+	0,86	2130,68; <0,05

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Damgalama kapsamında Türkiye’de geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış 27 makalede geçerlilik ve güvenilirliği ölçen ve bir başka çalışma için referans olabilme ihtimalini arttıran birçok kriter değerlendirildi. Değerlendirilen kriterlerin bazıları geçerlilik bazıları güvenilirliği ölçen kriterlerdir.

4.1. Geçerliliği Ölçen Kriterler

Yapılan çalışma incelediği konuyla ilgili tüm önemli alt grupları içeriyorsa o çalışmanın kapsam/içerik geçerliliği var denilebilir çünkü araştırmanın odaklandığı konu ve hedefi belirlediğini gösterir. Ölçeğin istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu söyleyebilmek için kapsam geçerlilik indeksi (KGI) değerinin $>0,67$ olması istenir. İncelenen ölçeklerin %37,0’ında KGI’ye dair bir değer verilmemiş ama kalanlar arasında KGI kapsamında farklı teknikler kullanıp çalışmayı güçlendirenler olmuştur. Örneğin ölçeklerin %14,8’inde (Dikeç vd., 2019, ss.2-9; Küçük Şapcıoğlu, 2012; Babahanoğlu & Daşbaşı, 2021, ss.142-155; Güner & Öztürk, 2021, ss.66-71) Kendall W katsayısı bir tanesinde dörtlü Davis tekniği (Ulusoy & Ulus, 2022, ss.178-180) bir tanesinde de Polit-Beck tekniği (Satil & Arabacı, 2022, s.654) kullanılmıştır. Çalışmaların değerlendirilmesi sonucu ölçeklerin karşılaştırılmasında kolaylık açısından kapsam geçerliliğinin standart bir ölçüme göre uygulanması gerekliliği tespit edilmiştir.

Faktör sayısı, ölçeğin içyapısını anlamak için gerçekleştirilen faktör analizinde belirlenen bir özelliktir. Tek faktörden oluşabileceği gibi ölçeğin madde sayısı, hangi faktöre ait olduğu gibi çeşitli kriterleri irdeleyen alt grupların oluşturulduğu birden çok faktörlü de olabilir (Alpar, 2011, ss.621-651). İncelediklerimiz arasında en fazla üç faktörlü ölçek geliştirilmiştir (%40,7). Likert tipi, ölçülen bir değişkenin seviyelerini ifade etmek için kullanılan en yaygın madde biçimlerinden birisidir. En yaygın kullanılan derecelendirme seviyeleri 5 ve 7’dir. Ancak, hangi derecelendirme seviyesinin en uygun olduğu, ölçülen değişkenin niteliği ve amaçlarına bağlıdır (DeVellis, 2017, ss.93-95). İncelenen ölçeklerden de büyük çoğunluğu (%51,8) beşli likert tipindedir. Yani katılımcıların görüş ve tutumların belirtebilecekleri aralık bu şekilde sınırlı tutulmuştur.

Ölçeklerin tamamında açıklayıcı faktör analizi kullanılırken, %85,1’inde hem açıklayıcı hem de doğrulayıcı faktör analizi beraber incelenmiştir. Faktör analizi ölçeklerin yapı geçerliliğinin açıklanması ve doğrulanmasında kilit öneme sahiptir (Alpar, 2011, ss.621-651). İncelenen ölçek geliştirme çalışmalarında bu duruma önem verildiği görülmektedir. Yabancı

bir dilden çeviri yaparken dil geçerliliğini kabul ettirmek uzun adımlardan geçer. Önce orijinal ölçek Türkçeye çevrilir. Sonra çevirinin doğru ve anlamını yitirmeden yapıldığını kontrol etmek amacıyla çeviriyi yaptıkları dili bilmeyen bir uzman tarafından ters çeviri yapılmasını sağlamalıdır. Oluşturulan uzman paneli, çeviri ve ters çeviriyi inceler ve öğelerin anlamsal denklik, kültürel uygunluk ve dil kullanımını açısından doğru olduğunu onaylar (DeVellis, 2017, ss.2-10). İncelenen bu 27 çalışmanın bir tanesi yapılan başka bir Türkçe ölçekten uyarlanırken (Yıldırım vd., 2021, ss.116) 2 tanesi sıfırdan kendi yapmış yani orijinal ölçeklerdir (Yaman & Güngör, 2013, ss.253-260; Erdoğan & Ersoy, 2022, ss.91-93). Bu 3 ölçekte dil geçerliliğini incelemeye gerek yoktur. Bu sebeple dil geçerliliği kalan 24 ölçekte incelenmiştir. Bunlardan da sadece 3 tanesinde dil geçerliliği yoktur (Dikeç vd., 2019, ss.3-9; Alpsoy vd., 2015, ss.46-48; Dinç vd., 2019, s.34). KMO değeri ise bir ölçek hariç (Ersoy & Varan, 2007, ss.165-167) hepsinde (%96) bulgularda da bahsettiğimiz gibi 0,60'ın üzerinde yani kabul edilebilir değerlerde bulunmuştur. Geçerliliği ölçen bir diğer ve son kriter Bartlett'in küresellik testidir. KMO'nun incelenmediği ölçekte Bartlett'in küresellik testine de değinilmemiştir (Ersoy & Varan, 2007, ss.165-167). Kalanlarda ise geçerliliğe uygun değerler bulunmuştur.

4.2. Güvenilirliği Ölçen Kriterler

Test tekrar test yöntemi ölçeklerin %70'ine yapılmış fakat 13 ölçekte test yapılmasına rağmen korelasyon katsayısıyla ilişkili değer verilmemiştir. Ölçeklerin %14,8'inde ise hem test tekrar test hem de paralel test beraber yapılarak (Kapıkıran & Kapıkıran, 2013, ss.132-140; İnkaya & Karadağ, 2021, ss.1303-1307; Ersoy & Varan, 2007, ss.165-168; Ulusoy & Ulus, 2022, ss.178-181) ölçek güçlendirilmiştir. Çalışmaların irdelenmesi sonucu paralel testlerin daha fazla uygulanması ve test-tekrar testi yapılma sıklığının da artırılması ve yapıldığı belirtilen çalışmalarda katsayı değerlerinin verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. İç tutarlılık genellikle Cronbach'ın alfa katsayısıyla özdeşleştirilir (DeVellis, 2017, ss.34-36). Bu katsayı 0,7'den büyük olmalıdır. 0,8'den büyük bir değer de tercih edilebilir. Cronbach alfa katsayısı ölçeklerin tamamında 0,7 ve üzerindedir. Bu durum ölçeklerin iç tutarlılık açısından sorunsuz olduğunu göstermektedir. Bütün ölçeğin güvenilirliğinin kestirimi için Spearman Brown testi ve Guttman testleri kullanılabilir. Test iki yarıya bölme yöntemlerinden Spearman Brown testi ve Guttman testinden ikisini de incelemeyen 14 (%51,8) çalışma vardır. 6 tanesinde de sadece Spearman Brown testi incelenmiş ama Guttman testi incelenmemiştir (Göktaş vd., 2020, ss.8-13; Alpsoy vd., 2015, ss.46-48; Tünerir, 2019; Ersoy & Varan, 2007, ss.164-170; Yıldız vd., 2021, ss.293-296; Küçük Şapcıoğlu, 2012). Özellikle paralel ve test-tekrar test yapılamadığı durumlarda ölçek geliştirme çalışmalarında bu iki teste mutlaka yer verilmelidir.

4.3. Kısıtlılıklar ve Güçlü Yanlar

Çalışmada, bazı kısıtlılıklar bulunmaktadır. Özellikle incelenen ölçek geliştirme çalışmalarında geçerlilik ve güvenilirlik açısından standart algoritmalar uygulanmadığından değerler üzerinde mümkün olduğunca ortalama verilmesinden kaçınılmıştır. Bu durum standart bir katsayı ortalaması oluşturmayı engellemiştir. Ayrıca ölçeklerin yapımında kullanılan verilere ulaşamadığından sadece ölçeğin yayınlandığı makaleler üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Bu durum araştırmacı tarafından verilmeyen değerlerin bu çalışmada da belirtilememesine yol açmıştır. Yukarıda bahsedilen kısıtlılıkların yanında, bu çalışmanın damgalama düzeyini ölçmeye çalışan ölçeklerin tamamını irdeleyen ilk çalışmadır. Ayrıca ölçek geliştirme çalışmalarını inceleyecek olan araştırmacılara prototip olacak şekilde paylaşılan tablo tasarımı çalışmanın güçlü yanını oluşturmaktadır.

4.4. Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, damgalama düzeyini ölçmeye çalışan ölçeklerin irdelendiği bu çalışmada, ölçeklerde geliştirme ve uyarlama aşamalarıyla ilişkili bazı eksikliklerinin bulunduğu saptanmıştır. Doğru bir şekilde aşamaları takip etmeyen çalışmalar sonucu geliştirilen ya da uyarlanan ölçekler, hatalar içerdiğinden bu ölçeklere dayalı yapılacak çalışmaların da sonuçları hatalar içerecektir. Ölçeklerin standardize bir formatta hazırlanması ve ölçülmeye çalışılan davranış, tutum vb. özelliklerin doğru bir şekilde ölçülmesi zaruridir. Bu yüzden yaptığımız bu çalışmanın, damgalama düzeyini ölçmeye yönelik geliştirilen ölçeklerin incelenmesinde araştırmacılara önemli bir destek olacağı öngörülmektedir. Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında gerekli adımların ele alınabilmesi için ilgili çalışmaların yayın sürecinde bu adımlar dikkatle ele alınmalıdır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI BEYANI

Kavram: Ö.Ö., Dizayn: Ö.Ö., B.Ö., C.T., A.A., Veri Toplama: Ö.Ö., B.Ö., C.T., Analiz ve Yorumlama: Ö.Ö., A.A., Literatür Araştırması: B.Ö., C.T., Yazım: Ö.Ö., B.Ö., C.T.

ÇATIŞMA BEYANI

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

REFERENCES / KAYNAKLAR

- Alpar, R. (2011). *Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Alpsoy, E., Şenol, Y., Bilgiç Temel, A., Baysal, G. Ö., & Akman Karakaş, A. (2015). Psoriasisde içselleştirilmiş stigmatizasyon (damgalanma) ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Türkderm*, 49, 45-49.
- Arboleda-Flórez, J. (2002). What causes stigma? *World Psychiatry*, 1(1), 25-26.
- Babahanoğlu, R., & Daşbaşı, S. (2021). Madde kullanımı damgalama mekanizması ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 141-172.
- Bayrakçeken, E. (2018). *Genç kadınlarda cinsel ve üreme sağlığı damgalama ölçeği geçerlik ve güvenilirliği* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Erzurum.
- Can Gür, G., & Yılmaz, E. (2021). Tip 2 Diyabet hastalarında damgalama değerlendirme ölçeğinin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*, 13(3), 667-75.
- Çalışkan, P. (2011). *HIV/AIDS damgalama ölçeğinin Türk toplumunda geçerlik ve güvenilirliği* (Basılmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İç Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- DeVellis, R. F. (2017). *Ölçek geliştirme kuram ve uygulamalar* (3. Baskı). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Dikeç, G., Gümüş, F., & Atlı, A. (2019). Ebeveynlerin ruhsal hastalıklarda içselleştirilmiş damgalanma ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 1-11.
- Dinç, M., Şimşek, G. M., Işık, A., & Ögel, K. (2019). YEDAM alkol bağımlılığı stigmatizasyon ölçeği. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 1(Özel Sayı 1), 33-35.
- Erdoğan, Ö., & Ersoy, M. (2022). Development and psychometric evaluation of a Covid-19 stigma scale: A factor analysis investigation in a Turkish population. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(25), 86-101.
- Ersoy, M. A., & Varan, A. (2007). Ruhsal hastalıklarda içselleştirilmiş damgalanma ölçeği Türkçe formunun güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18(2), 163-171.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Göktaş, S., Işıklı, B., Önsüz, M. F., Yenilmez, Ç., & Metintaş, S. (2020). Depresyon damgalama ölçeğinin (DDÖ) Türkçe geçerlilik ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 9, 9-15.
- Güner, Ö., & Öztürk, R. (2021). Kürtaja yönelik damgalayıcı tutum, inanç ve davranışlar ölçeğinin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *International Anatolia Academic Online Journal Health Sciences*, 7(1), 65-80.
- Hatzenbuehler, M. L., Phelan, J. C., & Link, B. G. (2013). Stigma as a fundamental cause of population health inequalities. *American Journal of Public Health*, 103(5), 813-821.
- İnkaya, B., & Karadağ, E. (2021). Turkish validity and reliability study of type 2 diabetes stigma assessment scale. *Turkish Journal of Medical Sciences*, 51(3), 1302-1309.
- Kamış, G. Z., Erden Aki, Ş. Ö., Yıldız, M. İ., Varan, H. D., & Dolgun, A. B. (2019). Depresyonda kendini damgalama ölçeği: Türkçe formu, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Turkish Journal of Psychiatry*, 30(3).
- Kapıkıran, N. A., & Kapıkıran, Ş. (2013). Psikolojik yardım aramada kendini damgalama ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 4(40), 131-141.

- Kıransal, N., & Kaya, F. (2022). Validity and reliability study of the Turkish version of attention-deficit/hyperactivity disorder stigma questionnaire. *Perspectives in Psychiatric Care*, 58(3).
- Köse, S., & Çelebioğlu, A. (2018). Validity and reliability of Turkish version of the scales of perceived stigma for children with epilepsy and their parents. *International Journal of Nursing Sciences*, 5(3), 238-242.
- Küçük Şapcıoğlu, E. (2012). *Tüberküloz ile ilgili stigma (TİS) ölçeğinin Türk toplumu için geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Link, B. G., & Phelan, J. C. (2001). Conceptualizing stigma. *Annual Review of Sociology*, 27(1), 363-385.
- Markowitz, F. E. (1998). The effects of stigma on the psychological well-being and life satisfaction of persons with mental illness. *Journal of Health and Social Behavior*, 335-347.
- Mickelson, K. D. (2001). Perceived stigma, social support, and depression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(8), 1046-1056.
- Mohajan, H. K. (2017). Two criteria for good measurements in research: Validity and reliability. *Annals of Spiru Haret University. Economic Series*, 17(4), 59-82.
- Özmen, S., & Erdem, R. (2018). Damgalamanın kavramsal çerçevesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 185-208.
- Özpinar, S., Taner, Ş., Yıldırım, G., Anar, C., Altıparmak, O., & Baydur, H. (2015). Stigma of tuberculosis scale: Validity and reliability. *Tuberk Toraks*, 63(3), 192-198.
- Öztürk, A., Akin, S., & Durna, Z. (2017). Üniversite öğrencilerinde intihara yönelik damgalama ölçeği (İYDÖ)'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Journal of Psychiatric Nursing*, 8(2), 102-109.
- Paltun, B. (2020). *Kanser damgalama ölçeği Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması güvenilirliği* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Ana Bilim Dalı, Ordu.
- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak döküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-256.
- Satıl, E. M., & Arabacı, L. B. (2022). Turkish validity and reliability of type-1 diabetes stigma assessment scale. *Northern Clinics of İstanbul*, 9(6), 654.
- Sezer, S., & Kezer, F. (2013). Psikolojik yardım aramada kendini damgalama ölçeği'nin (PYAKDÖ) bir Türk örnekleminde geçerlilik ve güvenilirliği. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 26, 148-156.
- Stutterheim, S. E., & Ratcliffe, S. E. (2021). Understanding and addressing stigma through qualitative research: Four reasons why we need qualitative studies. *Stigma and Health*, 6(1), 8.
- Tünerir, E. (2019). *Kronik hastalıklarda beklenen stigma ölçeğinin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması* (Tıpta uzmanlık tezi). Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul.
- Ulusoy, E., & Ulus, B. (2022). Tip 2 diyabeti olan bireylerde kendini damgalama ölçeğinin Türkçe geçerlik ve güvenilirliği. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 9(2), 177-184.
- Williams, J., & Gonzalez-Medina, D. (2011). Infectious diseases and social stigma. *Applied Innovations and Technologies*, 4(1), 58-70.
- Yaman, E., & Güngör, H. (2013). Damgalama (stigma) ölçeğinin geliştirilmesi, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 251-270.
- Yıldırım, G., Tambağ, H., & Savaş, N. (2021). Şizofreni hastalarının yakınları için damgalanma ölçeği geliştirme; geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Int J Acad Med Pharm*, 3(2), 115-119.

Yıldız, M. İ., Başar, K., Çaman, Ö. K., & İnkaya, A. Ç. (2021). Berger HIV ile ilgili damgalama ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği. *Nöro-Psikiyatri Arsivi*, 58(4), 292-299.

Türkiye’de Kadın Kooperatifleri Üzerine Çalışılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi

Ayşe Gül GÖK^{1*} , Mahmut Sami ÖZTÜRK²

¹ PhD Student, Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences, Department of Business Administration, Isparta, Türkiye

² Assoc. Prof. Dr., Süleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, Isparta, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 16.02.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 18.03.2024

Doi: 10.31200/makuubd.1438482
Araştırma Makalesi/Research Article

ÖZET

Ülkemizde kadın kooperatifleri geçtiğimiz yıllarda önem kazanan ve yaygınlaşan bir oluşumdur. Kadın kooperatifleri, kadınların belirli amaçlar etrafında toplanarak, birlikte hareket ettiği yapılardır. Kadın kooperatiflerinin popülerleşmesi, kooperatif sayılarının artması çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Ülkemizde yapılan kadın kooperatifi çalışmalarıyla bu yapıların eksik ya da faydalı yanlarının ortaya çıkarılabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple YÖK tez veri tabanında bulunan kadın kooperatifleri ile ilgili çalışmalar taranarak nitel araştırma yöntemlerinden bibliyometrik analiz uygulanmıştır. YÖK tez veritabanında bulunan lisansüstü çalışmalardan, tez başlığında ve özet kısmında “kadın kooperatifi” ve benzer yazımları bulunan tezler çalışmamıza dahil edilmiştir. Yapılan filtrelemeler sonucu toplanan 29 lisansüstü çalışma Microsoft Excel ve MAXQDA 2020 programlarıyla analiz edilmiştir. YÖK tez veri tabanında kadın kooperatifleriyle ilgili yayınlanan tezler yazım dili, çalışma konuları, anahtar kelimeler, sözcük analizi, yazar cinsiyetleri, tezlerin türleri, yayın yılları, danışman ünvanları, yayınlandığı üniversite statüleri, anabilim dalları, üniversiteler, üniversitelerin bulunduğu bölgeler, kabul edildiği enstitüler, araştırma yöntemleri, veri toplama teknikleri ve bulgulara göre değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kadın Kooperatifleri, Lisansüstü Çalışmalar, Tez, Bibliyometrik Analiz.

Bibliometric Analysis of Postgraduate Theses on Women's Cooperatives in Türkiye

ABSTRACT

Women's cooperatives in our country are an organization that has gained importance and become widespread in recent years. Women's cooperatives are structures where women gather around certain goals and act together. The popularization of women's cooperatives and the increase in the number of cooperatives have brought about various problems. It is thought that the deficiencies or beneficial aspects of these structures can be revealed through women's cooperative studies carried out in our country. For this reason, bibliometric analysis, one of the qualitative research methods, was conducted with the studies on women's cooperatives in the YÖK thesis database. Among the postgraduate studies in the YÖK thesis database, theses containing "women's cooperative" and similar spellings in the thesis title and abstract were included in our study. 29 postgraduate studies collected as a result of the filtering were analyzed with Microsoft Excel and MAXQDA 2020 programs. Theses published on women's cooperatives in the YÖK thesis database include writing language, study subjects, keywords, word analysis, gender of the authors, types of theses, years of publication, advisor titles, university statuses where they were published, departments, universities, regions where the universities are located, institutes where they were accepted, research methods, It was evaluated according to data collection techniques and findings.

Keywords: Women's Cooperatives, Postgraduate Studies, Thesis, Bibliometric Analysis.

1. GİRİŞ

Kooperatifler, kişilerin ortak fayda ve amaç etrafında toplandıkları oluşumlardır. Kooperatifler genellikle ekonomik ve sosyal amaçlar için kurulurlar. Kooperatif ortaklarının ürünlerini veya hizmetlerini pazarlamak, üretim veya satış maliyetlerini düşürmek gibi amaçlar da kooperatiflerin kurulma sebeplerindedir. Kooperatif oluşumları 19. yy'ın ikinci yarısından itibaren toplum genelinde yaygınlaşmıştır. Fransa'da marangozlar tarafından 1831'de, Almanya'da 1847'de, İngiltere'de 1884 yılında kurulan Rochdale Öncüler Derneği'nin günümüz kooperatif yapılarının temeli olduğu değerlendirilmektedir (Değirmenci, 2023, s.212). Ülkemizde çağdaş kooperatifçiliğin ilk uygulamasının, 1863 yılında devlet eliyle kurulan "memleket sandıkları" ile başladığı kabul edilmektedir. Ancak, kooperatifçiliğimizde büyük kapsamlı gelişmeler Cumhuriyet dönemine rastlamaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2024). Ticaret Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve Çevre, Şehircilik ve İklim

Değişikliği Bakanlığı'na bağlı 2021 yılı itibariyle faaliyet gösteren 26 ayrı türde 84.232 kooperatif bulunmakta olup, bunların ortak sayıları ise 8.109.225'tir (Ticaret Bakanlığı, 2024). Kooperatifler, ortakların eşit haklara sahip olduğu ve ortaklar tarafından yönetilen demokratik bir yapıya sahiptirler. Kararlar genellikle üyelerin oy birliği veya oy çokluğu ile alınmaktadır. Kooperatiflerde yönetim kurulu, denetim kurulu, genel kurul gibi organlar bulunmaktadır. Ülkemizde kadın kooperatifleri Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmaktadır. Bununla birlikte Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı nezdinde kadınlardan oluşan tarımsal kalkınma kooperatifleri de kurulabilmektedir. Özellikle kırsal yerleşim yerlerinde tarımsal kalkınma kooperatifleri ortakların refah düzeyinin artırılmasında, yaşam standartlarının geliştirilmesinde, eldeki kaynakların verimli tüketilmesinde oldukça etkilidirler. Ülkemizde tarım sektörü içindeki ekonomik örgütlenmenin en büyük kısmını tarımsal kooperatifler oluşturmaktadır. (Yercan, 2007; İnan, 2008; Kınıklı & Yercan, 2023). Ülkemizde 1999 yılında kadın kooperatifleri kurulmaya başlanmıştır. Bunlar kadınlar tarafından kadınlar için oluşturulmuş yapılardır. Günümüzde, kadın kooperatifleri ülke genelinde topluma çeşitli alanlarda hizmet sunmaktadır. Kadın kooperatifleri yalnızca ekonomik ya da sosyal amaçlı olan yapılar arasındaki sınırı aşan örgütlenmelerdir. Ekonomik ve sosyal amaçları birlikte sunması bakımından kadın kooperatiflerine olan ilgi ve sayı her geçen gün artış göstermektedir. Sayısı gün geçtikçe artan kadın kooperatifleri çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu bağlamda bu sorunların araştırılması ve çözüm önerilerinin getirilmesi kadın kooperatifleri alanındaki yapılan çalışmalara olan ilgiyi arttırmaktadır.

Çalışmada, YÖK tez veri tabanında kadın kooperatifleri ile ilgili lisansüstü çalışmalar taranmış, bibliyometrik analiz yöntemi uygulanmıştır. Çalışmanın kadın kooperatifleri alanındaki lisansüstü tezlere genel bir bakış sunmasının literatür için katkısının olacağı düşünülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bilimsel yöntem, önyargısız ve tarafsız bir şekilde gerçeği anlama, bulma ve doğrulama sürecidir. Araştırma teknikleri, bilimsel düşüncenin bir sonucudur (Kaptanoğlu, 2013). Bilimsel araştırma, bir dizi sistemli adımdan oluşmaktadır (Büyüköztürk, 2013). Genellikle nitel ve nicel araştırma olmak üzere iki ana alanda yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Nitel araştırma, gözlem, mülakat ve belge analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olayların doğal ortamda bütüncül bir şekilde incelendiği bir süreçtir. Nitel araştırmanın amacı algıları ve deneyimleri ortaya koymaktır. Farklı nitel araştırma yaklaşımları giderek daha yaygın hale

gelmektedir. İçerik analizi gibi nitel araştırma yöntemleri, genellikle yazılı ve görsel verilerin analizinde tümdengelimci bir yaklaşımla tercih edilmektedir (Aydın, 2018). Bibliyometri, esasen sayım yapmaya dayalı bir inceleme alanı olarak kabul edilmektedir (Al & Coştur, 2007). Bibliyometri, yayınlanmış bilimsel bilgi paylaşım araçlarının istatistiksel ve matematiksel tekniklerle incelenmesi olarak tanımlanmaktadır (Diodato, 1994; Evren & Kozak, 2012). Bibliyometrik analiz, belirli özelliklere sahip belgelerin ya da yayınların nicel olarak incelenmesidir. Bibliyometrik araştırmalar, belirli özelliklere sahip belgelerin analiz edilmesine ve bilimsel iletişimle ilgili çeşitli bulguların elde edilmesine dayanmaktadır (Al & Tonta, 2004; Al & Coştur, 2007; Yalçın, 2010; Ulu & Akdağ, 2015; Yılmaz, 2016).

3. METODOLOJİ

Bu çalışmanın amacı, YÖK tez veri tabanında başlığında ve özetinde farklı ekleriyle birlikte “kadın kooperatifi” kelimesi geçen yüksek lisans, doktora, sanatta yeterlik çalışmalarının bibliyometrik olarak analiz edilmesidir. Çalışmada ulaşılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizleri için çalışmaların yazım dilleri, çalışma konularına göre dağılımları, anahtar kelime dağılımı, sözcük dağılımı, yazar cinsiyetleri, çalışmaların türleri, yayın yılları, sayfa sayıları, danışman ünvanları, kabul edildiği üniversitelerin buldukları şehirler, bölgeleri, statüleri, anabilim dalları, enstitüleri, araştırma yöntemleri ve çalışmaların bazı önemli bulguları araştırılmıştır. Çalışma bibliyometrik analiz yöntemi ile yapılmış olup Microsoft Excel ve MAXQDA 2020 paket programları yardımıyla yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Kadın Kooperatif Çalışmalarının Sayısı

YÖK tez veri tabanında kooperatifler ve kadın kooperatifleri alanındaki lisansüstü tezlerin sayısı Şekil 1’de sunulmaktadır.

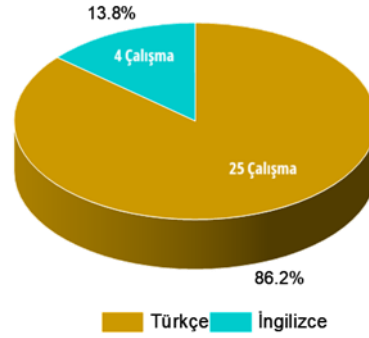

Şekil 1. Kadın kooperatifi ile ilgili tezlerin sayısı

Şekil 1 incelendiğinde kooperatif alanında yapılan 1468 lisanüstü çalışmanın yalnızca 29 tanesi (%2) kadın kooperatifleriyle ilgili olarak bulunmuştur.

4.2. İncelenen Tezlerin Yazım Dili

Araştırma kapsamında taranan tezlerin yazım dilleri incelendiğinde 25 çalışmanın (%86,2) Türkçe, 4 çalışmanın (%13,8) İngilizce dilinde yazıldığı belirlenmiştir. İncelenen tezlerde kullanılan yazım dilleri ve yüzdeleri Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. İncelenen tezlerin dilleri

4.3. İncelenen Tezlerin Çalışma Konularına Göre Dağılımı

İncelenen tezlerin çalışma konularına göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. İncelenen çalışmaların çalışma konuları

Yazar	Çalışma Konusu	n	%
Özdemir (2009)	Çalışmada, Türkiye’deki feminist kadın hareketinin önde gelen temsilcilerinden biri olan Amargi Kadın Kooperatifi’nin katılım ve gönüllülük esaslarına dayalı olarak örgütlenen yatay bir sivil toplum kuruluşunun işleyiş mekanizmasını ve uygulanabilirliğini incelemeyi amaçlamaktadır.	1	3,45
Sönmez (2011)	Çalışmada, kırsal alandaki kadınların aktif nüfus içindeki rolünü belirlemek amacıyla kooperatiflerin etkisi incelenmiştir. Ayrıca, ekonomik olarak zor durumda olan kadınların ekonomik gelişimlerinde kooperatiflerin rolü vurgulanmış, kırsal kesimde girişimci kadın istihdamının artırılmasına yönelik mevcut kooperatif durumu değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, kadın girişimciliğini ve kredi kaynaklarına erişimi etkileyen faktörler ve bu engellerin kaldırılmasına yönelik çözüm önerileri de araştırılmıştır.	1	3,45
Özakın (2012)	Çalışmada, Amargi’nin oluşum süreci, faaliyetlerinin seyri ve grup içi tartışmalar ve özellikle on gönüllüyle yapılan derinlemesine görüşmeler üzerinden feminist bakış açısı ve bu bağlamda hedeflerini gerçekleştirmede karşılaştığı zorluklar analiz edilmektedir.	1	3,45
Varol (2013)	Çalışmada, kadın kooperatiflerinin kentsel Türkiye’de kadınların güçlenmesi üzerindeki etkisini araştırmaktadır.	1	3,45
Atalay (2016)	Çalışmada, hem Ödemiş Kadın Kooperatifi’ndeki üretime dikkat çekmek hedeflenmiş hem de bölgedeki kültürel unsurların birer görsel kaynak olarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.	1	3,45
Avşar (2017)	Çalışmada, Eskişehir’in ilçe ve mahallelerindeki dinamik yapılar detaylı bir şekilde incelenmiş ve bir kadın kooperatifinin kurulup kurulamayacağı konusunda ön araştırma yapılmaktadır.	1	3,45
Akkaya (2018)	Çalışmada, sürdürülebilir kırsal turizmin gelişimine katkı sağlamak amacıyla kadın kooperatifçiliğinin önemi değerlendirilmekte, Türkiye’deki kadın kooperatiflerinin finansal kaynak seçimleri, borçlanma kararları ve sermaye yapılarını etkileyen değişkenler belirlenmekte, finansal performansları analiz edilmekte ve kadın kooperatiflerinin finansal yeterlilikleri değerlendirilmektedir.	1	3,45
Kazar (2019)	Çalışmada, parasal ve katılımcı yaklaşımlar çerçevesinde, kadın yoksulluğunun azaltılmasında kadın kooperatiflerinin rolünü, kadın kooperatifinde çalışanlarla yapılan görüşmeler yoluyla analiz etmek hedeflenmektedir.	1	3,45

İlgün (2020)	Çalışmada, bölüşüm sorununa çözüm olarak sunulan kooperatiflerin dünyada ve Türkiye'deki karşılaştırmaları yapılarak kooperatiflerin, bölüşüm sorununa çözümündeki etkinliğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.	1	3,45
Özkul (2020)	Çalışmada, kadınların girişimci olurken ve bu girişimciliği sürdürürken karşılaştığı olumlu ve olumsuz durumların neler olduğunu araştırmak, kadınların kadın girişimciliğini destekleyen STK'larla nasıl karşılaştıkları, beklentilerinin kadın girişimciliğini destekleyen sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ile ne kadar uyumlu olduğunun anlaşılması amaçlanmaktadır.	1	3,45
Köse (2021)	Çalışmada, Türkiye'de girişimcilik, işletmecilik ve üretim alanında faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinde yerel üretim odaklı yeni ürün geliştirme sürecinde katılımcı ve işbirlikçi yaklaşımların Karabük ili özelinde incelenmesi amaçlanmaktadır.	1	3,45
Kahrıman (2021)	Çalışmada, kadının mutfaktaki emeğini, kadınların örgütlenmesinin bir tezahürü olan kooperatif deneyimlerini konu edinen bir çalışmadır. Feminist kuramsal çerçevenin benimsendiği bu çalışmada, kadının mutfaktaki emeğinin ve kooperatif deneyimlerinin sosyolojik bakış açısıyla anlaşılması amaçlanmaktadır.	1	3,45
Ceylan (2021)	Çalışmada, Afşar kırsal kadınlarının günlük yaşam içindeki rollerini, iletişim ağlarını, onları kooperatif kurmaya iten sebepleri, aldıkları eğitimi, kooperatifin ekonomik ve sosyal hayatlarına etkisini analiz etmeyi ve bu örüntüler içinde, kırsal kadının sosyal kooperatiflerin oluşumundaki rolünü değerlendirmeyi amaçlamaktadır.	1	3,45
Sezer (2022)	Çalışmada, Mersin ve ilçesinde var olan kadın kooperatiflerinin mevcut durumları çalışma konusu olarak belirlenmiş ve kadın kooperatiflerinin yapacağı katkıyı irdelemek hedeflenmiştir.	1	3,45
Yıldırım (2022)	Çalışmada, kadın kooperatiflerinin kadınların ekonomik ve sosyal yaşamlarında yarattığı değişimleri ortaya koymak ve bu değişimlerin yanında kadın kooperatiflerinin kadınların ekonomik ve sosyal yaşamlarında karşılaştığı sorunlara çözüm sağlayıp sağlamadığını değerlendirmek amaçlanmıştır.	1	3,45
Cazgır (2022)	Çalışmada, kadın kooperatiflerinin, SDE çerçevesinde kadınların güçlendirilmesine ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yeni bir yol oluşturma potansiyeline nasıl ve ne ölçüde sahip olduğunu analiz etmeyi amaçlanmıştır.	1	3,45
Erdoğan (2022)	Çalışmada, Gaziantep'te yer alan kadın kooperatiflerinin, kadınların toplumsal konularına olan etkilerini çeşitli boyutlarıyla ele almak amaçlanmaktadır.	1	3,45
Güzel (2022)	Çalışmada, kooperatifçilik alanında yapılmış çalışmaların taranarak, kooperatifçilik alanındaki uzman kişilerin görüşleri ile oluşturulan ölçekler hazırlanmıştır. Bu sayede kooperatiflerin başarılı sayılmalarına dayanak gösterilecek bir takım başarı kriterlerini içeren bilimsel bir ölçek geliştirilerek bilimsel yazına katkı sağlamak hedeflenmiştir.	1	3,45
Şenlik (2022)	Bu araştırmanın amacı Bursa'daki kırsal kadın kooperatiflerinin liderlik tiplerinin niteliksel analizini içermektedir.	1	3,45
Bülbüller (2022)	Çalışmada Türkiye'de Kadın Kooperatiflerini Sosyal Dayanışma Ekonomisi bağlamında incelemek amaçlanmıştır.	1	3,45
Koç (2023)	Çalışmanın odak noktasında güçlenme kavramı bulunmaktadır. Kırsal alandaki kooperatiflerde yer alan kadınların bilgisine erişerek kadınların kooperatif içindeki ve dışındaki deneyimleri sonucunda davranışlarını nasıl biçimlendirdiklerini ve bu durumun kadınların güçlenmesi ile ilişkisini ortaya çıkarmayı amaçlayan araştırma Manisa ilinde yürütülmüştür.	1	3,45
Kuruoğlu (2023)	Bu bağlamda kooperatiflerin bu platformları kullanım alanları araştırmanın odak noktası olup, kadın kooperatifleri üzerinden kadın emeğinin ekonomi-politik olgusu ele alınmıştır. Satışların geleneksel pazarlama yöntemlerinden dijital pazarlama yöntemine kaydırma oranları ve bu dönüşümün yarattığı sosyo-ekonomik farklar incelenecektir.	1	3,45
Kaymaz (2023)	Bu noktadan hareket edilerek bu çalışmada; Kırşehir ilinde 2019- 2021 yılları arasında kurulan yedi adet kadın girişimci kooperatifi örneği üzerinden kadınların iş ve sosyal alanındaki beklentilerine cevap verebilirliği konusunda araştırma yapılması amaçlanmıştır.	1	3,45
Arslan (2023)	Bu araştırma, kadının güçlenmesinde kooperatiflerin rolünü bireysel/psikolojik, sosyokültürel, ekonomik ve politik güçlenme boyutlarında ortaya koymayı amaçlamıştır.	1	3,45
Andiç (2023)	Bu çalışmanın amacı Giresun İli ve ilçelerinde bulunan ve faaliyetlerinin neredeyse tamamını Giresun ve ilçelerinde yürüten kadın kooperatiflerinin mevcut durumunu, ortaklık yapısını, örgütlenme ve fon sağlama kapasitesini, faaliyet alanlarını, karşılaştıkları sorunları ve ihtiyaçlarını ortaya koymaktır.	1	3,45
Şimşek (2023)	Bu araştırmanın amacı, Türkiye'nin 4 farklı ilinde kırsal alanlarında kurulmuş olan kadın kooperatiflerinde kurucu, yönetici ve/veya yönetimde görev alan kadın girişimcilerin girişimciliği ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik deneyimlerinin incelenmesidir.	1	3,45
Nuhoğlu (2023)	Bu doğrultuda çalışmanın amacı kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini tespit etmektir.	1	3,45
Akdemir (2023)	Bu tez, Kastamonu Sarı Konak Kadın Kooperatifi'nde yapılan etnografik saha çalışmasından kanıtlar çıkararak, kadınların kooperatifler aracılığıyla güçlendirilmesinin boyutlarını araştırmıştır.	1	3,45
Otcu (2023)	Bu çalışmada kırsal alanda kadınların güçlendirilmesi için gerekli olduğu düşünülen ve kadınların sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının çözümünde bir mücadele yöntemi olarak görülen kooperatiflere kırsal alanda yaşayan kadın çiftçilerin katılımını etkileyen faktörler araştırılmıştır.	1	3,45

Tablo 1 incelendiğinde lisansüstü çalışmalar kadın kooperatifi etrafında birleşede daha özel konulara değindikleri için hepsinin çalışma konuları birbirinden farklı olarak gözlenmiştir.

4.4. İncelenen Tezlerin Anahtar Kelime Analizi

İncelenen 29 tane lisansüstü çalışmanın anahtar kelime analizi Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. İncelenen tezlerin anahtar kelime analizi

Kelime	Kullanılan Tez Sayısı	%
Kadın Kooperatifleri	10	34,48
Kadın Kooperatifi	7	24,14
Kooperatifler	3	10,34
Kooperatifçilik	3	10,34
Kooperatif	3	10,34
Kadın Güçlenmesi	3	10,34
Kadın Kooperatifçiliği	2	6,90
Kadın Emeği	2	6,90
Kadın Girişimciliği	2	6,90
Kadın	2	6,90
Toplumsal Cinsiyet	2	6,90
Girişimcilik	2	6,90
Diğer Tekil Benzersiz Anahtar Kelimeler (121 Adet)		3,45

Tablo 2 incelendiğinde incelenen tezlerin %34,48’inde “Kadın Kooperatifleri”, %24,14’ünde “Kadın Kooperatifi”, %10,34’ünde “Kooperatifler”, %10,34’ünde “Kooperatifçilik”, %10,34’ünde “Kooperatif”, %10,34’ünde “Kadın Güçlenmesi” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Tablo 2 dışında incelenen 29 çalışmada 121 adet benzersiz anahtar kelime kullanılmıştır. İncelenen tezlerin anahtar kelime analizi Şekil 3’te verilmiştir.

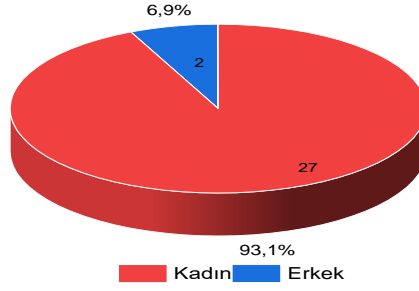
Şekil 3. Anahtar kelime analizi

4.5. İncelenen Tezlerin Sözcük Analizi

İncelenen 29 lisansüstü çalışmada bağlaçlar hariç tutularak kelime analizi yapılmış ve tez içerisinde taranan toplam 963,889 sözcük içerisinde en çok kullanılan on kelime Tablo 3’te verilmiştir.

Şekil 5. İncelenen çalışmaların yazar cinsiyetleri

Şekil 5 incelendiğinde 27 çalışmanın (%93,10) yazarı kadın, 2 çalışmanın (%6,90) yazarı kadın olarak bulunmuştur.

4.7. İncelenen Tezlerin Türleri

İncelenen 29 lisansüstü çalışmanın türleri Tablo 4’te verilmiştir.

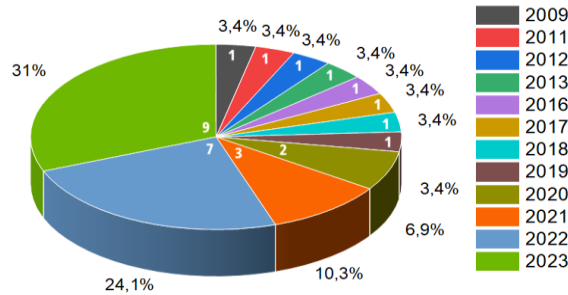
Tablo 4. İncelenen çalışmaların türleri

Tez Türü	n	%
Yüksek Lisans	21	72,413
Doktora	7	24,137
Sanatta Yeterlik	1	3,450

İncelenen 21’i (%72,413) yüksek lisans, 7’si (%24,137) doktora, 1’i (%3,450) sanatta yeterlik tezi olarak bulunmuştur.

4.8. İncelenen Tezlerin Yayın Yılları

İncelenen 29 lisansüstü çalışmanın yayın yılları Şekil 6’da gösterilmiştir.

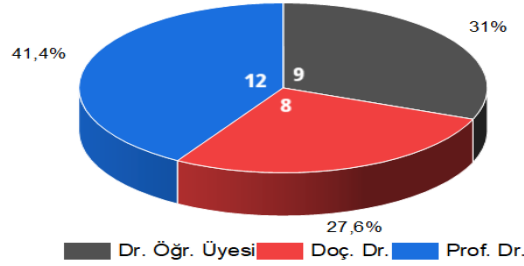
Şekil 6. İncelenen tezlerin yayın yılları

Yayınlanan 29 çalışma incelendiğinde, 2009-2019 yılları arasında yalnızca birer adet çalışma yayınlanmıştır. 2020 yılında 2 adet, 2021 yılında 3 adet, 2022 yılında 7 adet, 2023

yılında 9 adet lisansüstü çalışma yayınlamıştır. Şekil 6 incelendiğinde özellikle son birkaç yılda kadın kooperatifleri ile ilgili çalışmaların arttığı gözlenmiştir.

4.9. İncelenen Tezlerin Danışmanlarının Ünvanları

İncelenen lisansüstü çalışmaların danışmanlarının ünvanları ile ilgili bilgiler Şekil 7’de gösterilmiştir.

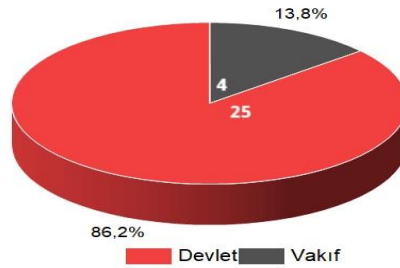

Şekil 7. Danışman ünvanları

Şekil 7 incelendiğinde lisansüstü çalışmaların 9’u (%31) Dr. Öğr. Üyesi, 8’i (%27,60) Doç. Dr., 12’si (%41,40) Prof. Dr. ünvanındaki danışmanlar ile yapılmıştır.

4.10. İncelenen Tezlerin Üniversite Statüsüne Göre Dağılımları

İncelenen lisansüstü çalışmaların yayınlandığı üniversitelerin statü durumu Şekil 8’de gösterilmiştir.

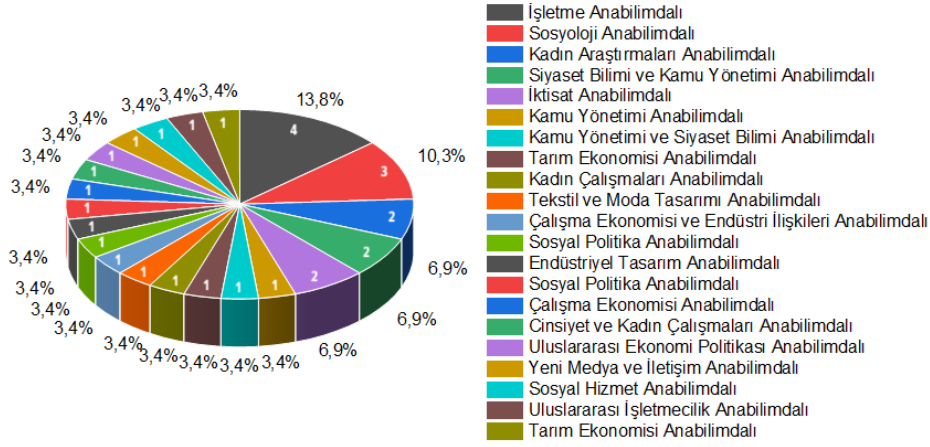

Şekil 8. Üniversite statüleri

Şekil 8 incelendiğinde yayınlanan 29 lisansüstü çalışmanın 4’ü (%13,80) vakıf, 25’i (%86,2) devlet üniversitelerinde yayınlanmıştır.

4.11. İncelenen Tezlerin Anabilimdalları

İncelenen 29 lisansüstü çalışmanın kabul edildiği anabilimdalları Şekil 9’da gösterilmiştir.

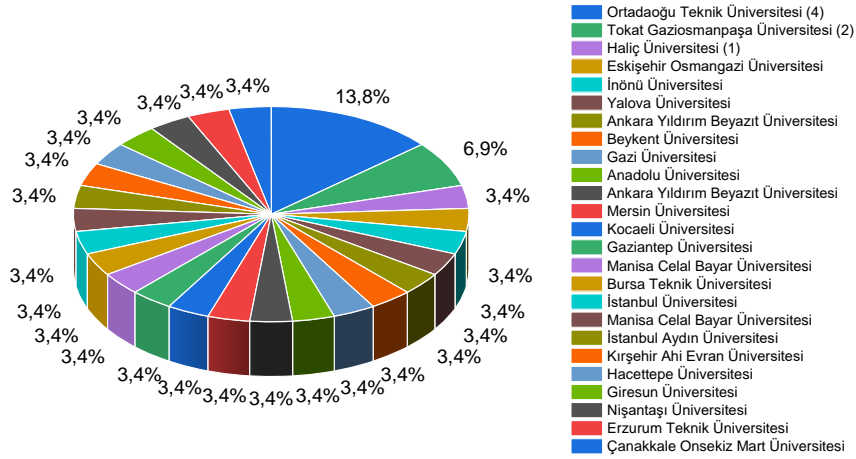

Şekil 9. Çalışmaların kabul edildiği anabilim dalları

Şekil 9 incelendiğinde lisansüstü çalışmaların 4'ünün (%13,8) İşletme Anabilim Dalında, 3'ünün (%10,3) Sosyoloji Anabilim Dalında, 2'sinin (%6,9) Kadın Araştırmaları Anabilim Dalında, 2'sinin (%6,9) Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında, 2'sinin (%6,9) İktisat Anabilim Dalında kabul edildiği görülmüştür.

4.12. İncelenen Tezlerin Hazırlanıldığı Üniversitelere Göre Dağılımı

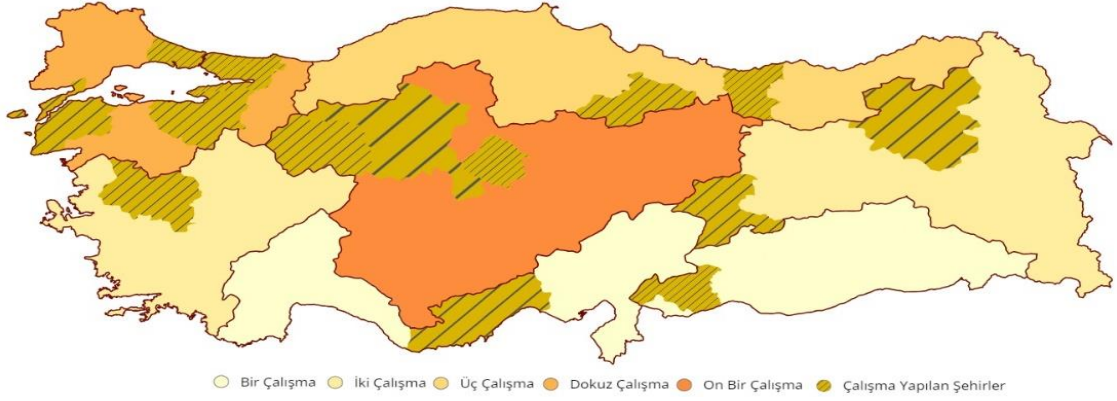
İncelenen 29 lisansüstü çalışmanın kabul edildiği üniversiteler Şekil 10'da gösterilmiştir.

Şekil 10. İncelenen tezlerin hazırlandığı üniversiteler

Şekil 10 incelendiğinde 29 lisansüstü çalışmanın 4'ünün (%13,8) Orta Doğu Teknik Üniversitesinde, 2'sinin Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinde hazırlandığı görülmüştür. Şekil 9'da gösterilen diğer üniversitelerde konuyla ilgili birer tez hazırlanmıştır. Hazırlanan

lisansüstü çalışmaların kabul edildiği üniversitelerin buldukları şehirler ve bölgeler Şekil 11’de gösterilmiştir.

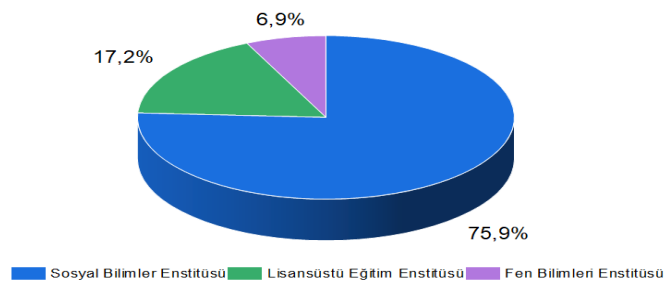

Şekil 11. İncelenen lisansüstü çalışmaların kabul edildiği üniversitelerin bulunduğu şehirler ve bölgeler

Şekil 11 incelendiğinde bölge bazında en çok çalışmanın İç Anadolu Bölgesinde (11 adet) yapıldığı görülmüştür. Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde konuyla ilgili yalnızca birer adet lisansüstü çalışma yapılmıştır. Ege ve Doğu Anadolu Bölgelerinde ikişer adet çalışma, Karadeniz Bölgesinde 3 çalışma, Marmara Bölgesinde 9 adet çalışma yapıldığı gözlenmiştir. Ülkemizde bulunan üniversite ve kadın kooperatifi sayıları göz önüne alındığında yapılan lisansüstü çalışmaların sayısı az olarak değerlendirilmiştir. Son yıllarda konuya olan ilginin artmasıyla önümüzdeki yıllarda kadın kooperatifi ile ilgili çalışmaların artacağı öngörülmektedir.

4.13. İncelenen Tezlerin Kabul Edildiği Enstitülere Göre Dağılımı

İncelenen lisansüstü çalışmaların kabul edildikleri enstitü çeşitleri Şekil 12’de gösterilmiştir.

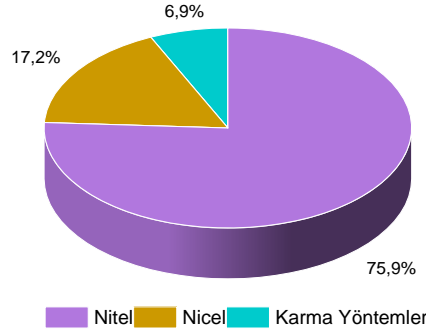

Şekil 12. Lisansüstü çalışmaların kabul edildikleri enstitüler

Şekil 12 incelendiğinde 29 lisansüstü çalışmanın 22'si (%75,9) Sosyal Bilimler Enstitüsünde, 5'i (%17,2) Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde, 2'si (%6,9) Fen Bilimleri Enstitüsünde yapıldığı görülmüştür.

4.14. İncelenen Tezlerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

İncelenen 29 lisansüstü çalışmanın araştırma yöntemleri Şekil 13'te gösterilmiştir.

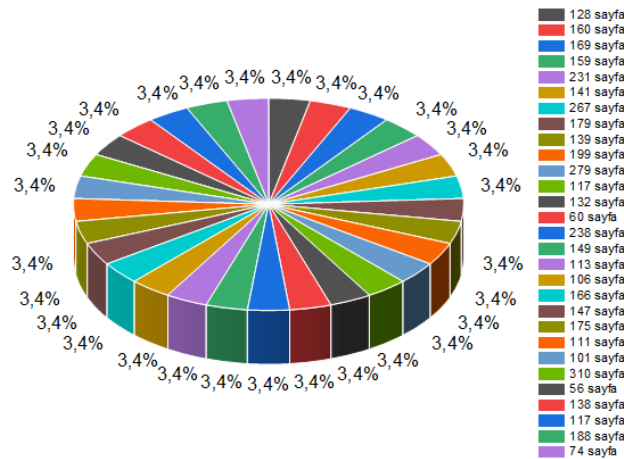

Şekil 13. Lisansüstü çalışmaların araştırma yöntemleri

Şekil 13 incelendiğinde 22 çalışmanın (%75,9) nitel, 5 çalışmanın (%17,2) nicel ve 2 çalışmanın (%6,9) karma yöntemler ile gerçekleştirildiği görülmüştür.

4.15. İncelenen Tezlerin Sayfa Sayılarına Göre Dağılımı

İncelenen lisansüstü çalışmaların sayfa sayıları Şekil 14'te gösterilmiştir.

Şekil 14. Lisansüstü çalışmaların sayfa sayıları

Şekil 14 incelendiğinde 29 çalışmanın her birinin farklı sayfalarda olduğu gözlenmiştir. Konuyla ilgili çalışmaların ortalama sayfa sayıları $156,86 \pm 61,09$ olarak bulunmuştur.

4.16. İncelenen Tezlerin Bulgulara Göre Dağılımı

Konu ile ilgili incelenen 29 lisansüstü çalışmanın bazı önemli bulguları Tablo 5'te verilmiştir.

Yazar	Bazı Önemli Bulgular	n (%)
Özdemir (2009)	Çalışmada, yatay bir organizasyon yapısının işlevselliği, hiyerarşinin ortadan kalktığı temel bulgulardan biridir. Diğer bir bulgu ise kooperatifin gönüllü sayısını artırmaya yönelik genel bir politikasının olmamasıdır.	1 (%3,45)
Sönmez (2011)	Çalışmada, kooperatif ortaklarının çoğunluğunun evli olmasının kooperatif çalışmalarına katılımı engelleyici bir faktör olarak görülmediği belirlenmiştir. Yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, Çorum ilinin Köprübaşı köyündeki kooperatif ortaklarının, Amasya ilinin Şeyhsadi köyündeki kooperatif ortaklarına kıyasla ürünlerini daha çok kooperatif aracılığıyla pazarladıkları tespit edilmiştir. Ortakların ekonomik kararlar alırken eşlerine %37,6 oranında mutlaka danıştıkları, %31,62'sinin ise birlikte kararlar aldıkları görülmüştür. Ayrıca, kazançlarını çoğunlukla çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak veya eşlerine vermek suretiyle değerlendirdikleri de gözlemlenmiştir.	1 (%3,45)
Özakın (2012)	Çalışmada, Amargi'nin feminizm yaklaşımının altını çizen kavram olarak "çapraz politika" tespit edilmiştir. Türkiye bağlamında yürütülen 'diyalojik konumlu epistemoloji' ve antimilitarist politikalara göre kadınlar arasındaki farklılık ve çeşitlilik vurgulanmaktadır.	1 (%3,45)
Varol (2013)	Çalışmada kadınların güç ve güçlendirme kavramsallaştırmaları, bu çalışma çerçevesinde yapılan içsel güç ve birlikte güç tanımlarıyla uyumludur. Ancak değişme gücü kadınlar tarafından güç ve güçlendirme olarak tanımlanmamıştır. Kooperatife katılım sonucunda kadınlar pratik ve stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarından çok, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaktadır.	1 (%3,45)
Atalay (2016)	Çalışmada geleneksel zanaat uygulamalarının yeniden yorumlanmasıyla tekstil ve giysi tasarımını içeren bir koleksiyon oluşturulmuştur. Bu sayede, zanaatın seri üretime kıyasla daha kalıcı ve yüksek kaliteli ürünler üretme potansiyeline vurgu yapılmıştır.	1 (%3,45)
Avşar (2017)	Çalışmada araştırma kapsamında incelenen yerleşim yerlerinden Akin Mahallesi'nde, küçükbaş hayvancılığın yoğun olması sebebiyle, kadınlara süt ve süt ürünleri üretimi konusunda eğitim verilerek ürettikleri ürünleri pazarlayabilecekleri bir pazar alanının oluşturulması ve mahallenin kalkınması için bu ürünler üzerinden bir kooperatifin kurulması önerilebilir. Beylikova İlçesi'nde mevcut süt potansiyeli üzerine bir kadın kooperatifi kurulabilir. Ancak, Cevizli Mahallesi'nde kıraç arazinin fazla olması ve su imkanlarının sınırlı olması gibi nedenlerden dolayı tarım alanı ile ilgili bir kooperatif kurulamayacağı sonucuna varılmıştır. Çalışmanın sonucunda, yazar kırsal kesimde yaşayan kadınların kendilerini tanımadıklarını ve özgüven eksikliği yaşadıklarını belirtmiştir. Yazar, çalışma sorularını ne kadar basit bir dille ifade etmeye çalışsa da, bunun yeterince anlaşılır olmadığını düşündüğünü belirtmiştir.	1 (%3,45)
Akkaya (2018)	Çalışmada, genellikle finansal hiyerarşi teorisiyle açıklanabilen kadın kooperatiflerinin en büyük finansal sorununun özsermaye yetersizliği olduğunu belirlemiştir. Sermaye yapılarının ve finansal yapıların güçlendirilmesi durumunda, kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir kırsal turizm ve dolayısıyla ülkemizin sürdürülebilir kalkınmasına daha fazla katkı sağlayabilecekleri düşünülmektedir.	1 (%3,45)
Kazar (2019)	Çalışmada, kadın kooperatifinde çalışanların sosyo-ekonomik durumlarına göre kooperatiflerin rolü değerlendirildiğinde, parasal açıdan yoksulluğun azaltılmasında kadın kooperatiflerinin rolünün sınırlı olduğu bulunmuştur.	1 (%3,45)
İlgün (2020)	Çalışmada, kooperatiflere verilen önem sayesinde bölüşüm sorununa ve gelir eşitsizliğine çözüm olabileceği gibi aynı zamanda ülke ekonomisine de büyük katkılar sağlayabileceğini belirtilmiştir.	1 (%3,45)
Özkul (2020)	Çalışmada, yapılan analizler sonucunda kadın girişimcilerin girişimci olmalarının arkasında ki nedenler literatürde de bahsedilen nedenlerden farklı bulunmamıştır ve literatür ile örtüştüğü belirtilmiştir. Kadınları girişimciliğe iten ve çeken nedenler vardır, araştırma kapsamında da kadınlar bu doğrultuda yanıtlar vermişlerdir.	1 (%3,45)
Kaya Köse (2021)	Çalışmada, tasarımcı olan araştırmacı, katılımcıların yeni ürün geliştirme sürecinde eylemi kolaylaştıran, kolektif çalışmayı teşvik eden ve katılımcıların sonuç ürününü görselleştirebilecekleri bir süreç tasarlamıştır. Gerçekleştirilen uygulamaların sonucunda, geleneksel becerilerle yerel üretimlerini sürdüren katılımcılar için tasarımcı işbirliğinde ürün geliştirme sürecinde kullanılabilecek bir müdahale metodolojisi sunulmuştur.	1 (%3,45)
Kahrıman (2021)	Çalışmada, kadınların kadın örgütlenmesine yönelik umduklarını bulabilmeleri, umutlarını kesmemeleri ve emeklerinin hak ettiği değeri görmesi adına kadın kooperatiflerine yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiği belirtilmiştir.	1 (%3,45)
Ceylan (2021)	Çalışmada, çalışan kooperatifin kâr amacı gütmeyeceği, o yörede yaşayan kadınları bir araya getirdiği ve birlikte potansiyel bir güç elde ettikleri belirtilmiştir. Böylece kooperatiflerin kırsaldaki kadın üzerinden yeni bir sosyal anlam kazandığı vurgulanmıştır.	1 (%3,45)
Sezer (2022)	Çalışmada, ilçelerde kooperatif kurup güçlerini birleştirmek ve ekonomiye katılmak, istihdam etmek, kadın yoksulluğunu azaltmak, toplumsal cinsiyet noktasında kadınlarımızı her türlü haksız rekabetten kurtarabilmek, kadın kooperatiflerinin sayısının artırılması ve kadını güçlendirmek ile mümkün görüldüğü belirtilmiştir.	1 (%3,45)

Yıldırım (2022)	Çalışmada, kadınların kooperatif faaliyetleri sonucunda elde ettikleri gelirle ihtiyaçlarını karşıladıkları ve yoksulluk düzeylerinin azaldığı görülmüştür. Paylaşılan bulgulardan bir diğeri ise katılımcıların büyük çoğunluğunun kadın kooperatiflerinin formel olmayan yöntemlerle haberdar oldukları ve kadın kooperatiflerinin kurulmasında kamu kurumlarının önemli rol üstlendiği tespit edilmiştir.	1 (%3,45)
Cazgır (2022)	Çalışmada, literatür ve saha araştırmalarının incelenmesine dayanan sonuçlar üç başlık etrafında sunulmuştur. Kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliği, iş ve istihdamın demokratikleştirilmesi, dönüştürücü gündem yerelden başlıkları değerlendirilmiştir.	1 (%3,45)
Erdoğan (2022)	Çalışmada, görüşme yapılan tüm kadın kooperatiflerinin kadınlara istihdam yarattığına, kadınlara maddi gelir ve sosyal fayda sağladığına, aile içerisindeki iş bölümü süreçlerinin genel itibarıyla değiştiğine ve kadınların kamusal alan içerisinde görünür kıldığı belirtilmiştir.	1 (%3,45)
Güzel (2022)	Çalışmada, elde edilen bulgular doğrultusunda kooperatifçilik alanında daha önceden yapılmış çalışmalarla karşılaştırıldığında, bu çalışmanın daha önceki çalışmalarda yeterince işlenmemiş olan kooperatiflerin başarıları ve başarılarının nasıl ölçüleceği konusuna odaklandığı görülmektedir. Bu anlamda yazar çalışmanın kooperatiflerle ilgili literatüre katkıda bulunacağını belirtmiştir.	1 (%3,45)
Şenlik (2022)	Çalışmada, katılımcıların kooperatifçilik deneyimleri ile kendi kooperatiflerinde çalışma sürelerinin aynı olması, aynı kooperatifte devamlılık sağladıklarını göstermektedir. Yaş aralıklarına bakıldığında çocuklarını büyümüş kadınların daha çok kooperatifin yönetim organlarında olmayı tercih ettiği belirtilmiştir. Kadınların azımsanmayacak kadar otokratik liderlik tarzı eğiliminde olduğu ya da başka bir ifadeyle otokratik liderlik tarzı olan kadınların kooperatif kurma eğilimi daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Kadın kooperatiflerinde başkan, yönetim kurulu ve ortakların sıklıkla değiştiği vurgulanmıştır. Kadın kooperatifindeki kadın üyelerin eğitim düzeylerinin, aylık gelirlerinin ve kooperatifçilik tecrübelerinin başkanlarına oranla düşük düzeyde olduğu belirtilmiştir.	1 (%3,45)
Bülbüller (2022)	Çalışma sonuçları Türkiye’de kadın kooperatiflerinin hızla gelişmekte olan bir alan olarak destek mekanizmalarına ihtiyacı olduğunu göstermiştir. Kadın kooperatiflerine yönelik destek mekanizmaları hukuki düzenlemeler, vergi indirimleri, katma değeri yüksek olan ürün ve hizmet alanlarında nitelikli iş gücü yetiştirmeye yönelik eğitim ve mentorluk destekleri, pazar paylarını iyileştirmelerine yönelik yapılacak sosyal satın alım süreçleri olarak sıralanabileceği belirtilmiştir.	1 (%3,45)
Koç (2023)	Çalışmada, kadınların kendi yaşamları hakkında stratejik kararlar alabilme kabiliyetlerinin kooperatiften sonra değişime uğradığı belirtilmiştir. Ancak söz konusu değişim her kadın için aynı düzeyde bulunmamıştır. Değişimin beraberinde getirdiği güçlenme ise bazı kadınlar için günlük hayatlarında baş edici bir güçlenme yaratırken bazı kadınlar için dönüştürücü bir güçlenme yarattığı belirtilmiştir.	1 (%3,45)
Kurooğlu (2023)	Çalışmada, dijital pazarı aktif kullanan kooperatiflerin gelir düzeylerini %50 oranında arttırabildikleri görüldüğü belirtilmiştir. Kadın kooperatifleri arasında ürün gönderiminin daha yaygın olduğu görülmüş, kadınların dijitali kullanmada zorlandıkları için genç nüfusun yardımına ihtiyaç duydukları saptanmıştır.	1 (%3,45)
Kaymaz (2023)	Çalışmada, kooperatif bünyesinde yer alan kadın girişimcilerin ev işleri ile yoğun şekilde ilgilendiği, çeşitli hobilere sahip oldukları, ev dışında sosyal bir hayata sahip oldukları, sosyal ve ekonomik anlamda büyük ölçüde bağımsız olduklarını ve hayat kalitelerinin yükseldiği belirtilmiştir.	1 (%3,45)
Arslan (2023)	Çalışmada, kooperatifler aracılığıyla kadınların güçlenmesinin mümkün olduğu ve kooperatif ortağı kadınların bireysel/psikolojik, sosyo-kültürel, ekonomik ve politik boyutlarda güçlendiği belirtilmiştir.	1 (%3,45)
Andiç (2023)	Çalışmada, sürdürülebilir kalkınma modelinde yer alan kadın kooperatifçiliğinin güçlendirilmesi yönündeki gayretler; kadının, ailenin ve toplumun güçlenmesinde önemli bir rol üstlendiği belirtilmiştir.	1 (%3,45)
Şimşek (2023)	Çalışmada, kadın kooperatifleri ve sürdürülebilirlik arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu, iş birliği ve dayanışma temelli kurulmuş olan kadın kooperatiflerinde ortak olan ve çalışan girişimci kadınların bireysel, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan güçlendikleri ve yaşadıkları bölgeyi de sosyal, ekonomik ve çevresel unsurlar bakımından mekânsal olarak güçlendirdikleri ve böylece sürdürülebilir kalkınmaya da önemli katkı verdikleri belirtilmiştir.	1 (%3,45)
Nuhoğlu (2023)	Çalışmada, yerel ekonomik kalkınma faktörlerine yönelik katılımcıların tutumlarının kadın kooperatifinin lokasyonuna ve türüne göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte kooperatifin deneyim yılına göre kadın kooperatiflerinin kadının sosyalleşmesine, yöre yatırımlarına, kadın istihdamına, hane gelirine, kadının kişisel gelişimine ve yerel üretime katkısı istatistiki olarak %5 önem düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği belirtilmiştir.	1 (%3,45)
Akdemir (2023)	Çalışmada, kadınların kadın kooperatiflerine katılarak ekonomik, psikolojik, sosyal ve örgütsel güçlenme elde ettikleri; psikolojik, sosyal ve örgütsel güçlenmenin kadınların gündelik yaşamlarında ekonomik güçlenmeye göre daha etkili değişikliklerse sebep olduğu ve toplumsal yeniden üretim görev ve sorumluluklarının kadınların günlük yaşamlarındaki tercih ve faaliyetleri üzerinde kısıtlayıcı etkileri olduğu bulgularına ulaşılmıştır.	1 (%3,45)
Otcu (2023)	Çalışmada, araştırma bölgesinde üretici kadınların %55,24’ünün kooperatiflere ortak olmak istediği belirlenmiştir. Kadınların %60,95’i ailesinin kooperatife katılmalarına destek vermeyeceğini düşünmektedir.	1 (%3,45)

Tablo 5 incelendiğinde incelenen 29 lisansüstü çalışmanın bazı ortak bulgulara sahip olsalarda genel anlamda farklı sonuçlara ulaştığı görülmüştür. Tüm çalışmalar kadın kooperatifi ekseninde ortak bir noktaya sahip olsalar da araştırdıkları konu, örneklem anlamında farklılıklar taşımaktadır.

5. SONUÇLAR

Kadın kooperatifleri, kadınların ortak bir amaç etrafında toplandığı oluşumlar olarak nitelendirilmektedir. Günümüzde bu amaçlar genellikle ekonomik sebepler, sosyalleşmek gibi ana başlıklar altında toplanabilmektedir. Kadın kooperatifleri kuruluş aşamasından itibaren çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu sorunlar yönetsel, ekonomik, üyesel ve işleyişsel olabilmektedir. Kadın kooperatiflerinin yaşadığı zorluklar uluslararası literatürde (yönetimde kadın ağırlıklı kooperatifler) yaygın olarak çalışılmaktadır. Türkiye’de son yıllarda bu alandaki çalışmalar artış göstermektedir. Kadın kooperatiflerinin yaşadığı sorunlar ortaya çıkarıldıkça bu alanda iyileştirmeler olacağı kanaatindeyiz. Bu doğrultuda çalışmada kadın kooperatifi alanında yapılan lisansüstü tezler ele alınmıştır. Çalışmada YÖK tez veri tabanında başlığında veya özet kısmında “kadın kooperatif” kelimesi (ekleriyle birlikte) geçen lisansüstü çalışmalar bibliyometrik analize tabi tutulmuştur. İncelenen tezlerin dilleri incelendiğinde 25 çalışma Türkçe (%86,2), 4 çalışma (%13,8) İngilizce dilinde yapıldığı belirlenmiştir. Tezlerin %34,48’inde “Kadın Kooperatifleri”, %24,14’ünde “Kadın Kooperatifi”, %10,34’ünde “Kooperatifler”, %10,34’ünde “Kooperatifçilik”, %10,34’ünde “Kooperatif”, %10,34’ünde “Kadın Güçlenmesi” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Tablo 2 dışında incelenen 29 çalışmada 121 adet benzersiz anahtar kelime kullanıldığı görülmüştür. Çalışmalar yazar cinsiyeti bazında değerlendirildiğinde 27 çalışmanın (%93,10) yazarı kadın, 2 çalışmanın (%6,90) yazarı erkek olarak bulunmuştur. İncelenen tezlerin 21’i (%72,413) yüksek lisans, 7’si (%24,137) doktora, 1’i (%3,450) sanatta yeterlik tezi olarak tespit edilmiştir. Yayınlanan 29 çalışma incelendiğinde, 2009-2019 yılları arasında yalnızca bir tez yayınlanmıştır. 2020 yılında 2 adet, 2021 yılında 3 adet, 2022 yılında 7 adet, 2023 yılında 9 adet lisansüstü çalışma yayınlamıştır. Lisansüstü tezler incelendiğinde danışman ünvanlarının 9’u (%31) Dr. Öğr. Üyesi, 8’i (%27,60) Doç. Dr., 12’si (%41,40) Prof. Dr. olduğu belirlenmiştir. Ayrıca 29 lisansüstü çalışmanın 4’ü (%13,80) vakıf, 25’i (%86,2) devlet üniversitelerinde yayınlanmıştır. Lisansüstü çalışmaların 4’ünün (%13,8) İşletme Anabilimdalında, 3’ünün (%10,3) Sosyoloji Anabilimdalında, 2’sinin (%6,9) Kadın Araştırmaları Anabilimdalında, 2’sinin (%6,9) Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilimdalında, 2’sinin (%6,9) İktisat Anabilimdalında kabul edildiği görülmüştür. 29 lisansüstü çalışmanın 4’ünün (%13,8) Orta Doğu Teknik Üniversitesinde, 2’sinin Tokat

Gaziosmanpaşa Üniversitesinde hazırlandığı görülmüştür. Bölge bazında en çok çalışmanın İç Anadolu Bölgesinde (11 adet) yapıldığı görülmüştür. Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde konuyla ilgili yalnızca birer adet lisansüstü çalışma yapılmıştır. 29 lisansüstü çalışmanın 22'si (%75,9) Sosyal Bilimler Enstitüsünde, 5'i (%17,2) Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde, 2'si (%6,9) Fen Bilimleri Enstitüsünde yapıldığı görülmüştür. Bunun yanında 22 çalışmada (%75,9) nitel, 5 çalışmada (%17,2) nicel, 2 çalışmada (%6,9) karma yöntem tercih edildiği görülmüştür. Sayfa sayıları itibariyle 29 tezin her birinin farklı sayfa sayılarına sahip olduğu ve sayfa sayılarının ortalama $156,86 \pm 61,09$ arasında olduğu tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, ülkemizde konuyla ilgili yapılan 29 adet çalışmanın sayısı yetersiz bulunmuştur. Kooperatif alanındaki toplam 1468 çalışmanın yalnızca 29 tanesi kadın kooperatifleri üzerinedir. Çalışmaların son yıllarda artması ise konuya olan ilginin arttığını göstermektedir. 29 lisansüstü çalışmanın 21'i 2020 yılından sonra yayınlanmıştır. Konuya olan ilginin ilerleyen yıllarda artarak devam edeceği düşünülmektedir. 29 çalışmanın 25'inin Türkçe ve 4'ünün İngilizce olması ve yabancı dilde yazılan 4 lisansüstü çalışmanın aynı üniversitede yapılması yabancı dil kullanılan tezlerin bazı üniversitelerde toplandığı düşüncesi oluşturmuştur. Diğer üniversitelerin de uluslararası literatüre daha çok katkı sağlaması için lisansüstü çalışmalarını İngilizce dilinde yayınlanmasının değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Çalışmaların yazar cinsiyetleri incelendiğinde kadın yazar sayısının erkek yazar sayısına göre oldukça fazla olduğu gözlenmiştir. Bu konuyla ilgili erkek öğrencilerin kadın kooperatifleri ile ilgili çalışmalara daha fazla katılması danışmanlar tarafından değerlendirilebilir. İncelenen tezler 25 üniversitede kabul edilmiştir. Türkiye'deki üniversite sayısı, illerde bulunan kadın kooperatifi sayıları düşünüldüğünde bu alanda çalışmaların eksik kaldığı düşünülmektedir. Üniversitelerin ve tez danışmanlarının öğrencilerini bu konuya yönlendirerek literatüre daha fazla bilgi eklenmesi sağlanabilir. Çalışmalar büyük ölçüde nitel araştırma yöntemleri ile yapılmıştır. Bunun sebebinin nitel araştırma örnekleminin nicel araştırma yöntemlerine göre daha az sayıda kişi gerektirmesi olabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, kadın kooperatifleriyle ilgili 25 üniversitede yapılan 29 lisansüstü çalışma ülkemizde bulunan üniversite sayısı ve neredeyse her ilde bulunan kadın kooperatiflerinin sayısı ile kıyaslandığında oldukça yetersiz bulunmuştur. Üniversitelerin, danışmanların, ilgili Bakanlıkların yönlendirmesiyle konuya daha fazla araştırmacının ilgi göstereceği düşünülmektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI BEYANI

Araştırmacıların çalışmaya katkı oranları eşittir.

ÇATIŞMA BEYANI

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

REFERENCES / KAYNAKLAR

Akdemir, K. A. (2023). *Women's empowerment in Turkish women's cooperatives: An ethnographic account* (Basılmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Akkaya, F. A. (2018). *Türkiye'de kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir kırsal turizmdeki önemi ve finansal performanslarının analizi* (Basılmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

Al, U., & Coştur, R. (2007). Türk psikoloji dergisi'nin bibliyometrik profili. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(2), 142-163.

Al, U., & Tonta, Y. (2004). Atıf analizi: Hacettepe üniversitesi kütüphanecilik bölümü tezlerinde atıf yapılan kaynaklar. *Bilgi Dünyası*, 5(1), 19-47.

Andiç, H. (2023). *Türkiye'de kadın kooperatifçiliğinin incelenmesi: Giresun ili örneği* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Giresun Üniversitesi, Giresun.

Arslan, G. (2023). *Güçlenme bağlamında kadın kooperatifleri: Feminist bir araştırma* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Atalay, D. (2016). *Kültürel kimlik ve zanaat kavramlarının çağdaş tasarım üzerindeki etkileri araştırma* (Basılmamış sanatta yeterlik tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.

Avşar, G. (2017). *Kırsal kalkınmada kadın kooperatiflerinin önemi: Eskişehir ilçe ve mahallelerinde kadın kooperatifi potansiyeli* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Aydın, N. (2018). Nitel araştırma yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2(2), 60-71.

Bülbüller, G. (2022). *Türkiye'de kadın kooperatiflerinin sosyal dayanışma ekonomisi kapsamında incelenmesi: İzmir ili örneği* (Basılmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Cazgır, K. D. (2022). *Women's empowerment through co-operatives: The case of women's cooperatives in İzmir* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Ceylan, Ö. (2021). *Kırsaldaki kadınların sosyal kooperatiflerin oluşumundaki rolü: Aşar Bala'm kadın kooperatifi incelemesi* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

Değirmenci, S. (2023). Örgütlenme modeli olarak kadın kooperatifleri: Patriyarkal kapitalizmde başarı kriterlerinin eleştirisi. *Fe Dergi*, 15(1), 210-231.

Diodato, V. P. (1994). *Dictionary of bibliometrics*. Portland: The Hawthorne Press.

Duguid, F., Durutaş, G., & Wodzicki, M. (2015). *Türkiye'de kadın kooperatifleri'nin mevcut durumu*. Erişim tarihi: 01.02.2024, https://aile.gov.tr/media/97717/turkiyede_kooperatifcilik_kadin.pdf

- Erdoğan, M., (2022). *Türkiye’de kooperatiflerin kadınların toplumsal konumları üzerindeki etkileri: Gaziantep kadın kooperatifleri örneği* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Evren, S., & Kozak, N. (2012). Türkiye’de 2000-2010 yılları arasında yayımlanan turizm konulu makalelerin bibliyometrik analizi. *VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 12(15).
- Güzel, O. (2022). *Kooperatifler için başarıyı etkileyen faktörler ve bir ölçek geliştirme çalışması* (Basılmamış doktora tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- İlgün, B. (2020). *Türkiye’de bölüşüm sorunu ve kooperatifler* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- İnan, H. (2008). Türkiye’de tarımsal kooperatifçilik ve AB modeli. *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*, 2008-73.
- Kahrıman, E. (2021). *Bir kadın kooperatifi ve kadınların dayanışma deneyimleri* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kaymaz, S. (2023). *Türkiye’de kadın girişimci kooperatifçiliği üzerine bir değerlendirme: Kırşehir örneği* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Kazar, E. N. (2019). *Kadın yoksulluğunu azaltmada kadın kooperatiflerinin rolü: İstanbul ve Bursa örneği* (Basılmamış doktora tezi). Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Kınıklı, F., & Yercan, M. (2023). Üreticilerin süt satış yeri kararında etkili olan faktörlerin analizi: Kooperatif ve özel sektör karşılaştırması. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 28(2), 195-202.
- Koç, B. (2023). *Kırsal alanda kurulan kooperatiflerin kadınların güçlenmesindeki yeri: Manisa ili örneği* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Köse, E. K. (2021). *Karabük kadın kooperatiflerinde yerel üretim ölçeğinde sürdürülebilir ve katılımcı tasarım yaklaşımını benimseyen bir model önerisi* (Basılmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kuruoğlu, G. S. (2023). *Kooperatiflerin dijital dönüşümü bağlamında kadın emeğinin incelenmesi* (Basılmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Nuhoğlu, E. (2023). *Yerel ekonomik kalkınmada kadın kooperatiflerinin rolü: Erzurum örneği* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Erzurum Teknik Üniversitesi, Erzurum.
- Otcu, M. (2023). *Tokat ili merkez ilçede kırsal kadınların tarımsal kooperatiflere katılma isteklerini etkileyen faktörler* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Özakın, A. Ü. (2012). *Accommodating diversity within feminism in Turkey: The Amargi women’s cooperative, 2001-2011* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Özdemir, E. (2009). *Bir sivil toplum kuruluşu (STK) örgütlenme modeli: Amargi kadın kooperatifi* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Özkul, İ. G. (2020). *Kadın girişimciliğini destekleyen sivil toplum kuruluşlarının kadın girişimciliğine etkisinin İstanbul ili için incelenmesi* (Basılmamış doktora tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Şenlik, B. (2022). *Kırsaldaki kadın kooperatiflerinde liderlik ve kurumsallaşma (Bursa örneği)* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Bursa Teknik Üniversitesi, Bursa.
- Sezer, F. A. (2022). *Kadın yoksulluğuyla mücadelede kadın kooperatifleri: Mersin örneği* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Şimşek, B. (2023). *Sürdürülebilir kalkınma amaçları perspektifinden kırsalda kooperatifleşme yöntemini tercih eden kadınların “girişimcilik” deneyimleri* (Basılmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul.

Sönmez, N. İ. (2011). *Kırsal alanda kadın girişimciliğinin desteklenmesinde kooperatifçiliğin rolü (Amasya-Çorum illeri örneği)* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

Tekindal, M., & Uğuz, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 153-172.

Ticaret Bakanlığı. (2024). *Türkiye’de kooperatifçilik*. Erişim tarihi: 01.02.2024, <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/bilgi-bankasi/kooperatifler-hakkinda/turkiyede-kooperatifcilik#:~:text=G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCzde%20GTB%2C%20GTHB%20ve%20%C3%87%C5%9EB,225'tir%5B3%5D>

Ulu, S., & Akdağ, M. (2015). Dergilerde yayınlanan hakem denetimli makalelerin bibliyometrik profili: Selçuk İletişim Örneği. *Selçuk İletişim*, 9(1), 5-21.

Varol, F. C. (2013). *An analysis of women’s cooperatives in urban Turkey in terms of women’s empowerment* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Yalçın, H. (2010). Millî Folklor dergisinin bibliyometrik profili (2007-2009). *Millî Folklor*, 22(85), 205-211.

Yercan, M. (2007). Türkiye ve avrupa birliğinde tarımın örgütlenme deseni ve tarımsal kooperatifler. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 13(1), 19-29.

Yıldırım, P. D. (2022). *Kadın kooperatiflerinin kadınların ekonomik ve sosyal yaşamlarında yarattığı değişimler: Batı akdeniz örneği* (Basılmamış doktora tezi). Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Yılmaz, G. (2017). Restoranlarda bahşiş ile ilgili yayınlanan makalelerin bibliyometrik analizi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), 65-79.

Endüstri 4.0: Yönetim Bilişim Sistemleri Bakış Açısıyla Değerlendirme

Hikmet AKINCI^{1*} , Ümmü Gülsüm KAHRAMAN²

¹ Graduate Student, Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Social Sciences Institute, Department of Management Information Systems, Burdur, Türkiye

² Asst. Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Bucak Zeliha Tolunay School of Applied Technology and Business Administration, Department of Management Information Systems, Burdur, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 24.02.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 25.03.2024

Doi: 10.31200/makuubd.1442339
Derleme Makalesi/Review Article

ÖZET

Teknolojide hızlı ve sürekli gelişim, günümüzdeki koşulları açıklayan hususların başında gelmektedir. Endüstri 4.0, teknolojinin gelişimiyle birlikte üretim süreçlerinde köklü değişimleri ortaya çıkarmıştır. Yönetim bilişim sistemleri de bu değişimlerden etkilenmiştir. Yönetim bilişim sistemleri, işletmelerin faaliyetlerini yürütmesinde veri, bilgi ve enformasyon akışını sağlayan sistemlerdir. Endüstri 4.0 ise dijitalleşme, nesnelerin interneti, büyük veri, yapay zeka gibi teknolojileri kapsayan 4. sanayi devrimidir. Endüstri 4.0, yönetim bilişim sistemleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. Nesnelerin interneti sayesinde üretim süreçlerinde verimlilik artarken, yapay zeka ile karar verme süreçleri iyileşmektedir. Büyük veri analiziyle müşteri ihtiyaçları daha iyi anlaşılmaktadır. Endüstri 4.0'ın yönetim bilişim sistemlerinde kullanımı, işletmelerin rekabet gücünü artırmaktadır. Üretimde verimlilik artışıyla maliyetler düşerken, yenilikçi ürün ve hizmetler geliştirilebilmektedir. Sonuç olarak, dijitalleşmenin etkisiyle Endüstri 4.0'ın yönetim bilişim sistemlerindeki rolü artacaktır. Sistem modernizasyonu ve Endüstri 4.0 bileşenlerinin entegrasyonu ile verimlilik artırılabilir. Çalışmada endüstri 4.0'ın yönetim bilişim sistemleri bakış açısıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Buna göre endüstri 4.0 ve yönetim bilişim sistemleri ile ilgili güncel literatürün taranması suretiyle incelemeler yapılmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre endüstri 4.0 ile birlikte yönetim bilişim sistemlerinde güçlü bir dijital altyapı olması gerekmektedir ve başarı için buna özen gösterilmesi gerekmektedir. Çalışmanın sonuçları dikkate alınarak endüstri 4.0 teknolojilerinin gelişiminin yakından takip edilmesi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Teknoloji, Endüstri 4.0, Yönetim Bilişim Sistemleri.

Industry 4.0: Evaluation From a Management Information Systems Perspective

ABSTRACT

Rapid and continuous development in technology is one of the main issues that explain today's conditions. Industry 4.0 has revealed radical changes in production processes with the development of technology. Management information systems have also been affected by these changes. Management information systems are systems that provide the flow of data, information and information in carrying out the activities of businesses. Industry 4.0 is the 4th industrial revolution that includes technologies such as digitalization, internet of things, big data and artificial intelligence. Industry 4.0 has significant impacts on management information systems. While efficiency in production processes increases thanks to the internet of things, decision-making processes are improved with artificial intelligence. Customer needs are better understood with big data analysis. The use of Industry 4.0 in management information systems increases the competitiveness of businesses. While costs decrease with increased efficiency in production, innovative products and services can be developed. As a result, the role of Industry 4.0 in management information systems will increase with the influence of digitalization. Efficiency can be increased through system modernization and integration of Industry 4.0 components. The aim of the study is to examine industry 4.0 from the perspective of management information systems. Document analysis method, one of the qualitative research methods, was used in the study. Accordingly, examinations were made by scanning the current literature on industry 4.0 and management information systems. According to the results obtained, with industry 4.0, there must be a strong digital infrastructure in management information systems and this should be taken into consideration for success. Considering the results of the study, it is recommended to closely follow the development of industry 4.0 technologies.

Keywords: Technology, Industry 4.0, Management Information Systems.

1. GİRİŞ

Teknolojik yenilikler kaçınılmaz olarak dünyada hızlı bir değişimi tetiklemektedir. Hem gelişme hem de yayılma açısından inovasyonun hızı her zamankinden daha fazla artmıştır. Öte

yandan teknolojik yenilikler, hızın ötesinde tamamen yeni endüstrilerin ve iş türlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca teknolojik yenilikler imalat ekonomilerinden bilgi ve hizmet ekonomilerine doğru küresel bir geçişe yol açmaktadır (Yüksel & Şener, 2017). Bu gelişmeler yönetim bilişim sistemleri bakış açısıyla endüstri 4.0 ile ilişkili olması yönüyle çalışmada üzerinde durulacak hususlar arasında yer almaktadır.

Dördüncü Sanayi Devrimi ya da diğer adıyla endüstri 4.0, teknolojide yaşanan gelişmelerin sürekli hale gelmesiyle birlikte üretimin büyük bir ivme kazanması ile karakterize edilmektedir (Yılmaz vd., 2020). Endüstri 4.0 ile birlikte pek çok yeni teknoloji insan hayatına girmiştir. Endüstri 4.0'ın etkileri hayatın her alanında görüldüğü için konuyla ilgili çok sayıda araştırma yapılmaktadır.

Yönetim bilişim sistemleri, son yıllarda hızla gelişen bir disiplindir. İnsan, teknoloji ve işletme ilişkilerini bütüncül bir yaklaşımla ele alan yönetim bilişim sistemleri, teknolojinin stratejik ve yönetsel açıdan etkili kullanımına odaklanmaktadır (Damar & Bölen, 2021). Bu yönüyle yönetim bilişim sistemleri, günümüz rekabet ortamında kritik bir araç niteliği taşımaktadır.

Yönetim bilişim sistemleri, işletmelerin değişim ve yenilikleri yakından takip etmesini gerektiren bir yapıdadır. Yönetim bilişim sistemleri, teknolojinin insan hayatının merkezinde olmaya başlaması ile birlikte hizmet, üretim ve verimlilik gibi konularda belirleyici roller üstlenmeye başlamıştır (Şahin, 2014). Bilgisayar tabanlı bilgi sistemi niteliği taşıyan yönetim bilişim sistemleri, Endüstri 4.0'ın hızlı bir şekilde gelişmesine paralel olarak fonksiyonel yapısını korumaya devam etmektedir. Çalışmada bu durum üzerinde durularak mevcut durum ve gelecek beklentisi hakkında bilgilere yer verilmektedir.

İşletmelerin yoğun rekabet ortamında faaliyetlerini başarılı bir şekilde sürdürebilmesi için doğru ve etkili kararlar alması beklenmektedir. Yönetim bilişim sistemleri, işletmelerin alacağı stratejik kararlarda gerekli bilgilerin ve verilerin temin edilmesine katkıda bulunmaktadır (Özkoç, 2019). Endüstri 4.0 teknolojilerinin bu süreçte kolaylaştırıcı şekilde roller üstlenmesi beklenmektedir. Bu da çalışmanın temel odak noktalarından birisidir. Endüstri 4.0 ve yönetim bilişim sistemleri arasındaki ilişkinin açıklanması, çalışmanın öncelikleri arasındadır.

Yönetim bilişim sistemleri, dijital dönüşümün hızla devam ettiği 21. yüzyıl koşullarında giderek daha fazla gündeme gelmektedir. Yönetim bilişim sistemleri kapsamında atılan

adımları çok yönlü bir biçimde değerlendirmek gerekmektedir. Yönetim bilişim sistemleri ile ilişkili alanlarda yaşanan gelişmelere paralel olarak süreçlerin geniş bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekliliği doğmaktadır. Yönetim bilişim sistemlerinde bilgi ve veri elde edilmesi, verilerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi gibi alanlarda endüstri 4.0'ın büyük etkileri bulunmaktadır (Kişi, 2020). Bu etkilerin biçimi ve düzeyi çalışmada üzerinde durulan hususlar arasında yer almaktadır.

Bilişim sistemlerinin etkin şekilde kullanılması, üretimden başlayarak tüm süreçlerde etkisini göstermektedir. Yönetim bilişim sistemleri, yeni teknolojilerin etkin bir şekilde entegre edilmesi ile birlikte değişimler ve gelişmeler karşısında hazırlıklı olmayı sağlamaktadır (Asar & Esen, 2021). Yeni teknolojilerin ortaya çıkması ve entegre edilmesi noktasında Endüstri 4.0 ile yakın ilişkiler gözlenmesi beklenmektedir. Çalışmada bu hususlar üzerinde durularak açıklamalara yer verilirken farklı Endüstri 4.0 teknolojileri açısından değerlendirmeler yapılmaktadır.

Bilgisayar tabanlı bilişim sistemi olarak nitelendirilen yönetim bilişim sistemleri, yürütülen faaliyetlere dair işletme kayıtları meydana getirmektedir. Yönetim bilişim sistemleri alanında yetkin olan kişilerin Endüstri 4.0 konusundaki farkındalık düzeylerinin daha yüksek olması beklenmektedir (Doğan & Baloğlu, 2020). Yönetim bilişim sistemleri yetkinliği ve endüstri 4.0 farkındalığı arasındaki ilişki, aynı zamanda konunun ilgi çeken yapısını açıklamada yardımcı roller üstlenmektedir. Bu da Endüstri 4.0'ın yönetim bilişim sistemleri açısından incelenmesini önemli hale getirmektedir.

Yönetim bilişim sistemleri ve Endüstri 4.0 arasındaki ilişki, çalışmanın problem durumunu meydana getirmektedir. Bu çalışmanın amacı Endüstri 4.0'ın yönetim bilişim sistemleri bakış açısıyla incelenmesidir. Endüstri 4.0 teknolojilerinin kullanımında yönetim bilişim sistemlerinin etkilerinin örnekler eşliğinde değerlendirilmesi, çalışmanın öncelikli amaçları arasındadır. Çalışmada ayrıca yönetim bilişim sistemlerinin Endüstri 4.0'ın kullanımındaki yansımalarına yer verilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Buna göre Endüstri 4.0 ve yönetim bilişim sistemleri ile ilgili güncel literatürün taranması suretiyle incelemeler yapılmıştır. Yapılan tarama kapsamında YÖK Tez Merkezi, Dergipark, Google Scholar gibi veri tabanları kullanılarak ilerleme kaydedilmiştir.

Endüstri 4.0 ve yönetim bilişim sistemleri hakkındaki güncel literatürün taranması suretiyle alanda ilerleme kaydedilmesi bağlamında bu çalışmada öncelikli olarak Endüstri 4.0'ın ayrıntılı kapsamına ve tarihsel gelişimine yer verilmektedir. Çalışmanın devamında ise Endüstri 4.0 hakkında temel bilgilere yer verilmektedir. Yönetim bilişim sistemlerinde Endüstri 4.0'ın incelenmesi ile birlikte çalışmanın tamamlanması tasarlanmaktadır. Böyle bir çalışma hazırlanması, Endüstri 4.0 ve yönetim bilişim sistemleri etkileşiminin kapsamını ortaya koymada fayda sağlamaktadır.

Günümüzde pek çok farklı disiplinin yoğun bir şekilde incelediği Endüstri 4.0'ın yönetim bilişim sistemleri bakış açısıyla değerlendirilmesi çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır. Çalışmada benzer araştırmalar için referans niteliği taşıyacak bilgilere ulaşılması beklenmektedir.

2. ENDÜSTRİ 4.0

2.1. Endüstri 4.0'ın Tanımı ve Tarihi Gelişimi

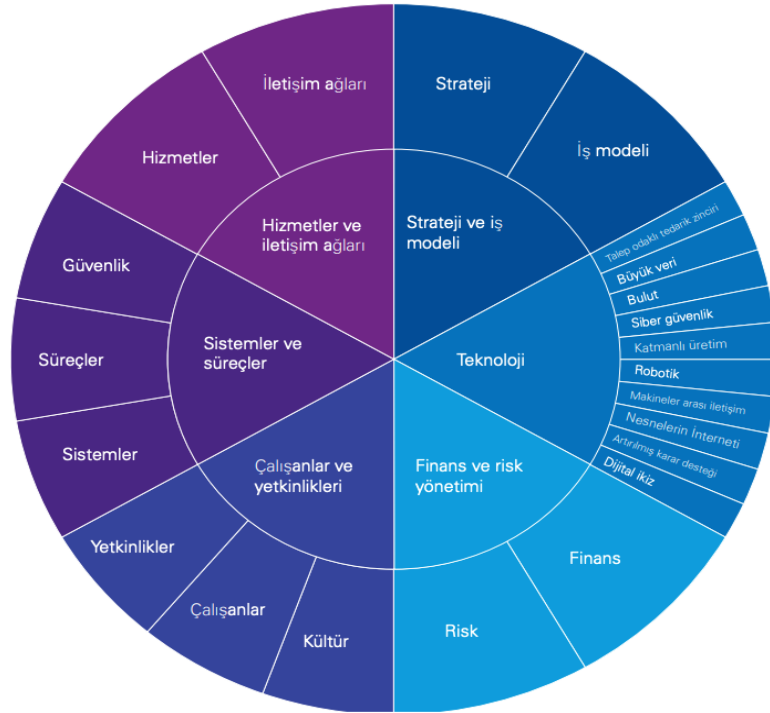
“Endüstri 4.0; karmaşık fiziksel makineler ile cihazların, toplumda ve ticarete meydana gelen problemlerin daha iyi bir şekilde tahmini, kontrolü ve planlanması amacıyla kullanılan ağa bağlı sensörler ve yazılımlar ile bütünleşmesidir” (Aydınbaş & Erdinç, 2023). Bu tanıma göre Endüstri 4.0 insan hayatına yeni giren teknolojiler etrafında açıklanmaktadır. Endüstri 4.0 ile birlikte hedeflenenler de bu tanımda yer verilen hususlar arasındadır. Üretim süreçlerinde yeni teknolojilerin etkin bir biçimde kullanılması, Endüstri 4.0'ı açıklayan hususlardan bir tanesidir (Koç & Özcan, 2023). Bu bilgilerden hareketle Endüstri 4.0'ın teknolojiye yaşanan gelişmelerle karakterize edildiği çıkarımı yapılabilir. Ayrıca Endüstri 4.0'ın farklı kullanım alanlarının olduğu verilen bilgiler eşliğinde yapılabilecek yorumlar arasındadır.

Dijitalleşme, yirmi birinci yüzyılın temel dinamiklerinden bir tanesidir ve Endüstri 4.0'ın tarihi gelişim sürecinde merkezi rol üstlenmektedir. Endüstri 4.0, 2011'de Almanya'da ortaya çıkarak hızla gelişmiştir ve gelişmeye devam etmektedir. Endüstri 4.0, hataların minimize edilmesi suretiyle hızlı bir biçimde üretim yapılmasının yanı sıra üretimde sanal ve robotik teknolojilerin etkin bir biçimde kullanımını kapsayan dijital teknolojileri kapsamaktadır (Sağlam, 2023). Endüstri 4.0'ın uygulanmasında dijital teknolojilerin merkezi bir konuma sahip olması, konuyla ilgili değerlendirmelerde dijitalleşmenin ön planda olmasını beraberinde getirmektedir. Hataların en düşük seviyeye indirilmesi ve verimliliğin en yüksek seviyeye

ulaştırılması, endüstri 4.0 hakkında getirilen açıklamalarda öne çıkan hususlar olarak görülmektedir.

Teknolojinin gelişmesi, üretim süreçlerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Endüstri 4.0 ile birlikte bu değişimin üretim süreçlerini yeniden tasarlayacak bir noktaya geldiği söylenebilir. Endüstri 4.0, üretim süreçlerinde en yeni teknolojileri kullanırken hatalar ile maliyetleri en düşük seviyeye indirmekte, hızlı üretim yaparken kaliteyi de yükseltmektedir (Bal & Çavdar, 2023). Kalite, günümüzde işletmelerin rakiplerinden ayırt edilmesi ve pazarda iyi bir konuma sahip olması için belirleyici roller üstlenmesi sebebiyle Endüstri 4.0'ın kaliteyi artırmaya yönelik etkilerinin önemi büyüktür.

Endüstri 4.0, üretimde rekabet gücünü artırmaya yönelik bir içeriğe sahiptir (Acet & Koç, 2020) ve çok sayıda farklı bileşeni (boyutu) bir araya getirmektedir. Günümüz koşullarında rekabet düzeyi giderek artmaktadır ve rekabet ortamında iyi bir konuma sahip olması güçleşmektedir. Bu noktada Endüstri 4.0'ın olumlu yönde katkılarının olması beklenmektedir. Aşağıdaki şekilde Endüstri 4.0'ı açıklayan boyutlar derlenmiştir.

Şekil 1. Endüstri 4.0 boyutları

Kaynak: Kateroğlu, 2022

Şekil 1’de görüldüğü üzere Endüstri 4.0’ı açıklayan teknolojiler, boyutlardan yalnızca bir tanesidir. Endüstri 4.0 aynı zamanda finans ve risk yönetimi, çalışanlar ve yetkinlikleri, sistemler ve süreçler, hizmetler ve iletişim ağları, strateji ve iş modeli boyutlarından oluşmaktadır. Endüstri 4.0’da her bir boyutun kendi içinde unsurlara ayrılacak şekilde farklı bir içeriği vardır. Bu da Endüstri 4.0’ın özgün yönlerinden bir tanesi olarak görülmektedir. Endüstri 4.0’ın tanımlarında teknolojiye yönelik açıklamaların yoğun bir şekilde yer alması, teknoloji boyutunu ön plana çıkarsa da çok boyutlu bir yapıdan bahsedildiği görülmektedir. Bu da Endüstri 4.0’ın çok yönlü bir yaklaşımla değerlendirmeye alınması gerektiğini göstermektedir.

Endüstri 4.0 öncesinde yaşanan sanayi devrimleri, bir öncekinin devamı olarak nitelendirilmektedir. Ancak Endüstri 4.0 için aynı durumdan bahsedilmesi güçtür. Endüstri 4.0, üretimle ilgili süreçlerde yeni bir dönemi başlatarak köklü değişimler meydana getirdiği için bir önceki sanayi devriminin devamı niteliği taşımamaktadır (Karahisar, 2023). Endüstri 4.0’ın sahip olduğu kapsamı ve yansımaları incelerken bu hususun dikkate alınmasında fayda vardır. Çünkü Endüstri 4.0 ile birlikte tüm dünyada yeni bir döneme girildiğini söylemek mümkündür. Köklü değişimler ve dönüşümler, Endüstri 4.0’ın açıklanmasında önemli olmakla birlikte daha önceki devrimlerden de ayırt edilmesinde etken olmaktadır. Endüstri 4.0’ın bu özgün yönü aynı zamanda gözlenen yeni gelişmeleri açıklar nitelikte olması yönüyle önemli bir yere sahiptir.

2.2. Endüstri 4.0 Teknolojileri

Endüstri 4.0’ın kapsamını doğru bir şekilde belirleyebilmek için Endüstri 4.0 teknolojilerinin bilinmesi şarttır. Aksi takdirde Endüstri 4.0’ın doğru bir şekilde açıklandığını söylemek mümkün olmayacaktır. Nitekim Endüstri 4.0 ile ilgili yapılan tanımlarda bu teknolojilere doğrudan ya da dolaylı olarak şekilde yer verilmesi söz konusudur. Endüstri 4.0 teknolojileri, üretim süreçlerinde yaşanan değişimleri açıklamaktadır (Yılmaz vd., 2020). Üretim süreçlerinin değişiminde daha hızlı, daha etkili ve daha verimli bir şekilde ilerleme kaydedilmesinin ön plana çıkması, Endüstri 4.0 teknolojilerini açıklamada dikkate alınmalıdır. Endüstri 4.0 teknolojilerinin her birisinin bu hedeflere katkı sağlayacak şekilde içeriğe sahip olması beklenmektedir.

Aşağıda Endüstri 4.0 teknolojilerinin kapsamına dair bilgiler yer almaktadır (Acet vd., 2020; Bal & Çavar, 2023):

i. Nesnelerin İnterneti: Çok sayıda nesnenin tekil ya da çoğul bir biçimde internete bağlanması ve bir ekosistem oluşturulmasıdır.

ii. Büyük Veri: Geleneksel veri saklama yöntemlerinin yetersiz kalmasıyla birlikte ortaya çıkan büyük veri, büyük miktardaki verilerin saklanması, çözümlenmesi ve kullanılmasıyla ilgilidir.

iii. Üç Boyutlu Yazıcılar: Bilgisayar destekli programlar aracılığıyla üç boyutlu yazıcılara iletilen verilerin üretimde etkin şekilde kullanılması, hatasız ve yakın ve verimli üretimler yapılmasıyla karakterizedir.

iv. Artırılmış Gerçeklik: Veri ekranı ve gerçek görüntünün aynı anda görülmesine olanak tanıyan artırılmış gerçeklik, ilk olarak askeri alanda kullanılsa da eğitim, sağlık, pazarlama gibi alanlarda kullanılmaktadır.

v. Simülasyon: Sanal dünyanın gerçek dünyaya mümkün olan en yakın şekilde gösterilmesidir.

vi. Yatay Entegrasyon: Benzer tüketici profillerine sahip olan işletmelerin birleşmesini ifade etmektedir.

vii. Akıllı Robotlar: Pek çok farklı işin robotlar tarafından yapılması anlamına gelir. Operatörün çalıştırdığı robotlar ve otonom robotlar şeklinde kendi içinde ikiye ayrılmaktadır.

viii. Bulut Bilişim: Buluta kaydedilen verilere internete bağlı olan cihazların farklı yerlerden ayrı ayrı erişim sağlamasına olanak tanıyan bir teknolojidir.

ix. Yapay Zeka: İnsan tarafından yapılan pek çok işlemin yapay zeka tarafından yapılmasını ifade etmektedir. Yapay zeka, endüstri 4.0'ın tüm alanlarında önemli bir yere sahiptir.

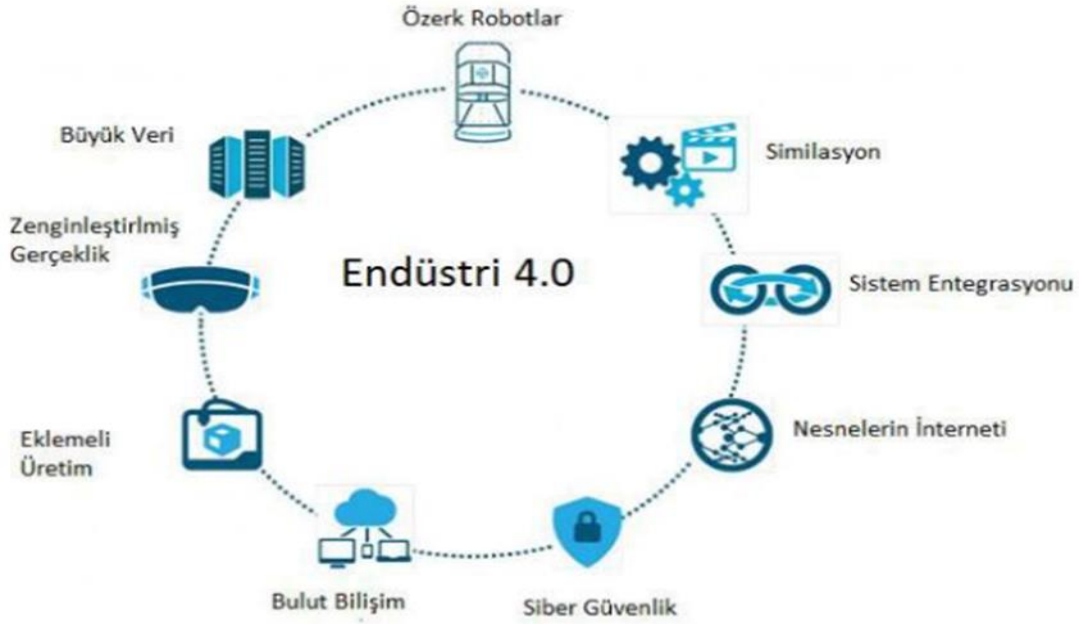
x. Siber Güvenlik: Siber fiziksel sistemlerin farklı alanlarda kullanılmasıyla ilgilidir ve bilgisayarlar ile fiziksel sistemler arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır.

xi. Akıllı Fabrika: En yeni teknolojilerle donatılan ve üretimin geleneksel fabrikalardan tamamen farklı olduğu, üretim verimliliğinin yüksek olduğu yapılardır.

Görüldüğü üzere Endüstri 4.0 teknolojileri kapsamında çok sayıda farklı hususa değinmek mümkündür ve bunların her birisinin kendisine özgü içeriği vardır. Endüstri 4.0 teknolojilerinin her birisi başlı başına bir araştırma konusudur. Endüstri 4.0 teknolojileri, üretimin düşük maliyetle, yüksek verimlilikle ve yüksek kaliteyle yapılmasına olanak

tanılmaktadır (Koç & Özcan, 2023). Bu durum açıklanan tüm Endüstri 4.0 teknolojileri için geçerlidir. Endüstri 4.0 teknolojilerinin kullanılmasında bu ve benzer yöndeki katkıların etkisi büyüktür. Yaşanan değişimler karşısında işletmeler daha iyi bir konuma sahip olabilmek için Endüstri 4.0 teknolojilerinden etkin bir şekilde yararlanmak durumundadır.

Aşağıdaki şekilde Endüstri 4.0 teknolojilerini de içerecek şekilde biçimsel ifadeye/görünüme yönelik bilgiler derlenmiştir.

Şekil 2. Endüstri 4.0'ın biçimsel görünümü

Kaynak: Selek, 2017'den aktaran Küçük, 2021.

Şekil 2'de yer alan bilgilere göre Endüstri 4.0'ın biçimsel görünümünde özerk robotlar, büyük veri, simülasyon, zenginleştirilmiş gerçeklik, sistem entegrasyonu, eklemeli üretim, nesnelerin interneti, bulut bilişim, siber güvenlik gibi hususların ön plana çıkması söz konusudur. Bunlar aynı zamanda yönetim bilişim sistemleri açısından Endüstri 4.0'ın açıklanmasında önemli bir yere sahip olduğu için ayrı ayrı dikkate alınmak durumundadır.

Endüstri 4.0 teknolojilerinin sahip olduğu bazı özellikler, bu teknolojilerin yaygın şekilde kullanılmasını açıklamada yardımcı roller üstlenmektedir. Bu özelliklerin başında birlikte çalışabilme gelmektedir. Endüstri 4.0 teknolojilerinde makineler ve insanlar birlikte hareket edebilmektedir. Sanallaştırma özelliği ile gerçeğin kopyası bir dünya oluşturulması söz konusudur. Endüstri 4.0 teknolojilerinin insan için riskli olan görevleri üstlenmesi, teknik yardım özelliği ile açıklanmaktadır. Basit kararlar alınması ve özerk bir biçimde hareket

edilmesi Endüstri 4.0'ın merkezi olmayan karar verme özelliğini ifade etmektedir. Endüstri 4.0 teknolojilerinin verileri gerçek zamanlı bir biçimde toplama-işleme-iletme yetenekleri vardır ve bu da gerçek zamanlı veri toplama özelliğidir (Sağlam, 2023). Yeni teknolojiler ve insanların üretim süreçlerinde bir arada yer alması, Endüstri 4.0'ın faydalı sonuçları ortaya çıkarmasında etkilidir. Böyle bir yaklaşımla Endüstri 4.0'ın işletmelerin sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağlaması beklenmektedir.

Yönetim için bilgi ve veri toplaması, Endüstri 4.0 teknolojilerinin özellikleri arasında yer almakla birlikte çalışma konusuyla doğrudan ilişkilidir. Yönetim bilişim sistemlerinde yapılacak olan planlar ve alınacak olan kararlarda endüstri 4.0 teknolojilerinin yardımcı bir araç olarak kullanılması söz konusudur. Günümüzde endüstri 4.0 teknolojileri, yönetim bilişim sistemleri kapsamında yer alan operasyonlar için yol gösterici veriler sunmaktadır (Gedik, 2021). Bu noktada özellikle işletmelerin stratejik açıdan verecekleri kararlarda Endüstri 4.0'ın faydalı veriler sunması beklenmektedir. Ayrıca Endüstri 4.0'ın yönetim bilişim sistemlerinde kullanılmaya uygun bilgiler sunarken hız ve verimliliği ön plana çıkarması söz konusudur. Dolayısıyla Endüstri 4.0, yönetim bilişim sistemlerinde ihtiyaç duyulan bilgilerin zamanında ve doğru şekilde oluşmasını sağlayarak rekabet ortamında işletmelere katkıda bulunmaktadır.

2.3. Endüstri 4.0'ın Etkileri

Endüstri 4.0, geçmişteki alışkanlıkları ve kabulleri değiştirecek nitelikte etkiler barındırmaktadır. Endüstri 4.0'ın açıklanmasında köklü değişim, dönüşüm gibi ifadelerle sık sık verilmektedir ve bu durum Endüstri 4.0'ın etkilerinin düzeyine dair fikir verecek niteliktedir. Endüstri 4.0'ın etkilerinin başında yeni meslekleri gündeme getirmesi ve bazı mesleklere olan ihtiyacı ortadan kaldırması gelmektedir (Ocak & Albayrak, 2023). Bu yönüyle Endüstri 4.0, istihdam süreçlerini doğrudan etkilemektedir denilebilir. Toplumlar için istihdamın temel makroekonomik göstergelerden bir tanesi konumunda olması, Endüstri 4.0 ve istihdam etkileşimini önemli hale getirmektedir. Endüstri 4.0 ile birlikte istihdam biçimlerinin değişmesi söz konusu olabileceği gibi yeni istihdam alanlarının oluşması gibi dönüşümlerin gözlenmesi mümkündür. Bu da Endüstri 4.0'ın istihdama yönelik etkilerinin toplumun genelini ilgilendirmesini sağlamaktadır.

Aşağıdaki tabloda Endüstri 4.0'ın etkileri, Endüstri 4.0 teknolojilerine göre olacak şekilde açıklanmıştır.

Tablo 1. Endüstri 4.0'ın etkileri

Endüstri 4.0 Teknolojileri	Beklenen Fırsatlar	Beklenen Tehditler
Büyük Veri	Çabuk karar verme, maliyet tasarrufu, yeni iş alanları.	Verilere duyulan güven sorunu, mahremiyet.
Akıllı Fabrika	Ademimerkezi üretim modeli, artan verimlilik, vasıflı iş gücünde istihdam artışı.	Enerji sistemi iflas ettiğinde çökme durumu, siber saldırılara maruz kalma.
Nesnelerin İnterneti	Kaynak kullanım kısmında verimlilik artışı ve şeffaflık, maliyetlerin azalması, yeni iş sahalarının yaratılması.	Niteliksiz işgücü için çalışma yeri kayıp durumu, güvenlik tehditleri.
Yapay Zekâ	İnovasyon, küçük işletme ve start-up'lar için fırsatlar, tıpta hastalıkların azaltılmasında ümit verici gelişmeler.	Çalışma yerlerinin otomasyonu, iş kayıpları, siber güvenlik tehditleri/hacklenme, insanlık için varoluşsal tehdit durumu.
Üç Boyutlu Yazıcılar	Ürün geliştirme sürecinin hız kazanması, baskı malzemeleri tedarik eden yeni bir sektörün ortaya çıkması, düşük maliyetle kişiye özel üretimin gelişmesi, organ bağışlarındaki eksiklerin giderilmesi.	Organların basılmasının sebep olacağı etik mevzular (ortaya çıkacak organların kalitesine kim garanti verecek), üretkenlikte değer kaynağı olarak fikri mülkiyetin konusu gündeme gelmesi.
Bulut Teknolojisi	Online iş yapabilme, bellek kısıtlılarının ortadan kalkması, iş süreçlerinde verimlilik.	Sonsuz bellek (gerçekleştirilen işlemlerin silinmesi durumu), gizlilik çekincesi.
Siber Güvenlik	Fikri mülkiyet ve üretim hatlarının korunmasının sağlanması.	Siber güvenlik göz ardı edilirse Endüstri 4.0 üzerinde yıkıcı etkiler ortaya çıkacaktır.

Kaynak: Genç, 2018'den aktaran Arslan, 2020

Tablo 1'de yer alan bilgilere göre Endüstri 4.0 teknolojilerinden büyük veri karar verme hızı, maliyet gibi olumlu etkilere karşın güven ve mahremiyet risklerini içermektedir. Akıllı fabrika, verimli üretim ve nitelikli işgücü gibi fırsatlara karşılık siber saldırı ve çökme durumu gibi tehditleri barındırır. Yapay zeka, hataları azaltırken hacklenme gibi risklerle karşı karşıyadır. Bulut teknolojisi (bulut bilişim), online iş yaparak verimliliği artırabildiği gibi işlemlerin silinmesi ve gizlilik çekincelerini barındırmaktadır. Siber güvenlik kapsamında üretim hatları korunur ancak tedbirlerin yetersiz kalması halinde yıkıcı etkiler gözlenmektedir. Üç boyutlu yazıcıların ürün geliştirmeyi hızlandırma, kişiye özel üretim maliyetini düşürme gibi pozitif etkilerine karşın etik kaygılar ve değer kaynağı olarak fikri mülkiyet gibi tehditleri ortaya çıkarabileceği görülmektedir. Buradan hareketle Endüstri 4.0 teknolojilerinin doğru bir şekilde kullanılması/uygulanması durumunda olumlu yansımalar beklenmekte iken yanlış kullanım ve ihmal gibi durumlar ise tehditlerin varlığı söz konusu olacaktır. Yani endüstri 4.0'ın teknolojilerinin varlığı, tek başına olumlu sonuçlar için yeterli değildir. Endüstri 4.0'ın kullanılmasında dikkat edilmesi gereken hususlar, endüstri 4.0'ın zorlukları arasında gösterilmektedir (Kateroğlu, 2022).

2.4. Endüstri 4.0'ın Önemi

Endüstri 4.0 anlayışı, tüketicinin siparişinden üretime kadar olan sürecini kapsayan kapsamlı bir dijitalleşme sürecini içermektedir. Endüstri 4.0 kavramı birçok kuruluş, araştırma

merkezi ve üniversite için büyük önem taşımaktadır. Konunun uzmanları Endüstri 4.0'ın ayrı ayrı anlaşılamayacağını, üretim kuruluşlarının bu kavramı anlamakta çeşitli zorluklarla karşılaştıklarını dile getirmektedir. Organizasyonların dijital dönüşümü olarak bilinen Endüstri 4.0 organizasyonların faaliyetlerini tamamen değiştirmiştir. Endüstri 4.0, çağdaş otomasyon sistemlerini, veri alışverişini ve üretim teknolojilerini kapsayan kolektif bir terimdir (Esmer & Şaylan, 2019). Özellikle Covid-19 pandemi dönemi ile birlikte dijitalleşmenin dünya genelinde büyük bir ivme kazanması, Endüstri 4.0'ın burada değinilen etkilerini önemli hale getirmektedir. Dijitalleşmenin benimsenme düzeyinin artmasıyla birlikte Endüstri 4.0'ın daha fazla gündeme gelmesi yönünde beklentilerden bahsedilmesi mümkündür.

Türkiye'de ve dünyada Endüstri 4.0 teknolojilerinin hızlı bir şekilde gelişmeye devam etmesi, Endüstri 4.0'ın önemini oluşturan hususlar arasında gösterilmektedir. İşletmelerin ve ülkelerin teknolojik açıdan etkili bir ilerleme kaydedebilmesi için endüstri 4.0'ı doğru bir şekilde anlaması ve uygulaması gerekmektedir (Aydınbaş & Erdinç, 2023). Teknolojik gelişme hızı, işletmelerin rekabet ortamındaki yerini etkilediği gibi ülkelerin de hedeflerini etkilemesi yönüyle kritik bir konudur. Endüstri 4.0, bu noktada yol gösterici nitelikte bir içeriğe sahiptir. Bu da Endüstri 4.0'ın önemini oluşturan/yansıtan hususların başında gelmektedir.

Yirminci yüzyılın sonlarında teknolojik açıdan yaşanan gelişmelerle birlikte üretimde teknoloji kullanımı artmıştır. Yirmi birinci yüzyılda Endüstri 4.0'ın etkili olmaya başlamasının ardından teknolojinin üretimin merkezinde yer alması söz konusu olmuş, verimlilik ve inovasyon düzeyi hızla artmıştır. Endüstri 4.0 aracılığıyla işletmelerin üretim süreçlerinin daha verimli hale gelmesi ve karar alma mekanizmalarının daha başarılı olması yönünde sonuçlar elde edilmeye başlamıştır (Yılmaz & Öncel, 2023). Üretim, verimlilik ve karar alma gibi konular, işletmeler açısından stratejik öneme sahiptir ve Endüstri 4.0'ın bu alanlarda sağladığı yararlar, ayırt edici nitelikte görünmektedir. Somut veriler eşliğinde karar alma süreçlerine katkıda bulunması, Endüstri 4.0'ın geniş bir kullanım alanı olmasını sağlamaktadır. Yönetim bilişim sistemleri de bu kapsamda yer alan örneklerden bir tanesidir. Yaşanan bu ve benzer yöndeki değişimler, Endüstri 4.0'ın önemini oluşturan hususlar arasında kendisine yer edinmektedir ve Endüstri 4.0'ın öneminin artarak devam etmesi beklentisini ortaya çıkarmaktadır.

İş yapma şekillerini değiştirmesi, Endüstri 4.0'ın önemine dair değinilmesi gereken konulardan bir diğeridir. Endüstri 4.0 ile birlikte yenilikçi teknolojilere uyum sağlayan bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Endüstri 4.0'ın gençlerin istihdamına yönelik etkilerini ortaya çıkaran

bu süreç, dijital okuryazarlığı daha kritik bir konuma getirmiştir. Endüstri 4.0'ın etkilerine paralel olarak istihdam alanında gerekli görülen dijital okuryazarlık, üniversitelerde müfredatların değişmesi şeklinde etkili olmaktadır (Ocak & Albayrak, 2023). Endüstri 4.0'ın eğitim alanında etkili olması, toplumun tamamını ilgilendiren bir konudur. Eğitim, bir toplumun her açıdan kalkınmasını sağlayan bir araç olması, Endüstri 4.0'ın eğitime yönelik etkilerinin önemini artıran bir konudur. Endüstri 4.0'ın eğitim alanına yönelik etkilerinin artması yönündeki beklentiler, aynı zamanda Endüstri 4.0'ın öneminin de artması beklentilerini beraberinde getirmektedir.

Yeni meslekleri gündeme getirmesi ve geleceğin mesleklerini değiştirmesi Endüstri 4.0'ın önemini oluşturan hususlardan birisidir. Aşağıdaki tabloda bununla ilgili bilgiler derlenmiştir.

Tablo 2. Endüstri 4.0 ve geleceğin meslekleri

1. Hafıza Onarım ve Arttırma Uzmanı	24. Yaşam Koçları – Gurular
2. Nano–Medikalıcı	25. Rüya Gerçekleştirici
3. Organ İmalatçısı / Tasarımcısı	26. Tasarım Guruları
4. Siber Polis, Siber Terör Uzmanı	27. Enerji ve Kaynak Müfettişleri
5. Dikey Çiftçi (Dikey, gökdelen çiftlikler için)	28. Ekomanüpülatif Çiftçiler ve Balıkçılar
6. Dijital Çöpçü, Dijital Çöp Değerlendirme ve Geri Dönüşüm Uzmanı, Veri temizleyici	29. Taşeron – Fason Yöneticiliği
7. İklim Kontrolü ve Düzenleyicisi	30. Değişim Yöneticiliği
8. Avatar Yöneticisi veya Hologram İlişkileri koordinatörü	31. Yönetici Menajerliği
9. Hafıza Temizleme /Yenileme /Yükleme /Filtreleme Uzmanı	32. Hot- Line İşletmeciliği
10. Zaman Planlamacısı, Simsar, Komisyoncu(Broker)	33. Akıllı tedarik yöneticiliği
11. Kişisel Marka Tasarımcısı ve Danışmanı	34. Sanal Market işletmeciliği
12. Çocuk ve EQ-IQ Tasarımcısı	35. Robotik Sorunlar Avukatlığı
13. Duygu Tasarımcısı	36. Yapay Zekâ Pazarlamacılığı
14. Salgın Hastalık Güvenlikçisi	37. 5 Duygu Reklam Tasarımcılığı
15. Robot tamircileri, Robot İşçi Ajansı	38. Soru Tasarımcılığı
16. İnternet Pazarlama Uzmanları	39. Duygu Tasarımcılığı
17. İş Terapistleri	40. Gen Terapistliği
18. Sürdürülebilir İş Modeli Uzmanları	41. Genetik Ekonomi
19. Etki ve Mahremiyet Koruyucuları	42. Bilgi Madenciliği
20. Sağlık Karantinacları	43. Alternatif Besin Mühendisliği
21. Biyoloji ve Gen Uzmanları	44. Franken Food Denetçiliği (Genetiği ile oynanmış ürünlerin sağlığa zarar vermemesi için oluşacak denetim mekanizmaları ve bunları uygulayanlara denecek)
22. Simülasyon, oyun uzmanları	45. Siber Teknoloji Mühendisi
23. Holografikler	

Kaynak: Tarhan, 2023'den aktaran Sarılar, 2023

Tablo 2'de yer alan bilgiler, Endüstri 4.0 ile birlikte pek çok farklı mesleğin gündeme gelmeye başladığını, bunun yeni kuşakların sahip olması gereken/beklenen nitelikleri değiştirdiğini işaret etmektedir. İlgili meslekler, bilgi ve teknoloji alanındaki yenilikler etrafında şekillendiği için Endüstri 4.0'ın önemi giderek artmaktadır. Endüstri 4.0 ile birlikte

yaygınlaşması beklenen mesleklerin dijital okuryazarlık düzeyinin yüksek olmasını gerektirdiği görülmektedir. Değişim yöneticiliği gibi mesleklerin gündeme gelmesi, Endüstri 4.0 ile birlikte gözlenen yeniliklerin getirisi olarak nitelendirilmektedir. Akıllı teknolojilerin kullanılmasında yüksek yetkinlik, geleceğin meslekleri açısından dikkat çeken hususlardan bir tanesidir.

Endüstri 4.0; eğitim, sağlık, teknoloji, ulaşım, iletişim gibi tüm sektörleri etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir (Şen, 2022). Endüstri 4.0 ile birlikte tüm sektörlerde yaşanan dönüşümler aynı zamanda Endüstri 4.0'ın günümüzdeki önemini oluşturan hususlar arasında yer almaktadır. Endüstri 4.0'ın yaşanan dönüşümü devam ettirmesi yönünde beklentiler olduğu için önem düzeyinin de artarak devam etmesi beklenmektedir. Hayatın her alanında Endüstri 4.0'ın etkilerinin gözlemlendiğini desteklemesi yönüyle bu bilgiler önemlidir.

2.5. Yönetim Bilişim Sistemleri

Yönetim bilişim sistemleri, organizasyonları etkili bir şekilde yönetmek için gerekli bilgileri sağlayan bir sistem veya süreçtir. Yönetim bilişim sistemleri genel manada bilgi sistemlerinin bireyler ve kuruluşlar tarafından geliştirilmesi, kullanılması ve uygulanması ile ilişkilidir. Yönetim bilişim sistemleri aynı zamanda işletme yönetiminde kullanımlarına odaklanan bilgi sistemlerinin incelenmesiyle ilgilidir (Karim, 2011). Yönetim bilişim sistemleri 'bir kuruluştaki yönetim, karar verme, analiz ve operasyon işlevlerini desteklemek amacıyla bilgi sunan entegre bir kullanıcı-makine sistemi' şeklinde tanımlanmaktadır (Kışı, 2020). Bu bilgilerden hareketle yönetim bilişim sistemlerinin işletmelerin tüm birimlerini ve fonksiyonlarını içeren bir yapıda olduğu çıkarımı yapılabilir. Pazarlama, insan kaynakları yönetimi, muhasebe, finans, otomasyon sistemleri bu noktada örnek olarak verilebilir. Yönetim bilişim sistemleri; bilgi, veri, enformasyon gibi kavramlarla karakterize edilmektedir.

Nesneler ve insanlar arasındaki bağlantının etkili bir şekilde kullanılması, yani teknoloji ve insan kaynağı etkileşiminin oluşturulması, yönetim bilişim sistemleri ile ilgili öne çıkan amaçlardan birisidir (Yüksel & Şener, 2017). Yönetim bilişim sistemleri kapsamında yer alan diğer amaçlar ise aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Kardelen, 2022):

- i. İşlemlerin en yüksek verimlilikle yerine getirilmesi,
- ii. Makineler ve otomatik sistemler aracılığıyla farklı hizmetlerin bir araya getirilmesi,
- iii. Kararların etkinlik seviyesinin yüksek olması,

- iv. Müşterilerin istek ve beklentilerini karşılayacak nitelikte ürün ya da hizmet sunulması,
- v. Pazardaki gelişmelerin yakından takip edilmesi suretiyle fırsatların değerlendirilmesi,
- vi. Teknolojiyi etkili bir biçimde kullanarak yeni ürünler geliştirilmesi,
- vii. İşletme içi süreçlerin müşterilerin ihtiyaçlarına göre tasarlanması ya da yeniden düzenlenmesi,
- viii. Bilginin etkili bir rekabet aracı olarak kullanılması,
- ix. İşletmenin güçlü ve zayıf yönlerinin tespit edilmesi,
- x. İşletmenin verimliliğinin artırılması şeklindedir.

Bu çerçevede yönetim bilişim sistemlerinin işletmelerin yaşadığı sorunların çözüme kavuşturulması, işletme amaçları için teknolojinin etkin bir şekilde kullanılması, işletme içi süreçlerin yüksek verimlilikle sürdürülmesi gibi amaçlara sahip olduğu değerlendirilmesi yapılabilir.

Yönetim bilişim sistemleri, karar alma ve diğer yönetim fonksiyonlarını desteklemek amacıyla bilginin zamanında ve etkili bir şekilde sağlanması amacıyla bilgisayar verilerine dayanan ve diğer prosedürlerle entegre edilmiş akış-işleme prosedürleridir. Bilgi teknolojisinin hızlı gelişimi yaygınlaşması, yaşamın ve insan faaliyetinin her alanını kolaylaştırmış, yönetim bilişim sistemlerini daha fazla ön plana çıkarmıştır. Yönetim bilişim sistemleri ile birlikte verimliliğin artması beklenmektedir (Shağiri, 2014). Bunlar aynı zamanda yönetim bilişim sistemlerinin günümüzde yaygın şekilde kullanılmasını açıklayan hususlar arasındadır. İşletmelerin vereceği kararlarda yönetim bilişim sistemlerini etkin bir biçimde kullanması gerekmektedir. Böylece rekabetin giderek daha çetin hale geldiği günümüz koşullarında daha hızlı ve doğru kararlar alınması mümkün olacaktır.

Farklı bileşenleri içeren bir sistem olarak yönetim bilişim sistemleri, işletmelerde karar verme süreçlerinde yardımcı roller üstlenmektedir. Teknoloji ve insan faktörlerini bir arada etkili bir şekilde kullanmak, yönetim bilişim sistemlerinin öncelikleri arasındadır. Buna paralel olarak yönetim bilişim sistemlerinin çeşitli bileşenleri ön plana çıkmaktadır. Yönetim bilişim sistemleri; donanım, yazılım, veri tabanları, telekomünikasyon ağları, insan kaynakları, prosedür gibi bileşenlerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır (Kardelen, 2022).

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa yönetim bilişim sistemleri, içinde bulunulan dönem itibariyle işletmelerin başarısında temel belirleyicilerden bir tanesi konumundadır. Yönetim bilişim sistemlerinin işletme başarısı ile yakından ilişkili olması aynı zamanda yöneticilerin teknolojik yeterliklerine dair beklentileri artırmaktadır. Hızlı ve sürekli şekilde artan veri hacmine karşın verileri etkili şekilde işleme ve yoğun rekabet ortamında doğru kararlar alabilme gibi gereklilikler nedeniyle işletme yöneticilerinin yönetim bilişim sistemleri açısından yüksek yeterliğe sahip olması yönünde beklentiler mevcuttur.

2.6. Yönetim Bilişim Sistemlerinde Endüstri 4.0 ve Örnekler

Endüstri 4.0'ı benimsemek isteyen kuruluşlar için en zorlu yönler, çalışanlarının dokunma becerileri, problem çözme yetenekleri, sürekli değişikliklerle ve tamamen yeni görevlerle başa çıkma yeteneği gibi konuları içermektedir. Endüstri 4.0, birçok alanda endüstriyel sektörün ötesine geçen ve yeni iş modellerinin oluşturulmasına olanak tanıyan potansiyel derin değişikliklere yol açacaktır (Mohamed, 2018). Yönetim bilişim sistemlerinde Endüstri 4.0 ile ilgili bu hususların farkında olarak düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Dijitalleşme ve dijital dönüşüm, yönetim bilişim sistemlerinde Endüstri 4.0'ı açıklamada merkezi roller üstlenmektedir. Yeni iş modellerinin varlığı, bunu destekleyen ayrıntılar arasında yer almaktadır. Böylece yönetim bilişim sistemlerinde Endüstri 4.0'ın varlığı daha önemli hale gelmektedir.

Yönetim bilişim sistemleri, Endüstri 4.0 kapsamında yer alan değişikliklerden doğrudan etkilenmektedir. Sürekli ve hızlı bir şekilde yaşanan değişimlere paralel olarak yönetim bilişim sistemlerinde Endüstri 4.0'ın etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Çağdaş yönetim süreçlerinde yazılım ve bilgisayar teknolojilerini etkin bir biçimde kullanmayan sistemlerin varlığı kabul görmemektedir (Macit, 2017). Bu nedenle yönetim bilişim sistemlerinde Endüstri 4.0'ın üstlendiği roller giderek artış gösterme eğilimindedir. Dijital dönüşümün yansımalarının derinleşerek devam etmesiyle birlikte Endüstri 4.0'ın yönetim bilişim sistemleri açısından varlığının farklı alanlara yayılması beklenmektedir.

Dünyada ve Türkiye'de Endüstri 4.0 teknolojilerine hızlı bir geçiş söz konusudur ve bu da yönetim bilişim sistemlerine kaçınılmaz olarak yansımaktadır. Teknoloji yönetimi konusunda yetkinlik sahibi olunması halinde Endüstri 4.0'a geçişle ilgili süreçlerin yönetilmesi sorunsuz bir şekilde devam edecektir. Bunun için internet tabanlı dijital altyapılarının verimli kullanılması gerekmektedir (Tekin, 2019). Böyle bir durumda yönetim bilişim sistemlerinin endüstri 4.0'ın getirdiği yeniliklere hızla uyum sağlaması mümkün olacaktır. Değişime hızlı bir

biçimde uyum sağlanmasıyla birlikte rekabet gücünün artması söz konusu olacağı için yönetim bilişim sistemlerinde Endüstri 4.0'in etkilerinin işletmeler ve yöneticiler açısından öncelikli bir konumda olmaya devam edeceği söylenebilir.

Yönetim bilişim sistemlerinde Endüstri 4.0 ile ilgili olumlu örneklerin görülmesi için gerekli bazı yetenekler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Şen, 2022):

- i. Yeni oluşan koşullara uyum sağlayabilme,
- ii. Problem çözme becerisi,
- iii. Hizmet odaklı yaklaşım,
- iv. Duygusal zeka,
- v. Üretkenlik,
- vi. Bilişsel esneklik,
- vii. İnsanları yönetebilme,
- viii. Karar verebilme,
- ix. Koordinasyon,
- x. Eleştirel düşünme becerisi şeklindedir.

Değinilen yetenekler, Endüstri 4.0'ın yönetim bilişim sistemleri açısından etkilerinde belirleyici roller üstlenebilecek yapıda olması sebebiyle önemlidir. Günümüzün yoğun rekabet ortamında işletmelerin ihtiyacı olan hususlara dair katkı sağlayacak nitelikte örneklerin varlığı, Endüstri 4.0'ın yönetim bilişim sistemlerindeki varlığını açıklamada önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede, Endüstri 4.0'ın yönetim bilişim sistemlerinde üstlendiği roller, rekabet üstünlüğünün sağlanmasında etkili bir araç niteliği taşıdığı değerlendirilebilir.

Endüstri 4.0'ın SWOT analizi verileri, konunun yönetim bilişim sistemleri yönüyle açıklamada yardımcı bilgiler içermektedir. Aşağıdaki tabloda bununla ilgili bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3. Endüstri 4.0'ın SWOT analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Verimliliği, etkinliği (kaynak), rekabeti (uluslararası), geliri artırmaktadır. • Teknik bilgisi yüksek ve yüksek maaşlı işte artış sağlamaktadır. • Müşteri memnuniyetini geliştirmektedir. Ürün çeşitliliğini geliştirerek yeni Pazar sağlamaktadır. • Üretim esnekliği ve kontrolü sağlanmaktadır.	• Teknolojini değişmesine oldukça bağımlıdır: küçük değişimler büyük etkiler yapmaktadır. • Ar-ge, yatırım, uygun işgücü, standartlarını içeren başarı faktörlerine bağımlıdır. • Uygulama ve geliştirme maliyetleri yüksektir. • Kontrolü kaybetme riski yüksektir. • Yetenekli iş gücüne ihtiyaç vardır ve göçmen toplulukları birleştirmektedir.
Fırsatlar	Tehditler
• Üretim uluslararası lider olarak Avrupa'nın pozisyonunu geliştirmektedir. • Üretim hizmetleri için yeni pazar oluşturmaktadır. • Avrupa Birliği'ni negatif demografik dağılımını önlemektedir.	• Siber güvenlik, entelektüel özellikler, veri gizliliği, • İşçiler, küçük ve orta ölçekli girişimciler ve bölgesel ekonomiler, • Avrupa Birliği'ni girişimlerini nötrleştiren yabancı rekabetçiler tarafından Endüstri 4,0'ın benimsenmesi.

Kaynak: Ötleş, 2016'dan aktaran Arslan, 2020.

Tablo 3'te yer alan bilgilere göre Endüstri 4.0; gelir düzeyini artırması, müşteri memnuniyetini yükseltmesi, üretim esnekliği meydana getirmesi, yeni pazarlarda faaliyet gösterilmesine olanak tanınması gibi yönleriyle güçlüdür. Kontrolün kaybedilmesi riski, yüksek maliyet, ar-ge yatırımlarına yüksek bağımlılık, yeni teknolojilerle birlikte gözlenecek değişimler endüstri 4.0'ın zayıf yönleri arasında yer almaktadır. Üretim ve hizmetler için yeni pazarlar oluşturması Endüstri 4.0 ile birlikte gözlenen başlıca fırsatlar arasındadır. Siber güvenlik, veri gizliliği, yabancı rekabetçilerin varlığı Endüstri 4.0'ın tehditleri kapsamında gösterilmektedir. Endüstri 4.0'ın SWOT analizi kapsamında yer alan bilgiler, aynı zamanda yönetim bilişim sistemleri açısından etkilerin kapsamına dair fikir vermesi yönüyle önemlidir.

Endüstri 4.0 pek çok değişikliği ve yeniliği içinde barındıran bir süreçtir. Endüstri 4.0'ın dünyada üretimi, insanların yaşamını ve kültürünü başta olmak üzere pek çok şeyi değiştireceği düşünülmektedir. Endüstri 4.0 ile birlikte insanların üretim sürecinin dışına çıkarak yaratıcılıklarına odaklanmaları ve dolayısıyla insan yaşamının farklı bir boyut kazanması beklenmektedir. Aynı zamanda bu değişimlerin örgüt yaşamını da etkileyeceği kesindir ve bu bağlamda kuruluşların endüstri 4.0'a uyum sağlamaları gerekmektedir (Esmer & Şaylan, 2019).

Bu nedenle kuruluşların yönetim bilişim sistemleri de dahil olmak üzere birçok konuda değişiklik ve dönüşüm yapması kaçınılmazdır.

Dijitalleşme ve Endüstri 4.0, işletmelerin üretim ve hizmet süreçlerinin tamamında etkisini göstermektedir. Endüstri 4.0 ile birlikte süreçlerin daha hızlı, daha esnek, daha verimli şekilde yürütülmesi beklenmektedir. Yönetim bilişim sistemleri açısından bakıldığında bu gelişmelerin köklü değişimleri beraberinde getirmesi söz konusudur. Yönetim bilişim sistemleri, endüstri 4.0'ın etkilerine paralel olarak dijital dönüşüm süreçlerinin merkezinde yer almaktadır (Kişi, 2020).

Endüstri 4.0'ın temel özelliklerinden bir tanesi, tüm süreçlerle gerçek zamanlı ve sürekli olacak şekilde iletişim halinde olmasıdır (Arslan & Karkacier, 2019). Yönetim bilişim sistemleri açısından bu özellik dikkate alındığında Endüstri 4.0'ın işletmelerin tüm süreçlerde kullanabileceği nitelikte anlık veriler/bilgiler sağlıyor olması beklenmektedir. İşletmelerin kendilerinden beklentileri hızlı bir şekilde anlaması ve buna göre pozisyon alması, bu noktada verilebilecek örnekler arasındadır. Endüstri 4.0'ın yönetim bilişim sistemleri ile olan ilişkisi, işletmelerin tüm fonksiyonlarında etkisini gösterecek nitelikte olması yönüyle önemlidir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda Endüstri 4.0, hayatın her alanında büyük bir dönüşüm sağlamıştır. Bu dönüşümün etkilediği alanlardan birisi de yönetim bilişim sistemleridir. Endüstri 4.0 ile birlikte oluşan koşullarda başarı sağlanması için yönetim bilişim sistemlerinin teknolojik gelişmeleri yakından takip etmesi gerektiği anlaşılmıştır.

2.7. Endüstri 4.0'ın Yöneticiler için Faydaları

Üretim sürecinde dijitalleşmenin ortaya çıkışı, dikkate değer yenilikler sunarak ve rekabeti ve verimliliği yoğunlaştırarak imalat sanayinde devrim yaratan Endüstri 4.0'ın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yöneticiler, artan üretkenlik ve verimlilik potansiyeli sunduğu için Endüstri 4.0'dan önemli bir avantaj elde edecekleri açıktır (Özışık & Erdil, 2022). Endüstri 4.0 çatısı altında yeni teknolojilerin geliştirilmesi, imalat şirketlerinin daha yüksek verimlilik ve üretkenlik oranlarına ulaşmasını sağlamaktadır (Yıldırım, 2019). Yöneticiler, akıllı fabrikalar uygulayarak ve otomasyonu benimseyerek üretim süreçlerini optimize edebilir, aksama süresini en aza indirebilir ve çıktıyı en üst düzeye çıkarabilir (Sağtaş, 2021). Bu artan üretkenlik, şirketler için maliyet tasarrufu sağlama ve karlılığı artırma potansiyeline sahiptir.

Yöneticiler, karar verme yeteneklerini geliştirmek için veri analitiğinden yararlanarak Endüstri 4.0'ın avantajlarından yararlanabilirler (Özışık & Erdil, 2022). Endüstri 4.0

çerçevesinde büyük veri analitiğinin kullanılması, işletmelerin müşteri verilerini daha derinlemesine anlamasına ve bilinçli kararlar almasına olanak tanır. Yöneticiler, sensörlerden, makinelerden ve diğer çeşitli kaynaklardan elde edilen verilerin analizi yoluyla üretim süreçlerine ilişkin değerli bilgiler edinebilir, iyileştirilmesi gereken alanları belirleyebilir ve veriler tarafından yönlendirilen kararlar alabilir. Bu da verimliliğin artmasına, maliyetlerin azalmasına ve ürün kalitesinin artmasına neden olabilir.

Endüstri 4.0'ın ortaya çıkışı, yalnızca gelişmiş operasyonel esneklik ve çeviklik sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda kuruluşlara akıllı fabrikalar ve otomasyon sağlayarak üretim süreçlerini gelişen pazar ihtiyaçlarına göre hızla ayarlamalarına olanak tanır (Yüksekbilgili & Çevik, 2018). Bu yeni keşfedilen esneklik, yöneticilere, tedarik zinciri kesintileri veya müşteri talebindeki değişiklikler gibi öngörülemeyen durumlarla etkili bir şekilde başa çıkma yeteneği kazandırır. Ayrıca Endüstri 4.0'ın getirdiği gelişmeler atıkların azaltılmasını, kalitenin iyileştirilmesini ve müşteri memnuniyetinin artırılmasını kolaylaştırır (Mutlu, 2019). Yöneticiler, endüstriyel sektördeki dijital devrimi benimseyerek, rekabetin giderek arttığı küresel pazarda şirketlerini sürdürülebilir başarı elde edecek şekilde konumlandırabilirler.

3. SONUÇLAR

Endüstri 4.0, dijital dünyanın temel dinamiklerinden bir tanesidir ve hayatın her alanında etkisini göstermektedir. Endüstri 4.0, teknolojideki gelişmelerle karakterize edilmektedir. Endüstri 4.0'ın aynı zamanda finans ve risk yönetimi, çalışanlar ve yetkinlikleri, sistemler ve süreçler, hizmetler ve iletişim ağları, strateji ve iş modeli boyutlarından oluştuğu çalışmanın sonuçları arasındadır.

Endüstri 4.0'ın rekabet gücünün artmasına katkı sağlaması beklenmektedir ve ulaşılan sonuçlar rekabet koşullarının giderek daha çetin hale geldiği günümüz koşullarında Endüstri 4.0'ın çok yönlü katkıları olduğunu göstermektedir. Böylece Endüstri 4.0'ı etkili kullanan işletmelerin rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü elde etmesi beklenmektedir.

Çalışmada ulaşılan sonuçlar, Endüstri 4.0'ın çok boyutlu bir yapıda olduğunu göstermektedir. Teknoloji, Endüstri 4.0'ı açıklayan ve tanımlarda yer alan en temel boyut olmakla birlikte finans ve risk yönetimi, çalışanlar ve yetkinlikleri, sistemler ve süreçler, hizmetler ve iletişim ağları, strateji ve iş modeli şeklinde Endüstri 4.0 boyutlarının olduğu yönünde sonuçlar elde edilmiştir.

Üretim süreçlerinde dönüşümler yaşanmasını beraberinde getiren Endüstri 4.0; nesnelerin interneti, büyük veri, üç boyutlu yazıcılar, artırılmış, simülasyon, yatay entegrasyon, akıllı robotlar, yapay zeka, siber güvenlik, akıllı fabrikalar gibi yeni teknolojilerle açıklanmaktadır. Yapılan bu çalışmada Endüstri 4.0'ın geleceğin mesleklerini önemli ölçüde değiştirdiği yönünde sonuçlara ulaşılmıştır.

İşletmelerde yönetim bilişim sistemleri, teknoloji ve insan kaynağı arasındaki etkileşimlerin sorunsuz bir şekilde oluşturulmasını hedeflemektedir. Çalışmada ayrıca yönetim bilişim sistemlerinin doğru karar alma, süreçleri verimli hale getirme, bilginin rekabet aracı olarak kullanılması, farklı hizmetlerin makine ve otomatik sistemler aracılığıyla bir araya getirilmesi gibi hedeflerinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Yönetim bilişim sistemlerinin Endüstri 4.0'ın getirdiklerinden büyük oranda etkilendiği çalışmanın sonuçlarından bir diğeridir. Dijital altyapıya uyum sağlanması, yönetim bilişim sistemleri ve Endüstri 4.0 ilişkisinin beraberinde getirdiği yenilikler arasında kendisine yer edinmiştir. Başka bir deyişle Endüstri 4.0 ile birlikte yönetim bilişim sistemlerinde başarılı olunması için güçlü bir dijital altyapı gerekir ve dijital altyapıya uyum sağlanmalıdır.

Ulaşılan sonuçlara göre yönetim bilişim sistemleri alanında Endüstri 4.0 teknolojilerinin getirdiği yeniliklere ihtiyaç duyulmaktadır. İşletmelerde yönetim bilişim sistemleri ile ilgili süreçlerde Endüstri 4.0'ın etkili kullanılması ile birlikte tüm taraflar için olumlu yönde sonuçların elde edilmesi beklenmektedir.

Yönetim bilişim sistemleri ve Endüstri 4.0 kullanımı konusunda paylaşılan örnekler, üretimden başlayarak veri takibine kadar pek çok aşamada yararlı sonuçlar elde edildiğini göstermektedir. Yönetim bilişim sistemlerinde Endüstri 4.0'ın kullanılması, üretim verimliliğini artırması yönüyle işletmelerin rekabet gücüne katkıda bulunmaktadır.

Çalışmada dijital dönüşümün dünya genelinde artarak devam edeceği vurgulanmıştır. Buna paralel olarak endüstri 4.0'ın yönetim bilişim sistemleri açısından varlığının farklı alanlara yayılması yönünde beklentiler olduğunu gösteren sonuçlar elde edilmiştir.

Ulaşılan sonuçlar eşliğinde işletmelere yönetim bilişim sistemlerinde Endüstri 4.0 kullanımı için gecikmemeleri önerilmektedir. Faaliyet gösterilen alanlara uygun Endüstri 4.0 teknolojisi kullanılması, işletmelere öneriler arasındadır. Yönetim bilişim sistemleri ve Endüstri 4.0 arasındaki ilişkinin doğru bir şekilde anlaşılacak doğru uygulamalara yer verilmesi, bir diğer öneridir. Yöneticilere, kurumlara ve araştırmacılara sunulan bazı öneriler ise aşağıdaki gibidir.

3.1. Yöneticilere ve Kurumlara Öneriler

Endüstri 4.0 ve yönetim bilişim sistemleri konusunda eğitim programları düzenleyerek yöneticilerin ve çalışanların farkındalığını arttırılabilir

Farklı sektörlerdeki Endüstri 4.0 uygulamaları incelenerek kendi işletmelerine uyarlanabilir.

Kullanılan sisteme yönetim bilişim sistemleri modernizasyonu kapsamında Endüstri 4.0 bileşenleri entegre edilebilir.

Teknolojik gelişmeler yakından takip edilerek sistemler sürekli güncel tutulabilir.

Dijital dönüşüm stratejisi belirleyerek Endüstri 4.0 yatırımlarına öncelik verilebilir.

3.2. Araştırmacılara Öneriler

Farklı sektörlerdeki işletmelerde Endüstri 4.0 uygulamaları karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

Endüstri 4.0'dan Endüstri 5.0'a geçiş ile ilgili çalışmalar yapılabilir.

Böyle bir çalışma hazırlanması ile birlikte yönetim bilişim sistemlerinde Endüstri 4.0'ın nasıl kullanılması gerektiği sorusuna yanıt niteliğinde bilgilere ulaşılması, çalışmanın sağlayacağı katkılar arasındadır. Yönetim bilişim sistemleri ve Endüstri 4.0 konusunda işletmeler için öneriler getirmesi, çalışmanın literatüre sağlayacağı katkılar arasında yer almaktadır. Çalışma aynı zamanda örnekler üzerinden yönetim bilişim sistemlerinde Endüstri 4.0 kullanımını açıklaması yönüyle literatüre katkı sağlamaktadır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI BEYANI

Araştırmacıların çalışmaya katkı oranları eşittir.

ÇATIŞMA BEYANI

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

REFERENCES / KAYNAKLAR

- Acet, H., & Koç, Ş. (2020). Dördüncü sanayi devriminin (endüstri 4.0) dünyaya ve Türkiye'ye ekonomik yansımaları. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(58), 2243-2256.
- Arslan, A. (2020). *Dördüncü sanayi devriminin (endüstri 4.0) emek piyasaları üzerindeki etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Arslan, M. C., & Karkacıer, A. (2019). Dijital dönüşüm sürecinde yönetim muhasebesinin geleceğini etkileyen faktörlere kavramsal bir bakış. *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(6), 430-442.
- Asar, İ., & Esen, Ş. (2021). Endüstri 4.0 ve işletme yönetiminin geleceğine olası etkileri: Kavramsal bir yaklaşım. *International Journal of Academic Value Studies*, 7(4), 459-468.
- Aydınbaş, G., & Erdinç, Z. (2023). Endüstri 4.0 yolunda Türkiye ekonomisi üzerine bir değerlendirme. *Sakarya İktisat Dergisi*, 12(2), 187-211.
- Bal, H. Ç., & Çavdar, S. S. (2023). Endüstri 4.0 teknolojilerinin ve değişen emek piyasalarının iktisadi kalkınmaya etkileri. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 10(99), 2484-2495.
- Damar, M., & Bölen, M. C. (2021). Türkiye'de yönetim bilişim sistemleri alanındaki araştırmacıların genel dokusu üzerine bir değerlendirme. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 7(2), 86-97.
- Doğan, O., & Baloğlu, N. (2020). Üniversite öğrencilerinin endüstri 4.0 kavramsal farkındalık düzeyleri. *Türk Bilim Araştırma Vakfı*, 13(1), 126-142.
- Esmer, Y., & Şaylan, O. (2019). Endüstri 4.0 ve örgütsel dönüşüm bağlantısı. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 1-8.
- Gedik, Y. (2021). Endüstri 4.0 teknolojilerinin ve endüstri 4.0'ın üretim ve tedarik zinciri kapsamındaki etkileri: Teorik bir çerçeve. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 6(1), 248-264.
- Karahisar, T. (2023). Üniversitelerin yeni medya bölümlerinin endüstri 4.0 bağlamında teknolojik formasyon açısından incelenmesi. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, 5(2), 128-141.
- Kardelen, S. (2022). *Yönetim bilişim sistemleri alanında endüstri 4.0'ın uygulamaları içerisinde nanoteknolojinin kullanımı etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Karim, A. J. (2011). The significance of management information systems for enhancing strategic and tactical planning. *Journal of Information Systems and Technology Management*, 8(2), 459-470.
- Kateroğlu, E. (2022). *Endüstri 4.0 ve enerji dönüşümü: Türkiye'de güneş enerjisi teknolojilerinden elektrik üretimi potansiyelinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- Kişİ, N. (2020). *Endüstri 4.0'ın yönetim bilişim sistemleri üzerine etkileri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Koç, Ş., & Özcan, G. (2023). Endüstri 4.0'ın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin incelenmesi: G7 ülkeleri için panel veri analizi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 1-16.
- Küçük, S. (2021). *Endüstri 4.0 kavramının ve sürecinin bilinirliği üzerine Karaman organize sanayi bölgesinde bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Macit, İ. (2017). Kurumsal kaynak planlamasının endüstri 4.0 kazanımları: Bir yapısal çatı modeli önerisi. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 2(1), 50-60.
- Mohamed, M. (2018). Challenges and benefits of industry 4.0: An overview. *International Journal of Supply and Operations Management*, 5(3), 256-265.

- Mutlu, M. (2019). *Endüstri 4.0 uygulamalarına ilişkin algılar: Otomotiv ve tekstil sektörü üzerinde bir araştırma* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Ocak, O., & Albayrak, Ş. G. (2023). Endüstri 4.0'ın Türkiye'de genç istihdamına olası etkileri. *International Journal of Academic Value Studies*, 9(1), 56-73.
- Özişik, T., & Erdil Şahin, B. (2022). Endüstri 4.0 teknolojilerinin iş gücü ve işin geleceğine etkileri. *Journal of Llife Economics*, 9(2), 81-96.
- Özkoç, E. E. (2019). Türkiye'de yönetim bilişim sistemleri çalışmalarının bibliyometrik yapısı ve sosyal ağ analizi ile çözümlemesi. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 25-43.
- Sağlam, Y. C. (2023). Endüstri 4.0 ile katmanlı üretimin bütünleşmesini kolaylaştıran faktörlerin yorumlayıcı yapısal modelleme ile analizi. *Beykoz Akademi Dergisi*, 11(1), 348-367.
- Sağtaş, S. (2021). Endüstri 4.0'in dijital pazarlamaya etkileri. *Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 51-66.
- Sarılar, E. (2023). *Endüstri 4.0'ın yükseköğretim alanı üzerindeki etkisine ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Şağıri, A. B. (2014). Management information system and decision making. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 3(2), 19-23.
- Şahin, Ş. (2014). Bilişim sistemleri uygulamalarının işletme performansına etkileri. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(6), 43-56.
- Şen, H. (2022). *Çalışma hayatında paradigma kayması: Endüstri 4.0 ile geleceğin mesleklerine bakış*. Ankara: İksad Publishing House.
- Tekin, E. (2019). Management applications in industry 4.0. *Fırat Kalkınma Ajansı*, 5, 870-887.
- Yıldırım, Y. (2019). Endüstri 4.0'a kapsamlı bir bakış: 2011'den bugüne. *Bilgi Dünyası*, 20(2), 217-249.
- Yılmaz, A., Arıcıoğlu, M. A., & Yiğitöl, B. (2020). Endüstri 4.0 üzerine yöntem ve literatür çalışması: Türkiye'deki lisansüstü tez çalışmaları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 57, 293-324.
- Yılmaz, H., & Öncel, A. (2023). Endüstri 4.0 kapsamında akıllı fabrikalar ve çalışma ilişkileri üzerindeki etkileri. *Sakarya İktisat Dergisi*, 12(3), 398-422.
- Yüksel, A. N., & Şener, E. (2017). Thereflections of digitalization at organizationallevel: Industry 4.0 in Turkey. *Journal of Business Economics and Finance*, 6(3), 291-300.
- Yüksekbilgili, Z., & Çevik, A. Z. (2018). Endüstri 4.0 bağlamında Türkiye'nin yerine ilişkin güncel ve gelecek eksenli bir analiz. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 422-436.

Dergi Yayın İlkeleri

- Dergiye gönderilen çalışmalar bilimsel ve özgün olmalıdır.
- Dergide kongre, sempozyum vb. bilimsel etkinliklerde sunulmuş ancak yayımlanmamış olan çalışmalar, belirtilmek şartı ile dergide yayımlanabilir.
- Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen çalışmalar daha önce başka bir yerde yayımlanmamış ve yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır.
- Makalelerde yazar ünvanı, isimleri, kurumları ve e-mail bilgileri çalışmanın en başında ayrı bir sayfada belirtilmelidir.
- Makalenin tamamının 10.000 kelimeyi geçmemesine özen gösterilmelidir.
- Dergide yayımlanan makalelerin gönderim ve kabul tarihleri makalelerin ilk sayfasının altında gösterilir.

Dergi Yayın Süreci ve Kuralları

- Dergide yayımlanmak üzere gönderilen bilimsel çalışmalar, editör ve/veya yayın kurulu tarafından dergi ilke ve yazım kurallarına uygunluğu incelenir.
- Uygun bulunan özgün çalışmalar, kör hakemlik ilkeleri doğrultusunda hakem kurulundan en az 2 hakeme gönderilir.
- Hakemlerden 15 gün içerisinde değerlendirme kabul onayı gelmediği takdirde çalışma başka bir hakeme gönderilir.
- Ayrıca, değerlendirilmesi amacıyla hakemlerden 1 ay içerisinde değerlendirme raporu gelmediğinde çalışma değerlendirilmek üzere başka bir hakeme gönderilir.
- Hakemlerden gelecek kararlar doğrultusunda özgün çalışmalar yayınlanır ya da reddedilir.
- Dergi yayın ilkelerine ve yazım kurallarına uygun olmayan çalışmalar çalışma sahibine/sahiplerine düzeltmeleri sağlamaları için geri gönderilir.
- Dergide yayımlanan çalışmalar için ücret alınmamakla birlikte, çalışması yayımlanan yazar/yazarlara da ücret ödenmemektedir.
- Ayrıca, yazar/yazarlar dergiye gönderilen çalışmaların tüm yayın haklarının Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi'ne ait olduğunu kabul eder.
- Dergide yayımlanan çalışmaların bilimsel ve hukuksal sorumluluğu yazarlarına aittir

Yazım Kuralları

- Tüm makaleler, A4 kâğıdı (210 x 297 mm) boyutunda her kenardan 2,5 cm boşluk bırakılarak, Microsoft Word yazılım programı kullanılarak yazılmalıdır.
- Yazı karakteri Times New Roman ve bütün bölümleri 12 punto, 1.5 satır aralıklı iki yana yaslanmış olmalıdır. Girinti ilk satır ve 1,25 olmalıdır.
- Makalelerde sayfa numarası olmamalıdır.
- Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığının, ilk harfleri büyük, koyu ve sayfaya ortalanmış olarak yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce başlıkların 16 kelimeyi aşmamalıdır.

- İngilizce çalışmalarda Türkçe, Türkçe çalışmalarda ise, İngilizce özet yer almalıdır. Özet/Abstract mümkün olduğunca 250 kelimeyi aşmamalı ve iki yana yaslı olmalıdır. Özet/abstract başlıklarının altında 5 kelimeyi aşmayan anahtar kelime/keywords bulunmalıdır.
- Giriş bölümünden itibaren bütün bölümler numaralandırılmalıdır. Numaralandırma 1., 1.1. 1.2, 1.3., şeklinde olmalı ve mümkün olduğunda 3 alt başlıktan fazlası kullanılmamalıdır.
- Tablo ve şekiller gerektiğinde 8 puntoya kadar düşürülerek tek sayfaya sığdırılmalıdır. Tek sayfaya sığmayan tablo ve şekiller ek olarak çalışmanın en sonunda gösterilmelidir. Metin kısmındaki tabloların kaynakları tablo ve şekil altında verilmelidir. Tablo ve Şekillerin numaraları kendi içerisinde sıralı ve tablo veya şeklin üstünde yer almalıdır.
- Makalede metin içi kaynak gösterme şu şekilde olmalıdır:
  - Karakaya'ya (2014) göre...
  - Kushilevitz ve Malkin (2016) çalışmasında belirttiği üzere...
  - Solmaz vd. (2013) için...
  - Figley (2002) ve O'Halloran ve Linton (2000) çalışmalarında...
  - .....(Kushilevitz & Malkin, 2016).
  - .....(Elwood vd., 2011; Figley, 2002; O'Halloran & Linton, 2000).

Sayfa numarasının gerekli olduğu durumlarda ise;

  - Kushilevitz ve Malkin (2016, s.24) çalışmasında belirttiği üzere...
  - Solmaz vd. (2013, ss.24-32) çalışmasında belirttiği üzere...
  - .....(Karakaya, 2014, s.14).
  - .....(Solmaz vd., 2013, ss.23-24).

Kısaltmaların metin içi kaynak gösterimi ise şu şekilde olmalıdır:

İlk kaynak gösterimi;

  - Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2020)....
  - .....(Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2020).

Sonraki kaynak gösterimleri ise;

  - TÜİK (2020) işsizlik raporunda....
  - .....(TÜİK, 2020).
- Kaynaklar, "References/Kaynaklar" ismi ile sonuç bölümünden sonra ve eklerden önce alfabetik olarak numaralandırılmadan sıralanmalıdır. Kullanılan kaynakların Doi numarası varsa mutlaka kaynakçada yer almalıdır.

Kaynakça'da kaynak gösterimi,

Tek yazarlı kitaplar için,

- Karakaya, M. (2014). *Maliyet muhasebesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

İki ve daha fazla yazarlı kitaplar için,

- Acar, D., & Tetik, N. (2009). *Genel muhasebe*. Detay Yayıncılık.

Tek yazarlı editörlü kitaplar için,

- Özbek, M. (Ed.) (2005). *Kamusal alan*. İstanbul: Hil.

Çok yazarlı editörlü kitaplar için,

- Gibbs, J.T., & Huang, L. N. (Eds.). (1991). *Children of color: Psychological intervention*. San Francisco: Jossey-Bass.

Editörlü kitaptan bölüm alınmışsa,

- Siyez, D. M. (2008). Fiziksel gelişim. In A.Kaya (Ed.), *Eğitim psikolojisi* (ss. 113-146). Ankara: Pegema

Çeviri kitaplar için,

- Bahtin, M. M. (2004). *Dostoyevski poetikasının sorunları* (C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Metis.

Derlenmiş bir kitaptaki yazı için,

- Karasu, B. (1997). İmge üretiminde roman hâlâ ilk sırada. *Ne kitapsız ne kedisiz* (ss. 13-22). İstanbul: Metis.

E-kitap için,

- McLaney, E. (2009). *Business finance*. Erişim tarihi: 25.04.2017, <http://www.books.mec.biz/tmp/books/E58R5U5EUTFE1SF8SBF3ZSBVUI16N6.pdf>.

Tek yazarlı makaleler için,

- Usul, H. (1996). Sermaye piyasalarının bütünleştiği dünyamızda Türk sermaye piyasası'nda muhasebe denetimi sorunları ve çözüm önerileri. *SDÜ İİBF Dergisi*, 1(1), 87-96.

İki ve daha fazla yazarlı makaleler için,

- Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z., & Demir, M. (2013). İnternet ve sosyal medya kullanımı üzerine bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 7(4), 23-32.

Elektronik makaleler için,

- Von Ledebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer by new employees in companies. *Knowledge Management Research & Practice*, 5(4), 229-236. doi: 10.1057/palgrave.kmrp.8500141

Gazete makalesi için,

- Schwartz, J. (1993, Eylül 30). Obesity affects economic, social status. *The Washington Post*, p. A1, A4.
- Brody, J. E. (2007, Eylül 11). Mental reserves keep brain agile. *The New York Times*. Erişim tarihi: 11.09.2007, <http://www.nytimes.com>

Yazarı belli olmayan kaynaklar,

- *İç Tüzük*. (1973). Ankara.

Gözden geçirilmiş ya da genişletilmiş baskılar için,

- Büyüköztük, Ş. (2013). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (18. Baskı). Pegem Akademi: Ankara.

Yayınlanmamış/Basılmamış tezler için,

- Aysuna, C. (2006). *Tüketici etnosentrizmi etkisini ölçmede CETSCALE ölçeği ve Türkiye uygulaması* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

İnternet kaynakları

- Akdoğan, A. (2008). *Yeni yerel yönetim yasalarında katılım*. Erişim tarihi: 02.01.2011, http://www.yayed.org.tr/resimler/ekler/21fa74b50ba3f7c_ek.pdf?tipi=7&turu=X&sube=0.

Çok ciltli çalışmalar için,

- Pflanze, O. (1963-1990). *Bismarc and the development of Germany* (Cilt 1-3). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Ansiklopediler,

- Akün, Ö. F. (1992). Divan edebiyatı. *Diyanet vakfı islâm ansiklopedisi* (ss. 398-422). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Rapor ve Teknik Makaleler,

- Gencil Bek, M. (1998). *Mediscap Turkey 2000* (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Röportaj için,

- Eğer başkası tarafından yapılmış röportajdan alıntılama yapılacaksa ve görüşme geri kazanılabilir bir formdaysa (örneğin, bir kayıt, transkript, yayınlanmış soru-cevap), röportajı yapıldığı kaynak için uygun referans formatı kullanılır.
- ODTÜ Genç Girişimciler Topluluğu. (2015). *Girişimcilik öyküleri*. Ankara: Elma Yayınevi.

Fotoğraf için,

- Adams, Ansel. (1927). *Monolith, the face of Half Dome, Yosemite National Park* [Fotoğraf]. Art Institute, Chicago.

Kaynakça'ya ilişkin belirtilmeyen kaynak gösterimi APA 6 sistemine göre yapılmalıdır.

* Makale sonunda; Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı, varsa Destek ve Teşekkür Beyanı, Çatışma Beyanına yer verilmelidir. Bu beyanlar, makalenin sonuç kısmından sonra ayrı başlıklar altında verilmelidir.

Makale G6nderimi

Makale g6nderimi sadece internet 6zerinden derginin web sayfasına y6klenmelidir. Makalenin g6nderimi sonrasındaki b6t6n s6rece dair işlemler dergi web sayfasından yazarlar tarafından takip edilmelidir. Makale ile ilgili b6t6n d6zeltmeler ve değişiklikler dergi web sayfası 6zerinden yapılacaktır. İstenilen d6zeltme ve değişiklikler 1 ay i6inde yapılmazsa makale otomatik olarak reddedilecektir.

Yayın Etiği

Yazarlar i6in:

1. Yazarlar, 6alışmalarını etik kurallara uygun olarak hazırlanmalıdır.
2. 6alışmanın sonu6ları a6ık, anlaşılır ve d6r6st olmalı; hatalı, literat6re ve 6rnekleme uygunsuz ve sahte veriler 6alışmada kullanılmamalıdır.
3. Yazarlar, 6alışmalarında kullandıkları y6ntemleri a6ık bir şekilde tanımlamalı ve gelecek 6alışmalarda başka yazarlar tarafından 6alışma sonu6ları doğrulanabilir olmalıdır.
4. 6alışmaların, derginin yayın ilkelerine ve yazım kurallarına uygun olması, intihal raporunun %20'nin altında olması, orjinal, başka yerde daha 6nce yayınlanmamış, yayınlanmak 6zere kabul edilmemiş olması ve yayınlanmak i6in başka yerde değerlendirme s6recinde olmaması gerekmektedir.
5. 6alışmanın t6m sorumluluğu yazara aittir.
6. 6alışmada kullanılan finansman kaynakları varsa ya da 6alışma belli bir proje tarafından destekleniyorsa, bu durum yazar tarafından 6alışmada belirtilmelidir.

Hakemler i6in:

1. Hakemler, 6alışmanın yazar(lar)ı ile doğrudan iletişime ge6emez. Makale değerlendirme formları ve buna y6nelik makale 6zerinde g6sterilen d6zeltme 6nerileri derginin sistemi aracılığı ile edit6r(ler) tarafından ilgili yazar(lar)a y6nlendirilir.
2. Hakemler, sadece uzmanlık alanına uygun olan 6alışmaları değerlendirmelidir.
3. Hakemler, yazarların 6alışmalarını d6r6st, tarafsız ve bilimsel bir bakış a6ısıyla değerlendirmelidir.
4. Hakemler cinsiyet, dini inan6, uyruk, siyasal inan6 ve ticari kaygılar g6zetmeksizin 6alışmayı değerlendirmeli ve değerlendirme yansızlığını korumalıdır.
5. Hakemler, yazarların 6alışmaları ile ilgili bilgileri gizli tutmakla sorumludur.
6. Hakemler, 6alışmayı değerlendirirken yapıcı bir dil kullanmalı, kişisel yorumlardan uzak durmalıdır.

3. Hakemler, herhangi bir çalışmada etik kurallara, bilimsel bakış açısına uymayan ve intihal kurallarını ihlal eden durumlarla karşılaştıklarında, editör kurulunu bilgilendirmelidir.

Editörler için:

1. Editörler, ticari düşünce ve değerlendirmelerden bağımsız olarak adil ve tarafsız kararlar vermeli, makale yayın süreçlerini adil ve tarafsız bir şekilde sağlamalıdır.
2. Editörler, şeffaf ve dürüst raporlamayı teşvik eden editoryal ilkeleri benimsemelidir.
3. Editörler, şüpheli ve uygun olmayan çalışmaları gerektiğinde iade ederek ya da ilgili hakemlere düzeltmeler ve kontroller için yönlendirmelidir.
4. Editörler, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan çalışmaların etik kurallara uygunluğu eleştirel ve tarafsız bir bakış açısıyla incelemelidir.
5. Yazarlardan ve hakemlerden istenilen koşullar açıkça belirtilmelidir.
6. Editörler, hakem süreçlerini takip etmelidir.
7. Editörler, editoryal çıkar çatışmalarını yönetebilecek uygun ilkeleri belirlemeli ve benimsemelidir.
8. Editörler, çalışmaların kabul edilmesine kadar gizliliği sağlamalıdır.
9. Reddedilen çalışmalar, yazarın yazılı izni olmadan başka amaçlarla kullanılmamalıdır.
10. Editörler, cinsiyet, yaş, ırk, din, etnik köken, siyasi görüş, cinsel yönelim, yaşanılan ülke gibi özelliklerden dolayı yazarlara karşı ayırım uygulamamalıdır.

Kaynaklar: Wager, E. & Kleinert, S. (2011) ve Kleinert, S. & Wager, E. (2011) çalışmalarından alıntı yapılmış ve editör ve yazarlar için belirtilen tavsiyeler dikkate alınmıştır. Bakınız: COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için Uluslararası Standartları.

Etik kurul kararının alınması gereken klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerinde yapılan sosyal bilimler ile birlikte tüm bilim alanlarındaki çalışmalar için etik kurul onayının alınması gerekmektedir. Alınan etik kurul onayı ilgili makalede belirtilmeli ve belgelendirmelidir. Ayrıca, etik kurul onayının alınması gerekli olan çalışmalarda; kurum, tarih ve karar/sayı numarası ile ilgili etik kurul onay bilgileri yazar/lar tarafından makalelerinde belirtilmelidir. Bu bilgiler, makalenin ilk ya da son sayfasında olmalıdır. Bununla birlikte, çalışmanın uluslararası deklarasyona, kılavuza vb. uygun gerçekleştirildiği beyan edilmelidir. Ayrıca, olgu sunumlarında “Aydınlatılmış Onam Formu”nun alındığı makalede yazar/lar tarafından ifade edilmedir.

(Kaynak: TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin dergi başvuru ve değerlendirme kriterleri esas alınmış ve kaynak gösterilmiştir.)

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ UYGULAMALI BİLİMLER DERGİSİ
HAKEM DEĞERLENDİRME FORMU

Değerlendirme Tarihi:

Makale No:

Makale Başlığı:

Kurumu:

Orcid no:

Hakemin Akademik Unvanı:

Hakemin Adı Soyadı:

Makale Türü:

1. Türkçe başlığın çalışmanın içeriği ile uyumu

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)
- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)
- Çok iyi (5 puan)

2. İngilizce başlığın çalışmanın içeriği ile uyumu

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)
- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)
- Çok iyi (5 puan)

3. Türkçe özetin ve anahtar kelimelerin çalışmanın içeriği ile uyumu

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)
- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)
- Çok iyi (5 puan)

4. İngilizce özetin ve anahtar kelimelerin çalışmanın içeriği ile uyumu

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)
- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)
- Çok iyi (5 puan)

5. Özetle çalışmanın amaç yöntem ve sonuçlarına yer verilmesi

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)
- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)
- Çok iyi (5 puan)

6. Girişte çalışmanın konusuna kullanılacak yöntemine ve beklenen sonuçlara yer verilmesi

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)
- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)
- Çok iyi (5 puan)

7. Teorik alt yapının yeterliliği

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)
- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)
- Çok iyi (5 puan)

8. Kullanılan veri ve bilgilerin çalışmanın içeriğine uygunluğu

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)
- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)
- Çok iyi (5 puan)

9. Yöntemin amaç ve konuya uygunluğu

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)
- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)
- Çok iyi (5 puan)

10. Yazım dilinin dil bilgisi kurallarına uygunluğu

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)

- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)
- Çok iyi (5 puan)

11. Yazım dilinin akademik dile uygunluğu ve anlaşılabilirliği

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)
- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)
- Çok iyi (5 puan)

12. Anlatımın mantıksal ve yapısal bütünlüğü

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)
- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)
- Çok iyi (5 puan)

13. Tablo şekil ve grafiklerin metin içindeki düzeni ve uygunluğu

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)
- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)
- Çok iyi (5 puan)

14. Sonuçlara objektif olarak ulaşılması

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)
- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)
- Çok iyi (5 puan)

15. Ulaşılan sonuçların ve verilen önerilerin yeterliliği

- Çok zayıf (1 puan)
- Zayıf (2 puan)
- Yeterli (3 puan)
- İyi (4 puan)

Çok iyi (5 puan)

16. Kullanılan kaynakların çalışmanın konusu ve amacı ile uyumu

Çok zayıf (1 puan)

Zayıf (2 puan)

Yeterli (3 puan)

İyi (4 puan)

Çok iyi (5 puan)

17. Kaynak sayısının yeterliliği

Çok zayıf (1 puan)

Zayıf (2 puan)

Yeterli (3 puan)

İyi (4 puan)

Çok iyi (5 puan)

18. Kullanılan kaynakların güncelliği

Çok zayıf (1 puan)

Zayıf (2 puan)

Yeterli (3 puan)

İyi (4 puan)

Çok iyi (5 puan)

19. Derginin yazım kurallarına uygunluğu

Çok zayıf (1 puan)

Zayıf (2 puan)

Yeterli (3 puan)

İyi (4 puan)

Çok iyi (5 puan)

20. Özgünlüğü ve ilgili bilim dalına katkısı

Çok zayıf (1 puan)

Zayıf (2 puan)

Yeterli (3 puan)

İyi (4 puan)

Çok iyi (5 puan)

Çalışma dergide yayımlanmaya uygun mudur?

- Bu haliyle yayımlanabilir.
- Düzeltmesi/değiştirilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. (Tekrar görmeme gerek olmaksızın editör kontrolü ile yayımlanabilir.)
- Düzeltmesi/değiştirilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. (Tekrar görmek istiyorum.)
- Bu dergide yayımlanması uygun değildir. (Lütfen gerekli açıklamaları yapınız.) Eleştirilerinizi ve önerilerinizi ya aşağıdaki açıklama kısmına yazarak ya da çalışma üzerindeki değişiklik önerilerinizin bulunduğu dosyayı sisteme yükleyerek gösteriniz.

Yazara Not:

Editöre Not:

Öneri:

- Majör Revizyon
- Minör Revizyon
- Reddet
- Kabul Et

İSTİKLÂL MARŞI

*Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.*

*Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl...
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl!*

*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.*

*Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
'Medeniyet!' dediğin tek dişi kalmış canavar?*

*Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma, sakın.
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.*

*Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.*

*Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fişkırarak toprağı sıksan, şühedâ!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.*

*Ruhumun senden, İlahî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar-ki şahadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.*

*O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerihamdan, İlahî, boşanıp kanlı yaşım,
Fişkırır ruh-ı mücerred gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.*

*Dağalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!*

Mehmet Âkif Ersoy